

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

2020
1

Frideczky Katalin prózája | Kertai Csenger, Mezei Gábor,
Poós Zoltán versei | Erőss Ágnes, Szakál Imre, Csordás László
tanulmányai | Demus Zsófia és Németh Levente képregénye
| Kritikák Margaret Atwood, Kätlin Kaldmaa, Ida Jessen,
Kamila Shamsie, Elif Batuman és Sally Rooney könyveiről

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

Új folyam, 19. évfolyam

Szerkesztők:

Demus Zsófia (*képregény*), Makkai T. Csilla (*gyakornok*), Pataki Viktor (*tanulmány*),
Vass Norbert (*kritika*), Vincze Ferenc (*főszerkesztő*), Zsávolya Zoltán (*szemle*)

Főmunkatársak:

Buda Attila, Csillag István, Zahari István, Zsolnai György

Olvasószerkesztő:

Szenkovics Enikő

Korrektor:

Kovács Emőke

A szerkesztőség címe:

Postacím: 1462 Budapest, Pf.: 629.

Tel./fax: (1) 321-4757 • E-mail: szif@racio.hu

www.szepirodalmifigyelo.hu

Szerkesztőségi titkár: Rodics Eszter, Dávid Emma Bernadett

Fedélterv: P. Szathmáry István

Nyomdai előkészítés: Layout Factory Grafikai Stúdió

Megjelenik minden második hónap végén

Előfizetési díj: 3000 Ft

A Szépirodalmi Figyelő által feldolgozott folyóiratok:

Agria, Alföld, Ambroozia, Apokrif, Bárka, Búvópatak, Confessio,
Credo, Dunatükör, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Ex Symposion,
Ezredvég, Forrás, Helikon (Kolozsvár), Hévíz, Híd, Hitel, Irodalmi Jelen,
Irodalmi Szemle, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Korunk, Látó, Liget,
Lyukasóra, Magyar Lettre Internationale, Magyar Műhely, Magyar Napló,
Mozgó Világ, Múlt és Jövő, Műhely, Műút, Napút, Opus, Palócföld,
Pannonhalmi Szemle, Pannon Tükör, Parnasszus, Partium, Prae, Sikoly,
Somogy, Spanyolnátha, Székelyföld, Szörös Kő, Tekintet, Tempevölgy, Tiszatáj,
Új Forrás, Vár, Várad, Vár Ucca Műhely, Vigilia, Zempléni Múza

Lapunk előfizethető a szerkesztőségben,
terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.

Előfizethető továbbá közvetlenül a postai kézbesítőknel,
az ország bármely postáján, a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban
és a Központi Hírlap Centrumnál

(Budapest, VIII. ker. Orczy tér 1., tel.: 06-1/477-6300; postacím: Bp., 1900).

További információ: 06-80/444-444; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Nyomdai munkák: *mondAt Kft.*, www.mondat.hu

Kiadja a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány

Felelős kiadó: a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány elnöke

ISSN 1585-3829

TARTALOM

■ SZEMLE

Poós Zoltán: <i>Az apák felelőségéről</i> (Kortárs, 2019/11.)	3
Tóth Imre: <i>Palimpszeszt</i> (Palócföld, 2019/4.)	4
Kertai Csenger: <i>A képzelet realitása</i> (Pannon Tükör, 2019/6.)	5
Urbán Gyula: <i>Ady és a patkányok</i> (Credo, 2019/3-4.)	6
Filip Tamás: <i>Hangoskönyv</i> (Vigilia, 2019/12.)	9
Fekete Anna: <i>Odüsszeusz nem találja Ithakát</i> (Irodalmi Szemle, 2019/12.)	10
Mezei Gábor: <i>[jávorkúti út]</i> (Apokrif, 2019/4.)	11
Frideczky Katalin: <i>A hakni</i> (Élet és Irodalom, 2019. november 22.)	12

■ BEREKSZÁSZ

Erőss Ágnes: <i>Beregszász köztereinek színéváltozása</i>	18
Szakál Imre: <i>Gondolatok Beregszász elmúlt másfél száz évéről</i>	31
Csordás László: <i>Megelevenedő térképzetek</i>	44
<i>Beregszász-mozaik</i>	53

■ KÉPREGÉNY

Demus Zsófia – Németh Levente: <i>Rege Beregavoról és a Szász nevű pásztorról</i>	62
---	----

■ IDEGEN HORIZONTOK

Chonka Tetjana: <i>A kortárs ukrán irodalom rövid elemző áttekintése</i>	68
Graham Price: <i>Az elképzelt ír diák</i>	79

■ KRITIKA

Kalapos Éva Veronika: <i>Újabb fontos sebek</i> (Margaret Atwood: <i>Testamentumok</i>)	95
Veréb Árnika: <i>Senkilánya</i> (Kätlin Kaldmaa: <i>Izlandon nincsenek lepkék</i>)	100
Makkai T. Csilla: <i>Vallomások az enyészetről</i> (Ida Jessen: <i>Új idők, Bagge doktor anagrammái</i>)	105

Varró Annamária: <i>Dzsibádistariadó!</i> (Kamila Shamsie: <i>A fiúk hazatérnek</i>)	110
Seres Lili Hanna: <i>Pont, mint az élet</i> (Elif Batuman: <i>A félkegyelmű</i>)	114
Káli Anita: <i>Y</i> (Sally Rooney: <i>Normális emberek</i>)	119

■ REPERTÓRIUM

2019. november–december (Zahari István)	124
Számunk szerzői	145

Lapszámunk borítója Németh Levente képének felhasználásával készült.

Lapunk megjelenését támogatták:
Nemzeti Kulturális Alap, Emberi Erőforrások Minisztériuma.

A Szépirodalmi Figyelő Alapítvány tevékenységet támogatja:
Logobox, Fidel Coffee Kft.,
Green Collect Kft., TSPC Kft.

Poós Zoltán

AZ APÁK FELELŐSSÉGÉRŐL

Az apák tudják, hogy üvegszilánkok és rozsdás drótok lapulhatnak az udvar szennyezett talajában. Hiába szedték ki a legtöbb éles tárgyat, képtelenség megtalálni minden veszélyes darabot.

És azt is tudják: ha tovább ülepszik a talaj, előkerülhetnek újabb szilánkok. Mégis ráengedik a gyerekeket a fűre, és abban bíznak, hogy nem szúrják át a talajt a fényes üvegdarabok és a régi legelők egykor büszkén zörgő dróttjai.

Bíznak abban is, hogy talán mégis kiszedték – hajoltak eleget a negyvenfokos nyárban, a kert hullámos gyepén, ami olyan, mint egykor a dara domborzata az oroszlánlábú, fényüket vesztett kádakban, az ólak mellett.

Az apák mindenre vigyáznak, még arra is, hogy a vihar ne nyissa szét a bokorsort, ne bontsa meg a tetőt. Az apák öröksége a kertbe zúduló fény, ami megvilágítja a föld alatt rejtőző szilánkokat.

Kortárs, 2019/11.

Tóth Imre

PALIMPSZESZT

Jobb lenne otthon lakni. Az ablakból nézném,
ahogy esik a hó. Tudnám, hogy ma nem kell
iskolába menni, mert súlyos betegségből
lábadozom. Az utcán emberek járnak és kevés
autó. Még belélegezhető a levegő.

anyám dolgozik, apám a szívével van otthon.

Boldog békeidők.

Még nem kell egymásra írnom életem rétegeit.

Nem kell sietni a vég felé – –

A tévében még más arcok, más politikusok

– én a sarokban lámpafénynél olvasok.

Palócföld, 2019/4.

Kertai Csenger

A KÉPZELET REALITÁSA

Tandori Dezsőnek

Határodát körbenövi a moha,
a nedvesség átszivárog rajta.
Mindig azt gondoltam, hogy
a kettőnk között lévő vonal
az enyém,
most rá kell jönnöm, én még csak
most készülődöm belépni hozzád.

Hogy vársz-e, csak rajtad múlik,
semmi sem az enyém, csak amit
adni akarsz nekem,
ami a te helyedről ide átörökíthető.

Határod vagyok,
kevesebb, mint te,
de több, mint amit
eddig gondoltam magamról,
onnan ide nézve, csak fagyos,
kemény talajon tudok átjönni.
Beszorulni a látványba,
magamra nézve az a pillantás,
ami nem létezik:
a képzelet realitása.

Persze tudom, hogy nincs igazam.
Annak örülök, hogy neked igazad van.
Kettőnk közül mégis én vagyok valóságos,
ami nálad van, a valótlan,
biztonságos távolságra tőlem már havazik,
maholnap betakarja a határt,
és már csak emléke marad
az egykor valónak,
hogy nekem nincs igazam.

Pannon Tükör, 2019/6.

Urbán Gyula

ADY ÉS A PATKÁNYOK

Vagyóczky immár tizenegyedszer rendezett a Nagyvárad Szigligeti Ede Színházban. Minden jel arra mutatott, hogy megbecsülik. Hallgattak rá a színészek, tapsolt neki a közönség, és a vezetőség is eltűrte. Ennyi idő alatt volt ideje kitapasztalni, hogyan töltse el a próbák nélküli idejét ebben a távoli rokon városban. Szüksége volt erre a tapasztalatra, mert az érkezése utáni ovációk, vagyis meghívások, baráti sörözgetések egy hét után lassan abbamaradtak. A furcsa meglepetések, mondhatnánk, bizarr kalandok is vesztektekké váltak gyakoriságukból.

A legutóbbi két évvel ezelőtt történt.

Vagyóczkynak szüksége volt egy szőke parókára. Kérte a segédrendezőt, hogy vételezzon egyet a román szekciónál. Az asszisztenssel azt üzentte az illetékes, hogy csak lila van, így aztán Vagyóczky maga baktatott fel a negyedik emeletre. Közben volt ideje végiggondolni, hogy ki találhatta ki azt a hülyeséget, hogy amikor szétvált a román és magyar tagozat, a műhelyeket nem úgy osztották széjjel, hogy ide is jusson ruha, cipő, vendéghaj vagy akár monokli. Nem! A ruha a magyaroké lett, a cipő a románoké, s a paróka is, sajnos, a románoké.

És ez a rendszer évtizedek óta tartotta magát. Kérvény kérvény hátán feküdt a műhelyek vezetőinek asztalán, kipipálva vagy visszaautasítva. Ezért aztán volt olyan előadás, amelyben Desdemona reneszánsz ruhában feküdt a baldachinos ágyon, míg a mór a Csárdáskirálynő frakkjában fojtogatta... Hozhatott volna tehát számtalan képtelen példát Vagyóczky – de megérkezett: a parókaműhely vezetője egy csinos szőke lány volt, némi narancsszínű melírozással.

- Mit óhajt? – kérdezte románul.
- Nem értem – felelte Vagyóczky magyarul.
- Nem beszélem magyar.
- English?
- Sure – válaszolta a szépség.

Így aztán Shakespeare okos nyelvén megtárgyalták a parókaügyet:

- We haven't got any blond wigs – hangzott a több mint elutasítás.
- A rohadt életbe! Nálunk Pesten ilyesmi nem fordulhatna elő.
- Maga pesti? – kérdezte békülékenyen a nő.
- Pesti. Sőt, budapesti!

- Az egészen más – nyújtotta kézcsókra a kezét. – Már azt hittem, itteni. Nem bírom, ha az itteniek nem beszélnek a nyelvünket.
- Értem – nézte végig a lány formás lábait Vagyóczky.
- Akkor lesz paróka?
- Már hogyan lenne! – vette le fejéről a szőke parókát a részlegvezető.
- Egy kicsit melírozott... de kiszedhetem belőle.
- Nem! Így is jó lesz.
- Hát akkor kösz! – lóbálta meg Vagyóczky a parókát.
- Ciao! – köszönt el a lány, s beletúrt göndör, fekete hajába.

A színház legnagyobb gondja mindig Vagyóczky elhelyezése volt; lakott ő az Olaszi templom vendégszobájában, az egyik katolikus templom sekrestyéjében – de legtöbbször a Fekete Sasban. A Fekete Sasban, ahol valaha Ady szállt meg; talán éppen abban a mérhetetlenül magas szobában, ahol Vagyóczky fekhelye is volt. A rendező ezért kultikus helynek tartotta a szállodát – de nem szerette. A cigányok miatt. Ott kártyáztak a kanyarodó lépcső alatt, amikor úgy estefelé Vagyóczky elindult fölfelé. Az egyik hangadó, a kövér, félszemű utána kiáltott:

- Girls?
- Vagyóczky vissza se fordult.
- Playing cards?
- No – állt meg Vagyóczky.
- Boys?

Vagyóczky eltűnt a fordulóban. A félszemű legyintett egyet, s folytatta a partit.

Az az igazság, hogy Vagyóczky jobban szerette azt a kis szobácskát, amit a város archívumában talált egy forró augusztusi este. A helyiség tényleg szobácska volt, pont olyan magányos embernek való, mint a rendező, ha nem rendezett. És hűvös volt, valamint ablaka a zöldre nézett. De a legfontosabb az egészben az volt, hogy a levéltár polcain ott sorakoztak a *Nagyváradi Napló* gondosan bekötött példányai. Ezzel pedig megoldódott Vagyóczky szabad óráinak is a kérdése. A rendező – ha tehette – az Ady-cikkeket forgatta, főleg a Szigligeti Ede Színházzal kapcsolatosakat. Egy délután egy szerfölött furcsa szösszenetre vagy inkább jóslatra akadt az egyik ezerkilencszázas évek elejéről datálódott évfolyam közepén, a Tiszántúl 1900. március 23-i számában. A váteszi cikk a patkányokról szólt. Köztudomású volt, hogy a színház miatt a város lebontatja a leendő alapok helyét elfoglaló üzletsort. A szerző szerint ezzel ezer és ezer patkányt szabadítanak a városra. Kérdés, hol találnak ezek új otthonra. Természetesen a Hellner és Felner által tervezett szín-

házban, ugyanis a két zseniális építész a nézőteret a színház falaiba épített, a nézőtér alatti csatornában keringő levegő által kívánta – a tervek szerint – fűteni... Körülbelül itt tarthatott a rendező a cikkben, amikor egy hervadt, hamu borította, szivarszagú őszirózsa hullott a lapok közé. Vagyóczky hátrafordult – a Mester állt mögötte.

– A rózsámat! – nyújtotta ki sovány kezét. Vagyóczky remegve adta vissza a virágot, melyet a másik gyűrött kalapja mellé tűzött. Akárcsak a Szieszta szanatóriumban készült képen, nézett a nagy, meggyötört szemek közé a rendező. Ady belepillantott a szakmai nyelven kommentált, hírnek nevezett, rövid kis hasábockába. Megköszörülte a torkát, mint aki szomjas, majd megjegyezte:

– Ügyes. Írhattam volna én is. Az is lehet, hogy én írtam. Annyira evidens, hogy írhattam volna én is. Én voltam. Tudod, abban az időben úgy meghajtottak a szerkesztő urak, hogy azt se tudtam, költő vagyok-e, avagy publicista. Én írtam. Most már egészen biztosan emlékszem.

– Biztos?

– Mint a halál. Na, de hagyjuk azt most már. Morzsák Homérosz asztaláról! Hanem tudod, mit? Meghívnálak egy abszintra a Hungáriába, de még nem vagyok elég átlátszó. Ötven év múlva nappal is menni fog. Akkor már csak a hangomat fogják hallani.

Vagyóczky nem mert megszólalni. Ady nem is várt választ.

– Majd este! Találkozzunk a színház előtt. Addig is: „Sóvárgom a nagy éjszakába, / Várom a barna felleget, / Multát a szívnek, fénynek, vágynak, / Beálltát a nagy éjszakának...” – S ezzel el is tűnt.

Vagyóczky már alkonyattól a színház előtt sétált fel s alá, miközben továbbgondolta a cikkben olvasottakat. Rendezői fantáziájában megelenedtek olyan előadások, amelyek közben dübörögtek a falak, s párosodáskor a zaj oly mértékűvé fokozódott, hogy félbe kellett szakítani az előadást, s a színidirektor bánatára vissza kellett adni a jegyek árát. Idáig jutott Vagyóczky, amikor – ahogy ígérte – megjelent a Mester. Beinvitálta Vagyóczkyt a Hungáriába, majd rendelt négy abszintot. (Ebből hármat magának.) Vagyóczky kezében megremegett a pohár, mert látta, látta, hogyan folyik le a költő nyelvcsövén a kékes folyadék.

Amikor kiléptek az utcára, egy méretes patkány egy meghatározhatatlan színű parókat vonszolt végig a járdán.

– Ne félj – csapott a rendező hátára a költő –, a magyarokat már kiirtották.

Credo, 2019/3–4.

Filip Tamás

HANGOSKÖNYV

A hőseim mind én vagyok,
de ők egymásnak nem ismerősei.
Tarisznyájukba tettem térképet,
szótárt, pogácsát, vizet, és
ezt súgtam fülébe mindnek:
légy merész és óvatos, féld és
vágyd az ismeretlent, fúrj
alagutakat a hegybe, várd ki
a szavak titkos ércét, izzíts ki
belőle egy olyan nyelvet,
amelyet mindenki ért. Aztán
beszélj, beszéljetek, egymás
szavába vágva mondjátok el
nekem ugyanazt a történetet.

Vigilia, 2019/12.

Fekete Anna

ODÜSSZEUSZ NEM TALÁLJA ITHAKÁT

Az öngyilkosság fensőbbsegesen elegáns formája,
ha sokszor mondogatsz egy nevet. A sajátodat
vagy másokét, különb-különb embereket, egy városét,
egy szigetét, és ezt a kőrakást, a kereszteted,
az egyre súlyosabb és jelentősebb betűsört
éjjel-nappal emlegeted. A világban önmagad ismered fel
– ki érné be kevesebbel? Így lesz egyetlen Név
a hangok milliárdja közt ébredező hajnal,
egyetlenegy név a seregnyi élőt rejtegető éjszaka.
Egy sziget összes álma, rejtekútja, csalódása.
De legalább nem félsz. Valaha erdő állt itt,
szabad és rendetlen: sziklák, susnyások, dombok,
történetek, olajfaligetek. De mára temető lett
az egész sziget: minden szegletet, völgyet
elfoglal a kisebb-nagyobb fejfák regimentje.
Nem látsz mást, csak emlékjeleket.
És minden faragott fejfán ugyanazt a nevet:
Ithaka. Keresnéd a tengert a szemekkel,
megkapaszkodnál a kikötőből támadó szélben.
De az áhított betűsor nem enged többé.
Hiszen hazaértél. Végre.

Irodalmi Szemle, 2019/12.

Mezei Gábor

[JÁVORKÚTI ÚT]

A távolság mélyszerkezete,
lefelé görbülő sugarak,
párhuzamosan haladsz a gyűjtőpontig.
a magába forduló kanyaron túl üres aszfalt,
tükrében végre egy hely is képbe vetül.
az útra tapadt levelek alatt ismerős szárazság,
sosem jártál itt eddig, a követési távolság
egyre ködösebb maradékában.
a völgy forrása felé tartasz a szerpentinén,
szűkülő vízerek,
feszülő dobhártyád mögött nyel el
a folyton rádrontó, kínos pattogás,
a végtelen gumitömlő túlfújta feleslege,
lábad egyre nehezebb, sebesebb nedvei.
elszáguldasz a víznyelőig.
a sziklafal mentén, a kanyarban
a fény ferde ívei,
alattuk a tölcser
homorú, mélybe
tűnő, hirtelen
omlása.
mikor eddig eljutsz,
ahol a szembeforgalomból
látni semmit se látsz,
a félelem furcsa hiánya utolér.
bármilyen gyorsan mész,
egy hosszabb pillanatra
elengedi szemhéjad
az üvegtest gömbfelületén
a mindig idáig gravitáló,
maga alá hajló
hegyoldal
húzása.

Apokrif, 2019/4.

Frideczky Katalin

A HAKNI

Először azt hitte, téves kapcsolás, amikor az ismeretlen színész felhívta telefonon. Janka nem is értette, hogyan esett rá a választás. Általában csak akkor keresték meg, amikor már mindenkit végigtelefonáltak, és senki nem ért rá. Muzsikálni kéne egy versmondó esten, valahol egy határszéli városkában. A verseket majd a lakásomon adom át, gyere el érte, mondta a színész, és a volt partnernőjére hivatkozott, akitől a telefonszámot kapta. Lola? Ki gondolta volna, hogy Lolából hakni-kuli lesz egy nevesincs színész oldalán? Sokkal többet érdemel ő annál! Lola volt a legígéretesebb tehetség közöttük. Szólistakarrier előtt állt. Aztán eltűnt a süllyesztőben, senki nem tudta, mi lett vele. Állítólag elkapta az éjszakai élet, kézzől kézreadták, a pletyka szerint legtöbbször feketék. Lola mint éjjeli pillangó, bártündér... el sem hiszem! Az ő külsejével! Lola nem volt szép nő. Egyedüli ékessége a derekig érő dús, gesztenyeszín haja, amit kibontva hordott, hogy még jobban érvényesüljön. Bánatos tehénszemei voltak, és az alakja is némileg emlékeztetett a tehénére. Többnyire hosszú, bő ruhákban járt, hogy palástolja egybeszabott derekát, vastag csípőjét. A fogai viszont szépek voltak. Mikor mosolygott, a szája sarka felnyílt, mint a tátogó madárfiókáknak. A gimnáziumban inkább látszott zárdaszűznek, mint majdani buja nősténynek. Kivirágzott volna, mint a lótosz, az éjszaka virága? Vajon miért szállt ki a hakniból? És hogyhogy éppen őrá gondolt? Ki ez a színész? A kérdésekre csak később kapott választ. Még többet is megtudott, mint szeretett volna. Magas, ötven év körüli, ősz hajú férfi nyitott ajtót. Zsoli vagyok, gyere be! Janka első pillantásra felmérte, hogy egy hajdani playboy felpuhult mutációjával áll szemben. Egy kivénhedt bonviván, aki azt hiszi magáról, hogy még mindig ellenállhatatlan. A bemutatkozás után a férfi végigvezette Jankát a hatalmas lakáson, alig leplezett büszkeséggel mutogatva a berendezést, a dísz tárgyakat, a festményeket, régiségeket. Valósággal hengegett. Vendégén azonnal megérezte a szegényszagot. El akarta kápráztatni. Íme, a haknik hozadéka! Ha velem társulsz, neked is lesz, sugallta minden gesztusa. Ha beválsz, megtartalak. Janka örült a felkínálkozó lehetőségnek. Mindig pénzsűkében volt. Ha sikerül az együttműködésük, tartós kiegészítő jövedelemre számíthat. A tanári fizetése épp csak az

éhenhaláshoz elég. A férfi kitárta az elegáns bársekreényt. Válassz, mit iszol? Janka letelepedett egy süppedő kanapéra, és rágyújtott. Mi lesz a dolgom? Zongoráznod kell a számaim között, lehetőleg a vers hangulatában! Bartókot játsszál! De mit? Milyet? A színész elővette a verseket és belefogott egybe. Közismert vers volt, amit minden alapfokú műveltséggel rendelkező ember kívülről fúj. Csakhogy a színész nem azért volt nevesincs, hogy úgy adja elő, mint akárki más. Ő szinte elcsárdásozta azt a verset. Ritmizálva skandálta, néha még dobantott is hozzá. A verset, melyet általában álmodozva szoktak előadni, ő patogó és dacos ritmusban topogta el, új értelmezést adva neki. A költő forog a sírjában! Nem számít, a hakniban pénz van. Megegyeztek. Janka is feloldódott a felhajtott italok s a sajátos előadásmód hatása alatt. Már neki is támadtak ötletei és elgondolta, milyen darabokat társít a színész produkciójához. Eladta magát. El az igényeit, el a színvonalat, a minőséget. Behódolt a dilettantizmusnak. Elvégre a színész hozza a haknit, a hakni meg a pénzt. Mint kiderült, Zsoli felesége programszervező, és országszerte igen jól kiépített kapcsolatai vannak. Tudja, hová kell pályázni, tudja, hol, mire van igény, hol mit lehet eladni. A férfi váratlanul kijelentette, hogy ő általában le szokott feküdni a partnereivel. A feleségét ez nem zavarja, ő is bárkivel párosodik, ha a helyzet úgy hozza. Egyébként gyakoriak náluk az orgiák, ahol *mindenki mindenkivel*. Jankát ez az információ nem hökkentette meg, nem hozta ki a sodrából, de nem is hozta lázba. Mit szólsz hozzá? Nem akarod kipróbálni? Nem. Janka nem akarta kipróbálni, de nem is pattant fel azonnal a kanapéról, hogy na, most aztán én innen megyek! Mosolygott az egészen, gyerekes hőzöngés, nem több. Biztos, csak tesztel. Mi van Lolával? – vetette közbe.

Lola megbetegedett, a feketétől elkapott valami egzotikus betegséget, hosszú időbe telik, mire felépül, ha egyáltalán. A haknik viszont nem állhatnak le. Lola őt, Jankát ajánlotta, mert egyrészt tudja róla, hogy bevállalós, másrészt szüksége van a pénzre. Igen, arra szüksége van. A férje iszik, a gyerek beteges, az albrélet drága.

A próbák várakozáson felül jól mentek. Sikerült minden vers mellé megfelelő hangulatú zenét találni. Janka eltökélte, hogy a színész akár-hogy ripacskodik is, ő nem hagyja magát eltéríteni a színvonalától. Bartókot fog játszani, és úgy, ahogy Bartókot kell!

Zsoli, a szereplés közeledtével megkérdezte Jankától, hogy hány szobát foglaljon a szállodában, egyet, vagy kettőt. Janka a férjes asszonyok önérzetével azonnal rávágta, hogy kettőt. *Mégis, mit képzelsz te*

rólam? A színész már említette korábban, hogy Lolával egy szobában aludtak, ha vidéken hahniztak. Ez teljesen magától értetődő volt mindkettőjük számára. Hakni – és hálótársak egy éjszakára. *Csakhogy én nem vagyok Lola!* Janka most először élvezte, hogy házas, és ez a státusz *ab ovo* tisztességet követel és vár el a környezetétől. Ő férjes asszony, tehát a kérdést nem is illik fölteni. Házas mivolta eleve megadja a választ. Nem is Janka tisztessége, hanem a *férjezett asszony*.

A próbák alkalmával a férjezett asszony másik típusa, Zsoli felesége is felbukkant néha. Olyan volt, amilyennek Janka elképzelte: agyonsminkelt, feltöltött ajkú, szilikonmellű ribanc. A bemutatkozáson túl nem méltatták egymást figyelemre. Janka nem az a fajta nő, akire féltekeny az ember.

A hakni a téli szünetre esett. A két ünnep között érkeztek meg a kihalt, határszéli városkába, mely vastag hóval és jeges széllel várta őket. Janka még sosem járt itt, szívesen megnézte volna a városka nevezetességeit, de a hideg bekergette őket a szállodába. Az étterem tátongott az ürességtől. Vidéken nem járnak az emberek étterembe. Főznek otthon, ahogy illik. A *Neves fővárosi művészek*, ahogy a plakáton hirdetve látták magukat, beültek a néptelen, szocreál stílusú, szilveszterre feldíszített hodályba, és két konyak mellett próbáltak fölmelegedni. Ezalatt valaki elszaladt a kultúrosért.

A kultúros fiatal fiú volt, talán még egyetemista, vagy frissen végzett népművelő. Alacsony, kissé puhány fiatalember. Talán a haja az egyetlen figyelemre méltó rajta. Gogol-frizura. Homlokáról kétoldalt omlott a fülére, és ettől a félhosszú hajkucsmától a termete még alacsonyabbnak tűnt. Megbeszélték az est részleteit, aztán ki-ki fölvonult a szobájába.

Zsoli és Janka egymás melletti szobát kapott. A fellépésig nem is találkoztak már. Fél órával kezdés előtt Janka lement a terembe, hogy kipróbálja a zongorát. A körülményekhez képest egészen tisztességes hangszer volt. A zongora első hangjaira szállingózni kezdtek a vendégek. Egyesek odasereglettek a zongora köré, és mindenféle számot rendeltek, amiket Janka nem is ismert. Az emberek csalódottan hagyták ott, és halk terepere mellett várták, hogy elkezdődjön a műsor. Ha tudták volna, hogy nemhogy magyar nótát vagy mulató rockot nem kapnak, hanem egyenesen Bartókot próbálnak lenyomni a torkukon, máris elhagyták volna a termet. De Janka ravasz volt, és a kezdésig népszerű Chopin- és Liszt-darabokkal csalogatta be a közönséget. Végül is szép siker volt. A közönség értékelte a színész délceg előadásmódját

és a dallamos, ritmikus, népi jellegű zenét, amiről csak később tudták meg meglepetve, hogy Bartók volt.

A kultúros teljesen föllelkesült, és vacsora közben megvallotta, hogy maga is versmondó, már több megyei, sőt országos versenyt is nyert. Jankát leginkább a gázi érdekelté volna, de erről nem esett szó. A két férfi a többedik pohár után már a kultúra felkent papját látta a másikban. Egymás szavába vágva verseket citáltak, dalra fakadtak és sokáig együtt maradtak borozgatva, pálinkázva. Janka nem bírta a tempót, és egy idő után elköszönt tőlük. Érezte, hogy azt a pohárka pálinkát már nem kellett volna felhajtania. A hinta kezdett meglódulni a fejében, ami nem sok jót ígért. Fölment a szobájába, magára zárta az ajtót és lefeküdt. Az éj közepén halk, de kitartó kopogtatásra ébredt. Ki az? *Én.* Nem a színész hangja. A kultúrosé. Janka a részegség első hullámát álomban vészelté át, de most, hogy föleszmélt, határozottan émelyegni kezdett. Berohant a fürdőszobába, és görcsösen öklendezni kezdett. A fiú továbbra is kopogott. Rosszul vagy? Engedj be!

Janka egy idő után megkönnyebbült, de a torkában továbbra is ott érezte a hányás után fennmaradó, maró ízt. Köpködött és köpködött. Az ajtón kopogtak és kopogtak. Halkan, finoman, de kitartóan. Janka végül elfordította a kulcsot. Mit akarsz? Csak engedj be, nem bántalak, hallottam, hogy rosszul vagy, segíteni akarok. Janka még mindig kába volt, és visszadőlt az ágyra. A fiú lassan levette a ruháit és melléje kuporodott. Janka hátához simult és vele együtt fölvette az embriópózt. Janka éppen csak annyira volt részeg, hogy mindennek tudatában legyen, de ne érdekelje. Egy férfi melengeti és simogatja. Nem a férje, nem is a színész, aki a pénzt hozza, hanem egy kultúros, aki szavalóversenyeket nyer. Mire Janka felébredt, a fiú már nem volt a szobában. Csak a gyúrt lepedő és a savanyú verejtékszag emlékeztetett az elmúlt éjszakára. Janka kitérte az ablakokat, hagyta, hogy megcsapja a jeges levegő, *seperd ki ezt a szennyet*, majd bement a fürdőszobába és megereztette a forró zuhanyt. Foszlányokban jutott el hozzá az éjszaka minden szégyenteljes mozzanata. Órákig csutakolta magát. Le akarta mosni magáról a fiú érintését, az izzadságát, a buta lihegését, a nyomakodó, szörstelen, puhány testet, a suttogását, *egész idő alatt a hátadat figyeltem, gyönyörű a hátad*. Janka undorodott magától. A színész valószínűleg mindent hallott a falon keresztül. Olyan ócska és szájalmas ez az egész! Végül is mi történt? Csupa hányás, nyálas csigáságok, ostoba nyüglődés és hiábavalóság. Janka nem emlékezett, szeretkeztek-e egyáltalán. Jobb lett volna, ha igen. Ha kielégültek volna. Akkor lerázná

magáról az egészet, mint kutya a vizet, és ártatlanul nézhetne a férje szemébe. De így, hogy valójában semmi sem történt! Sok hűhó semmiért, csak a szégyen.

A reggelinél a színész megsemmisítő tekintete fogadta. Nem szóltak egymáshoz. A kultúros nem mutatkozott. A hazafelé tartó vonat kupéjában Janka még sokáig magán érezte a szállodai szappan illatát. Remélte, hogy kitart hazáig.

Több hakni nem volt. Zsoli még a gázsit is elfelejtette odaadni.

Élet és Irodalom, 2019. november 22.

BEREGSZÁSZ

Mindenki úgy tudja, hogy Beregszász a legmagyarabb kárpátaljai város, amely az elmúlt évszázad történelmi, területi és közigazgatási változásainak ellenére az északkeleti határon sokáig az egyik legfontosabb magyar kulturális központ tudott maradni. Ezt az Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola töretlen utánpótlás-nevelésének, a KVIT, a KMMI és a KMPSZ tevékenységének, a kiváló gasztronómiának, a szőlészet, borászat hagyományának, valamint sajátos emlékezetpolitikájának köszönheti. Hogy szellemi központként működik-e ma is, megtartotta-e kulturális szerepét, van-e számottevő irodalmi reprezentációja? Ez a tematikus lapszám – Kolozsvár és Szabadka után – éppen erre, Beregszász aktuális helyzetére, Berniczky Éva művein keresztül Kárpátalja irodalmi jelenlétére, a város köztérneveinek változása által pedig a kulturális emlékezetben betöltött státuszára kérdez rá.

Eröss Ágnes

BEREGSZÁSZ KÖZTEREINEK SZÍNEVÁLTOZÁSA

Bevezetés

Azok számára, akik érdeklődnek a köztéri szimbólumok vagy egy város köztereinek jelentésrétegei iránt, Beregszász igazi csemegé. A háttárítkelés összes adminisztratív akadályá és az útlevelebe kerülő pecsét kellő bizonyíték arra, hogy átléptünk egy országhatárt. Mégis, amikor kisvártatva beérünk a Vérke-patak partján fekvő Beregszász központjába, a Kossuth téren találjuk magunkat. A város főterét övező épületeken se szeri, se száma az emléktábláknak, amelyek a helyi, a kárpátaljai vagy a magyar kultúra jeles alakjaira emlékeztetnek. Vajon Kossuth Lajos mellett mely személyek neveit őrzik még utcanevek Beregszászon? Mi a története a számtalan magyar vonatkozású emléktáblának és köztéri szobornak?

Jelen tanulmány arra tesz kísérletet, hogy válaszokat kínálva ezen kérdésekre, felvillantson egy-egy epizódot Beregszász utcaneveinek és köztéri szobrainak történetéből. A városon, ahogy Kárpátalja egészén, a 20. században többször átrohant a történelem, ami nyomon követhető az utcanevek, a szobrok és az emléktáblák sorsának alakulásán is. Kiegészítve a Kárpátalja kapcsán sokat hallott anekdotát, az itt élőknek nemcsak az állampolgársága, hanem adott esetben a lakcíme is gyakran változott, anélkül, hogy másik utcába költöztek volna. Beregszász köztérneveinek és tágabban értelmezve szimbolikus tereinek elemzését arra is felhasználom, hogy illusztráljam a köztérnevek szerepét és jelentőségét a magyar közösség politikai érdekérvényesítésében.

A tanulmány három részből áll: a szimbolikus tér multidiszciplináris értelmezésének rövid áttekintése után Beregszász múltjának egyes mozzanatait kerülnek előtérbe, amit a köztérnevek történetének bemutatása követ. Végül korabeli, magyar nyelvű újsághírek elemzésével egy konkrét példán keresztül, Petőfi Sándor emléktáblája és szobrának avatása révén illusztrálom, hogy a rendszerváltás idején hogyan zajlott a magyar kultúra megjelenítése a köztérben.

A szimbolikus tér és térhasználat értelmezési lehetőségei

Az utcanevek vagy a köztér egyéb ismertetőjegyei (például szobrok, épületek) a minket körülvevő tér olyan hétköznapi elemeinek számítanak, amelyeket rutinszerűen használunk tájékozódásra. Éppen ebben, a hétköznapi gyakorlatokba ágyazott, profán mivoltukban rejlik az utcanevek és a közterek egyéb szimbólumainak ereje, amely könnyűszerrel a politikai és ideológiai változások játékszerévé teszi ezeket. (1. ábra)

1. ábra: Utcanévtáblák Beregszászon: a hatalmváltások tanúi. Saját fotó, 2007.

Ha egy utca új nevet kap, (személyi okmányaink mellett) idővel a város fejünkben élő mentális térképe is módosul. A köztérnevek vagy szobrok cseréje egyértelműen közvetíti az egyén és a közösség számára a politikai változásokat, legyen szó határváltozásról, vagy akár egy fennálló rezsim ideológiai finomhangolásáról.

A szimbolikus terek és térhasználat vizsgálata a magyar nyelvű társadalomtudományi szakirodalomban az 1980-as évek végén jelent meg. Magyarországon a rendszerváltás adott lendületet azoknak a kutatásoknak, amelyek elsősorban a szocialista időszak szimbólumainak száműzésére fókuszáltak.¹ Később bővültek a témák, helyszínek és az elemzésbe

1 Kenneth E. FOOTE – TÓTH Attila – ÁRVAY Anett, *Hungary after 1989. Inscripting a new past on place*, *The Geographical Review* 90. (2000/3.), 301–334; Nalini M. NADKARNI,

bevont időszakok is.² A határon túli magyar nyelvű munkák elsősorban az etnikai-vallási-kulturális törésvonal mentén vizsgálják a szimbolikus tér és térhasználat kérdéseit falusi³ és városi terekben,⁴ kitekintéssel a 20. század folyamataira.⁵ Ezen társadalomtudományi munkák szociológusok, antropológusok, néprajzkutatók, történészek, nyelvészek művei, tehát az adott diszciplína látásmódját tükröző kérdésekre azok módszertanával igyekeznek válaszokat találni.

Annak ellenére, hogy a fogalom a nevében hordozza a földrajzi vizsgálatok elsődleges tárgyát, a teret, a vonatkozó hazai földrajzi kutatások sokkal később indultak. A témában született munkák – a teoretikus kereteket felvázoló írások mellett⁶ – vagy többenemzetiségű, de alapvetően nem városi környezetet,⁷ vagy városi, de monoetnikus terepet vettek gör-

The death of socialism and the afterlife of its monuments. Making and marketing the past in Budapest's Statue Park Museum = Contested pasts. The politics of memory, szerk. Katharine HODGKIN – Susannah RADSTONE. Routledge, London, 2003, 193–207; PÓTÓ János, *Az emlékeztetés helyei. Emlékművek és politika*, Osiris, Budapest, 2003, 310; KOVÁCS Éva, *A terek és a szobrok emlékezete (1988–1990) – Etűd a magyar rendszerelváltó mítoszokról*, Regio 12. (2001/1.), 68–91.

- 2 SZIJÁRTÓ Zsolt, *Bevezető: a városkutatás átalakulása = Köz/tér. Fogalmak, nézőpontok, megközelítések*, szerk. SZIJÁRTÓ Zsolt, Gondolat – PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest–Pécs, 2010, 13–32; EMILIA PALONEN, *Millennial politics of architecture: myths and nationhood in Budapest*, Nationalities Papers 41. (2013/4.), 536–551; MÓD László, „A határ, ami elválaszt és összeköt”. *Emlékművek és ünnepek a magyar-szlovén határon = Hármás határok néprajzi értelmezésben. An Ethnographic Interpretation of Tri-Border Areas*, szerk. TURAI Tünde, MTA BTK Néprajztudományi Intézet, Budapest, 2015, 95–104; RÁTZ Tamara – IRIMIÁS Anna, *Örökségek transzformációja. A Nagy Háború emléke a Nemzeti Vágtán = Turizmus és transzformáció*, szerk. RÉGI Tamás – RÁTZ Tamara – MICHALKÓ Gábor, Kodolányi János Főiskola – MTA CSFK Földrajztudományi Intézet – Magyar Földrajzi Társaság, Orosháza–Budapest, 2017, 201–216.
- 3 TÚRÓK Endre, *Magyarok, románok, cigányok: ki van a középpontban? = Egy más mellett élés: a magyar–román, magyar–cigány kapcsolatokról*, szerk. GAGYI József, Helyzet könyvek – KÁM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Csíkszereda, 1996, 165–180.
- 4 *Miénk a tér? Szimbolikus térhasználat a székelyföldi régióban*, szerk. BODÓ Julianna – BIRÓ A. Zoltán, Kommunikációs Antropológiai Munkacsoport, Csíkszereda, 2000, 9–42; FEISCHMIDT Margit, *Szimbolikus konfliktusok és párhuzamos nemzetépítés. Az erdélyi nemzeti rítusokról és diskurzusokról a kolozsvári Mátyás szobor körüli 1992-es konfliktus példáján = A nemzet antropológiája*, szerk. A. GERGELY András, (Hofer Tamás köszönetése), Új Mandátum, Budapest, 2003, 112–125; PLUGOR Réka, *A szimbolikus konfliktus kivetítődései Kolozsváron*. Erdélyi Társadalom 4. (2006/2.), 59–81; GYÖRGY V. Imola, *A tér szimbolikus birtoklása Marosvásárhelyen*, Pro Minoritate 4. (2011/3.), 40–53.
- 5 JAKAB Albert Zsolt, *Emlékállítás és emlékezési gyakorlat. A kulturális emlékezet reprezentációi Kolozsváron*, Kriza János Néprajzi Társaság – Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 2012.
- 6 KEMÉNYFI Róbert, *Földrajzi tér és etnicitás. A kritikai geográfia tanulságai = Etnicitás. Különbségteremtő társadalom*, szerk. FEISCHMIDT Margit, Osiris, Budapest, 2010, 99–113.
- 7 ILYÉS Zoltán, *Az emlékezés és az újratanulás terei – a „bönvagyturizmus” mint tér- és identitás szervezés = Uő., Mezőgyevülágok. Etnikus interferenciák és nemzeti affinitások térbeli mintázatai a Kárpát-medencében*, Lucidus Budapest, 2008, 62–70.

cső alá.⁸ Különösen érdekes ez a viszonylagos megkésetttség, ha figyelembe vesszük, hogy a nyugati, főként angolszász társadalomföldrajzi műhelyekben már az 1980-as évektől kiterjedt kutatások folytak a témában, míg mára nemcsak befoghatatlan méretűvé nőtt az elérhető szakirodalom, hanem térben és időben egyaránt diverzifikálódott.

A témával foglalkozó kutatások esettanulmányok sorával illusztrálták, hogy a köztérben elhelyezett szobrok és emléktáblák vagy az utcák el- és átnevezése olyan szimbolikus jelölőknek és gyakorlatoknak felel meg, amelyek az adott hatalom terület feletti uralmát hivatottak bizonyítani. Ez a sajátosság magyarázza, hogy a hatalomváltások következetesen együtt járnak a köztérnevek és egyéb térbeli szimbólumok átalakulásával. A hatalom új birtokosa tudatosan igyekszik a tájképen nyomot hagyni, egyúttal törekedve a korábbi jelölők eltüntetésére.⁹ Az utcák el- és átnevezése egyike a leggyakrabban alkalmazott szimbolikus politikai aktusoknak, amely bizonyítja az adott hatalom potenciálját.¹⁰ Az utcanevék erejét éppen hétköznapiságuk adja: mivel egyértelmű, praktikus funkcióval rendelkeznek (elősegítik a tájékozódást), ezért az emberek magától értetődően használják ezeket.¹¹ Így a beszélők – akár akarattuktól függetlenül – a hivatalos utcanevék kiejtése által az aktuális hatalmi narratívát kommunikálják. Következésképpen az utcanevék „közvetítenek a politikai elitek és az átlagemberek között”.¹² A kommemoratív utcanevék különösen fontos eszköznek bizonyulnak a város szimbolikus tájképében: az utcanévben megörökített (vagy onnan eltüntetett) személy az aktuális hatalom történelem- és/vagy nemzetfelfogását közvetíti, így az utcanevék révén lehetővé válik, hogy egyfajta hatalmi narratíva épüljön be a társadalmi élet intímabb szféráiba és interakcióiba is.¹³

A köztérnevek nyújtotta láthatóság magyarázza, hogy az utcák el- és átnevezése gyakran teremt konfliktust. Amíg a köztérnevek a min-

8 NIKITSCHER Péter, *Tér, hatalom, szimbólum. Hatalmi önreprezentáció és szimbolikus térfoglalás Budapesten a városjegyesítéstől napjainkig = Tér-rétegek. Tanulmányok a 21. század térfordulatairól*, szerk. DÜLL Andrea – Izsák Éva, L'Harmattan, Budapest, 2014, 77–102.

9 Eric J. HOBBSAWM, *Introduction: Inventing traditions = The Invention of Tradition*, szerk. Eric HOBBSAWM – Terence RANGER, Cambridge UP, Cambridge, 2015, 1–14.

10 Pierre Bourdieu, Social space and symbolic power, *Sociological Theory* 7. (1989/1.), 14–25.

11 Jaroslav DAVID, *Street names: between ideology and cultural heritage*, *Acta Onomastica* 54. (2013), 1–8.

12 Maoz AZARYAHU, *Naming the past. The significance of commemorative street names = The Contested Politics of Place naming*, szerk. L. D. BERG – J. VUOLTEENAHU, Ashgate, Farnham–Burlington, 2009, 54.

13 AZARYAHU, *The Power of commemorative Street Names. Environment and Planning D, Society and Space* 14. (1996/3.), 311–330.

denkori hatalom számára a dominancia kifejezését szolgálják, addig a marginalizált vagy kisebbségi csoportoknak esélyt jelentenek a megmutatkozásra, létük kifejezésére. Éppen ezért olyan multietnikus régiókban, mint Kárpátalja, a többnyelvű utcanévtáblák vagy a kisebbségi csoport kulturális örökségére utaló emléktáblák megléte vagy hiánya a helyi többség-kisebbség hierarchiaviszonyokról is árulkodik.

A valakire, valamilyen eseményre emlékező utcanevek, emléktáblák a múlt eseményeit/személyiségeit, azokat adott narratívában ábrázolva a múlt egy szeletét kötik a helyhez, a tájképhez. Ezáltal a táj többlettartalommal, -jelentéssel gazdagodik, míg az adott esemény/személy, vagyis a múlt egy darabja a térben való megjelenés által kerül megerősítésre.¹⁴ A megemlékezés gyakorlatai (például koszorúzások) révén egyrészt könnyebben értelmezhetővé válhat az emléktábla/utcanév közvetlen üzenete. Másrészt a kapcsolódó rítusok nyújtotta egyéni tapasztalat, átélés hozzájárul, hogy az adott, felülről kommunikált narratíva az egyéni emlékezet részévé váljon. Mindezek a rítusok elősegítik, hogy a hely és a lokalitás többlettartalommal, valamint személyes élménnyel gazdagodva az egyénben alakítsa ki/erősítse a lokális identitást, a helyhez való kötődés érzését.¹⁵

Gyakran éppen ez, a mentális térképekbe, illetve egyéni helyidentitásba való beágyazottságuk vezethet konfliktushoz. Időbe telik, amíg egy-egy új utcanév rögzül a köznyelvben (gondoljunk Budapest esetén a Moszkva tér vagy Széll Kálmán tér név párhuzamos használatára), de az utcaneveket munkavégzés miatt gyakran használók körében (lásd a taxisofőrök, futárok) is ritkán népszerű egy-egy utcanévváltozás. Összefoglalásképpen elmondható, hogy a köztérnevek és a köztérben elhelyezett szobrok, emléktáblák, praktikus vagy esztétikai funkciójuk mellett, eszközként is használhatók a terület feletti kontroll kifejezésére. Az utcák átnevezése, vagy egy-egy szobor körüli megemlékezés olyan szimbolikus eljárás, amely által a hétköznapi élet dimenzióiba és a minket körülvevő tájképbe is eljut az aktuális hatalmi narratíva és ideológia. Mindezek a folyamatok a szimbolikus térben zajlanak, amely meghatározásom szerint a szimbolikus politikai aktusok, szimbolikus térhasználatok és szimbolikus térfoglalás eljárásai nyomán keletkezik és hétköznapi, illetve politikai gyakorlatok révén formálódik, valamint visszahat mindezen politikai technikákra, egyéni, csoport általi és hatalmi térhasználatokra.

14 Uo.

15 Michel De CERTEAU, *The practice of everyday life*, University of California Press, Berkeley – Los Angeles – London, 2011, 292.

Beregszászról dióhéjban

Beregszász 1919-ig és 1938–1944 között a történeti Bereg vármegye székhelye volt. Az első világháborút követően Csehszlovákia része lett, annak keleti periferiája. Az első bécsi döntés nyomán néhány évig újra magyar fennhatóság alá került, majd a második világháború után az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság részeként immár a Szovjetunió nyugati határszélén találta magát. A független Ukrajna megalakulását követően, 1991 óta az ország nyugati peremén fekvő város, Kárpátalja egyetlen magyar többségű járási székhelye.¹⁶

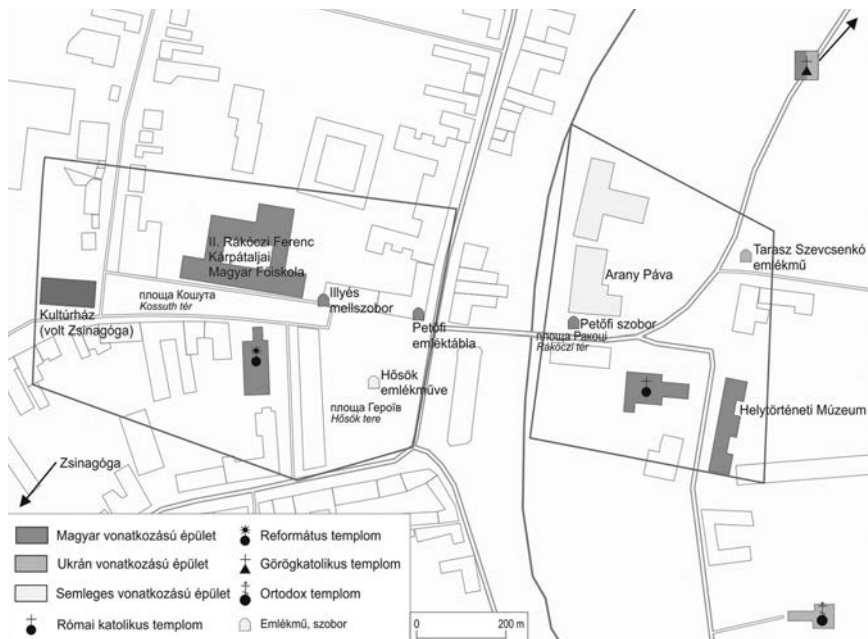
A beregi Tiszaháton, a Vérke-patak partján és az Északkeleti-Kárpátok vulkanikus hegyláncainak lábánál fekvő Beregszász a középkorban szabad királyi városi ranggal is büszkélkedett. A 16. században a tiszaháti reformáció egyik bölcsője volt, amely a mai napig a város kulturális identitásának egyik építőeleme. A másik egyértelműen a Rákóczi-szabadságharc, amely a beregi Tiszahátról indult ki. A város fejlődése több tényező közrejátszása következtében hosszú évszázadokon át stagnált. A harci események, járványok és tűzvészek tizedelte népességszám az Osztrák–Magyar Monarchia idején növekedésnek indult. Az 1910-es népszámlálás alapján lakosságának 96%-a magyar anyanyelvűnek vallotta magát, de fontos megjegyezni, hogy Beregszászban is nagyon jelentős, a lakosság legalább 30%-át kitevő, jórészt magyar ajkú zsidó népesség élt.¹⁷ A két világháború közötti csehszlovák és az 1945 utáni szovjet periódusban a város népessége tovább nőtt, de a magyar ajkú lakosság aránya lecsökkent. A legutolsó ukrain népszámlálás (2001) idején 26 000 fő tette ki Beregszász lakosságát, amelynek körülbelül felét adták a magyarok (12 779 fő). A SUMMA 2017 kutatás 9410 főre becsülte Beregszász magyar népességét.¹⁸

A város központját a mai Kossuth tér – Hősök tere – Rákóczi tér alkotta tengely képezi (2. ábra). Ezen terek magyar vonatkozású neve és az itt elhelyezett, a magyar történelemhez és kultúrához kapcsolható emlékhelyek sokasága mellett az épített környezet is jórészt a város magyar közösségét és múltját hívja életre. A dualizmus idején készült el

16 MOLNÁR József – MOLNÁR D. István, *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*, Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség – Poliprint, Beregszász, 2005.

17 DUPKA György – ZUBÁNIC László, *A zsidóság múltja és jelene Kárpátalján (Emlékezés a holokauszt áldozataira)*, Együtt 14. (2012/3.), 52–64.

18 TÁTRAI Patrik – MOLNÁR József – KOVÁLY Katalin – ERÖSS Ágnes, *A kárpátaljai magyarok lélekszáma és a népességüket befolyásoló tényezők a SUMMA 2017 felmérés alapján*, Kisebbségi Szemle 2018/3., 7–31.

2. ábra: Beregszász fontosabb szimbolikus terei, emlékművei, épületei.

Saját szerkesztés. Kartográfia: Szabó Renáta

a Kossuth teret a mai napig uraló két épület: a törvényszék monumentális historizáló tömbje (ma a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) és a főteret lezáró nagyzsinagóga (ma kultúrház). Ezenkívül e tengely mentén található a református és római katolikus templom, amelyet szintén a magyar közösség látogat.

A köztérnevek változása Beregszászon

A számos hatalom-, nyelv- és ideológiaváltást nyomon követhetjük a különböző korszakokból utcanevéket közlő térképek névanyagának elemzésével. A régi térképek tanúsítják, hogy évszázadokig Beregszász utcanevői is motiválatlan, semleges nevek voltak (például Piac tér). A dualizmus idején a mesterséges névadás széles körű elterjedése zajlott a helyi közigazgatás és közterületnevek esetén, amely már nem törekedett a helyben használt nevek átvételére; a magyar többségű

városokban a magyar személynevek terjedése volt a meghatározó folyamat.¹⁹ Ekkoriban Beregszász harminc utcájából mindössze három (Széna tér, Révész utca, Macsolai út) volt semleges értelmű. Az összes többi utcanév mind a magyarsághoz köthető és erős szimbolikus jelentést tartalmazó személynév volt. Az utcák jelentős része (22) a magyar történelem jól ismert személyiségeiről kapta nevét: a honfoglalás (Árpád, Lehel), a török és Habsburg-háborúk hősei (Zrínyi, Bethlen, Rákóczi, Esze Tamás). Mások a reformkor politikusait örökítették meg (Kossuth, Széchenyi, Deák stb.). Emellett költőkről (Tinódi, Petőfi), Baross Gábor közlekedési miniszterről és Werbőczyről is neveztek el közteret. A kizárólag magyar történelmi személynevek megjelenése a köztérben egyrészt visszatükrözi a századfordulón megszilárduló modern magyar nemzet kanonizált hőseinek listáját, másrészt jól példázza a dualizmus kori nemzetépítési törekvések vehemenciáját és annak kizárólagos magyar voltát.

A két világháború közti csehszlovák periódus kapcsán fontos kiemelni, hogy ebben a korszakban mind a korábbi, mind a későbbi időszakokhoz képest széles nyelvhasználati jogokkal rendelkeztek a nemzeti kisebbségek. Ezt példázza, hogy ekkoriban háromnyelvűek voltak az utcanévtáblák.²⁰ Beregszászon ez cseh–magyar–ukrán nyelvet jelentett. Sajnos sem a csehszlovák, sem a szovjet periódusból nem sikerült utcanéveket feltűntető térképet találni.²¹ A rendszerváltás idején létező 137 utcanév közel háromnegyede etnikailag semlegesnek tekinthető, 31%-uk az ukrán–orosz etnikumhoz kapcsolódik, és csupán 6%-a magyar az utcanéveknek, de ebből a nyolc névből négy a kommunista mozgalomban szerzett érdemeiért kaphatta a megtiszteltetést, míg Petőfi, Esze és Tompa személye a proletárforradalmár „előképeként” beilleszthető volt a kommunista ideológiai kánonba.²² Az utcák városon belüli elhelyezkedése kapcsán megállapítható, hogy a főutak és a városközpont nevei vagy orosz/ukrán vagy ideológiai motivációjúak voltak. A néhány

19 BARTOS-ELEKES Zsombor, *A hatalom névrajza – a névrajz hatalma*, Földrajzi Közlemények 140. (2016/2.), 124–134.

20 CSERNICKÓ István, *Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010)*, Gondolat, Budapest, 2013.

21 Utóbbi időszak köztérneveinek rekonstruálását Zubánics László helytörténeti munkája alapján végeztem el. Zubánics a *Beregszászi kalauz*ban egy 61 tételes utcanévjegyzéket közöl. ZUBÁNIC László, *Beregszászi kalauz*, Beregszászi Járási Nyomda, Beregszász, 2001², 37–38.

22 Ennek ellenére azért kaptak mégis magyar minősítést, mert ők valóban csak helyi szinten voltak ismertek, nem részesei a szovjet hőskultusznak. Közülük egy, Illés Béla emléket pedig ma is utca őrzi Beregszászon.

magyar név kevés láthatóságot biztosított, inkább kisebb utcákban, kevésbé jelentős köztereken jelent meg.

A magyar utcanévek ilyen mértékű visszaszorulása elsősorban az ideológiai és az etnikailag semleges nevek előnyére történt, azaz itt nem az etnikai dimenzió dominál a szimbolikus térfoglalásban. Csernicskó István megjegyzi, hogy a szovjet hatalomátvétel nem csupán maguknak a köztérneveknek a megváltozásában öltött testet: Munkács esetében ugyanis kimutatta, hogy már 1945. március 20-án megjelent egy, a város utcaneveit oroszosító határozat, amelynek értelmében minden felirat ukránul és oroszul került kifüggesztésre.²³ Az ideológia szintjén a nemzetiségek közti testvériséget hirdető szovjet politika valójában privilegizálta az orosz kultúrát és nyelvet. Ez magyarázza, hogy a szovjet időszakban a magyarul lakta települések orosz neve volt hivatalos, tehát Beregszász helyett Beregovó szerepelt a magyar nyelvű újságokban is. Elmondható tehát, hogy a második világháborút követően a magyar többségű Beregszászban javarészt az ideológiai névadás, kisebb részt pedig az oroszosítási törekvések miatt a magyar elnevezések száma és láthatósága igen korlátozott volt a köztérben, miközben a korszakban végig megmaradt Beregszász magyar többségű városnak.

*Petőfi Sándor emlékműveinek avatása
a rendszerváltó Beregszászon*

A Szovjetunió mélyülő válságát Gorbacsov a demokratikus önrendelkezési jogok szélesítésével próbálta fékezni. A glasznoszt, vagyis a nyilvánosság kiszélesítése nyomán gombamód szaporodó tömegmozgalmak igen hamar utat nyitottak a nemzeti-nyelvi-etnikai dimenzió mentén szerveződő elszakadási törekvéseknek. Mindez Kárpátalján is éreztette hatását, ahol 1988 második felében a nyelvkérdés, az ökológiai problémák, illetve az állam és egyház viszonya jelentették a fő politikai témákat, míg „a beszédmodot a történelmi-politikai és a nyelvi-etnopolitikai keret határozta meg”.²⁴ 1989. február 26-án megalakult a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ), amely előzmény híján kulturális és politikai értelemben is ellátta a magyarság érdek-

23 CSERNICSKÓ, I. m.

24 ROMAN OFICINSZKIJ, *Az első nem kommunista társadalmi egyesületek 1989–1991 = Kárpátalja 1919–2009. Történelem, politika, kultúra*, szerk. FEDINEC Csilla – VEHES Mikola, Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2010, 347.

védelmét.²⁵ A Szovjetunió és Ukrajna belső folyamatai mellett Kárpátalja és így Beregszász rendszerváltó eseményeire Magyarország közvetett és közvetlen módon is jelentős hatást gyakorolt. A Magyarországon már 1989-ben lezajlott politikai rendszerváltás, az alkotmányban is rögzített ún. felelősségklauzula értelmében – a legmagasabb állami szintű nemzeti érdekképviselő mellett – a sokrétű kulturális-oktatási kapcsolatok vertikumának újjáéledését, illetve anyagi erőforrások biztosítását jelentette már 1989 végétől.²⁶

Ebben a sokdimenziós politikai erőterben zajlottak és értelmezendők Beregszász rendszerváltó eseményei, amelyekben kiemelt szerep jutott a köztérben elhelyezett emléktábláknak és szobroknak. A Vörös Zászló²⁷ 1987. december 3-i lapszáma a város kiemelkedő kulturális eseményeként tudósít Petőfi Sándor emléktáblájának avatásáról. Az orosz–magyar kétnyelvű emléktábla a város központjában, a Kossuth tér és a Hősök tere képzeletbeli metszéspontjában, az egykori Oroszlán fogadó épületén kapott helyet, ahol – az emléktábla szövege szerint – 1842. július 12-én Petőfi Sándor egy éjszakát megszállt (3. ábra).

A lap hosszú riportban számol be az avatóünnepségről, amelyen a városi végrehajtó bizottság elnöke, írók, a levéltár igazgatója és a dombozmű alkotója mellett iskolások vettek részt. Az elhangzott beszédek Petőfit mint munkás-forradalmi hőst éltették, nemzetiségére nem történik utalás. Az emléktábla avatására úgy tekintenek, mint ami „a lenini nemzetiségi politika vidékünkön való megnyilvánulását tanúsítja”. Ezt erősíti az is, hogy az ünnepségen – bár minden felszólaló magyar – a szavatok magyar, orosz és ukrán nyelven hangzottak el. A híradás végén idézik Páldi András táviratát, amelyben Magyarország akkori kijevei főkonzulja reményét fejezi ki, hogy „a magyar hagyományörzés-

25 FEDINEC Csilla, *A kárpátaljai magyar kisebbség helyzetének változásai Ukrajnában = Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*, szerk. BÁRDI Nándor – FEDINEC Csilla – SZARKA László, Gondolat – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008, 346–353.

26 BÁRDI Nándor, *A budapesti kormányzatok magyarságpolitikai intézményrendszere és stratégiája 1918–1938 = A közös haza konfliktusai. A Kárpát-medence népei és kelet-közép-európai kapcsolataik*, szerk. UJVÁRY Gábor, Kodolányi János Főiskola, Budapest–Székesfehérvár, 2014, 61–138; KÁNTOR Zoltán, *A nemzet intézményesülése a rendszerváltás utáni Magyarországon*, Osiris, Budapest, 2014; MYRA A. WATERBURY, *Between State and Nation. Diaspora Politics and Kin-state Nationalism in Hungary*, Palgrave Macmillan, New York, 2010.

27 A Vörös Zászló 1945. december 2-től látott napvilágot mint az Ukránai KB Berehovái kerületi Bizottságnak és a Népképviselők Kárpátontúli Területi Berehovái járási tanácsának lapja. Ukrán és magyar nyelven egy héten háromszor jelent meg, kedden, csütörtökön és szombaton. Az alábbi idézetek az említett december 3-i lapszámból származnak.

3. ábra: Petőfi-emléktábla Beregszászon. Saját fotó, 2007

ben, a Magyarország, Oroszország és Ukrajna népei közötti kulturális kapcsolatok fejlesztésében a berehováai kerület a jövőben is fontos szerepet fog betölteni”. A távirat szövege tehát egyrészt hangsúlyozza, hogy az emléktábla a magyar kultúra szempontjából jelentős, másrészt kifejezi az anyaország támogatását, ezzel nem csupán etnikai, de mintegy nemzeti tartalmat is kölcsönöz az eseménynek. Akkor is így van ez, ha mindezt még beágyazza az internacionalista barátság keretébe. Ennek az emléktáblának a jelentősége abban áll, hogy emlékezteti a helyi magyarság számára: a következő évek eseményei tanúsítják, hogy a Petőfi-emléktáblánál összegyűlhetnek, koszorúzhattak, vagyis a teret szimbolikusan, immár jó indokkal időlegesen elfoglalhatták a magyar közösség tagjai.

Az 1989–1991 közti években jóformán egymást érték a köztérben zajló megmozdulások, ünnepségek, emléktábla- és szoborállítások, amelyeket a Vörös Zászló tanúsága szerint túlnyomórészt a magyar közösség emel és rendez. Egy helyi adatközlő így emlékezett ezekre az időkre: „(...) a szimbolikus teret a magyarok nagyon gyorsan kitöltötték Beregszászban. (...) Az összes olyan épület, ami mondjuk állt már 1944 előtt, az gyakorlatilag kapott valamilyen emléktáblát. Erre járt Móricz Zsigmond, itt volt Petőfi Sándor, itt nem járt Ady Endre. Szóval bármit.”

4. ábra: A Petőfi-szobor avatása az Arany Páva előtt 1991. március 15-én.
 Forrás: Beregi Hírlap, 1991. március 19. (saját fotó)

Ebbe a sorba illeszkedik Petőfi Sándor szobrának avatása 1991. március 15-én, amely egy talapzaton kapott helyet, a római katolikus templommal szemközt, az Arany Páva szecessziós épülete előtt (4. ábra).

Az építési költségek fedezésére gyűjtést szerveztek, a szobrászművész honoráriumát a Soros Alapítvány állta. A szobor minden szempontból a város magyar közösségének ügye és az anyanemzethez való tartozás egyfajta megjelenítése is volt egyben. A szobor avatásának ünnepélyes hangulatát így eleveníti fel Bundovics Judit: „Micsoda fennkölt, a meghatottságtól elszorult torokkal átélt pillanatok. Az együvé tartozás, az idekötődés magasztos, semmi mással nem pótolható érzése [...] amikor beregszásziak ezrei mondták gondolatban: Ő a mienk, s mi is magyarok vagyunk, akár csak a költő, aki itt, ebben a városban járt.”²⁸ Petőfi alakja beregszászi kontextusban a magyarsághoz tartozás határon átívelő szimbóluma, amely a szobor formájában ölt testet. Az alkotás annak a Petőfinek állít emléket, aki fizikai valójában mindössze egy éjszakára fordult meg a városban, viszont alakja megidéri azt a kort is, amikor Beregszász még Magyarország része volt. Az anyanemzethez, anyanyelvhez és a magyar kultúrához való tartozást erősíti, hogy a szobor magyarországi támogatással valósult meg, avatásán, illetve a hozzá kapcsolódó ünnepeken használatba vették, koszorúzás, szavaltatok, tehát szimbolikus rítusok kapcsolódnak hozzá. Mindez nyomatékosítja a helyi magyarság térfoglalását az adott földrajzi térben, a helyet magyar etnikai tartalommal és jelentőséggel ruházza fel.

28 BUNDOVICS Judit, *Város a Vérke partján = Beregi életképek*, szerk. MANKÓ Mária, Besenyei György Tanárképző Főiskola, Nyíregyháza, 1991, 146.

Összegzés

Beregszász köztérneveinek modern kori változásait röviden áttekintve láthattuk, hogy az utcanevek épp olyan gyakran változtak, mint a rezsimok a Vérke-parti városban. A város 2010-es térképének névanyagát az utcaneveket etnikai kötődésük szerint vizsgálva azt találjuk, hogy azok 42%-a etnikailag semleges, 24%-a az ukrán (szláv), 34%-a a magyar kultúrkörhöz köthető. Ezek azonban a városközpontban sűrűsödnek, vagyis a tájkép olvasására fogékony járókelőben a város az aktuális etnikai arányoknál „magyarabb” benyomást kelthet. Ezt erősítik a kétnyelvű utcanévtáblák mellett a középületeken, iskolákon is elhelyezett kétnyelvű feliratok. A magyarság, bár napjainkban a legoptimistább becslések szerint is csupán a lakosok felét adja, a városközpont szimbolikus terében gazdagon reprezentált.

A magyarság láthatóságának kulcsát a rendszerváltás körüli eseményekben kereshetjük. A Szovjetunió felbomlása és a kelet-európai szocialista rezsimok összeomlása idején, a demokratikus átmenet folyamatában a korábban háttérbe szorított nacionalista, nemzeti tartalmak erősödtek fel.²⁹ Beregszász rendszerváltó folyamatai is a nemzeti és nemzetközi eseményekbe beágyazottan, azokra reflektálva mentek végbe. A köztérátnevezések és szoborállítások ügye kezdetben a demokratikus szabadságjogok folyamatos kiszélesítésének nemcsak témájaként, hanem gyakorlóterepeként is szolgált. Ekképpen például Petőfi emléktáblájának avatása mint a demokratikus érdekérvényesítés eszköze jelent meg. Más posztszovjet példákkal összevetve Beregszász egyik különlegessége, hogy mindezen reformfolyamatok mozgatója helyben nem az államalkotó ukrán közösség, hanem a helyi lakosság többségét alkotó, de egyébként kisebbségi pozícióban lévő magyarság.

A Beregszász nyilvános terében való láthatóságért, a köztér szimbolikus birtokbavételéért folyó meg-megújuló küzdelmek bemutatásával a tanulmány célja az volt, hogy a földrajz sajátos vizsgálati szempontjára, a térbeliség szerepére irányítsuk a figyelmet ebben a multidiszciplináris kutatási mezőben.

29 Rogers BRUBAKER, *Nemzeti kisebbségek, nemzetiesítő államok és anyaországok az Új Európában = Uő., Nacionalizmus új keretek között*, L'Harmattan–Atelier, Budapest, 2006, 61–81.

Szakál Imre

GONDOLATOK BEREGSZÁSZ ELMÚLT MÁSFÉL SZÁZ ÉVÉRŐL

Kincse bukkanó pásztor,¹ lenyilazott reformátor,² zászlóbontó kurucok,³ jó bor. Egy-egy kép Beregszász szélesebb körben is ismert történelméből. A kis periférikus városnak 1919-ig – vármegyei központ lévén – elsősorban közigazgatási rangja adta jelentőségét. Az első világháború által átformált térségben viszont a kárpátaljai magyarság központjának kezdték tekinteni és napjainkban is legtöbbször így definiálják, érdekessége a magyar olvasóközönség számára is vélhetően ebben rejlik. A város alapítását általában a 11. század végére teszik. A középkor és kora újkor évszázadai az északkeleti vármegyékben is viszontagságosak voltak. A településnek igazán dinamikus fejlődésre a dualizmus időszakában nyílt lehetősége. Rövid történeti áttekintőnk fonalát is innen vesszük fel.

Beregszász történetének ismert epizódja az 1880 márciusában bekövetkezett tűzvész. Az egyik megyei írnok óvatlanságának következtében a város központjában negyvennégy épületet ért komoly kár.⁴ Ez a szerencsétlen eset azonban lehetőséget adott a városközpont megújulására. Az a városkép, amely napjainkban több turistát is vonz Beregszászban, és a 20. század első felének hangulatos képeslapjairól visszaköszön, jórészt az ominózus tüzeset és az első világháború közötti időszakban épült ki. A vármegyeháza, a törvényszék épülete, a Grand Royal Hotel, a nagyzsinagóga, a Magyar Királyi Gimnázium épülete, az Úri Kaszinó, a fiú polgári iskola mind ekkortájt váltak a kis belváros díszévé.⁵ Ezzel a historizáló neobarokk, az eklektika és a szecesszió dominálta a városképet. Harminc év leforgása alatt egy nagyjából ötszáz méteres körben olyan épületek emelkedtek ki, ame-

1 A monda szerint egy Szász nevű pásztor egy nap kincse talált, s ezen a szerencsés helyen alapították Beregszász városát. A történetet Tompa Mihály *Beregszász* című költeményében dolgozta fel.

2 A neves magyar reformátort, Radán Balázst 1553-ban egy szerzetes ölte meg Beregszászban.

3 1703 májusában, a tarpai és a vári zászlóbontást követően Rákóczi kurucjai a beregszászi vásáron hirdették ki a város közönségének a brezáni kiáltványt.

4 CSATÁRY György, *A 19. század végi, 20. század eleji Beregszász történelmi épületei*, Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv, 2011, 293.

5 *Uo.*

lyekre egy lényegesen nagyobb városban is büszkék lehetnek volna a lakók. Ezekhez a fejlesztésekhez megfelelő feltételekre is szükség volt. A szakemberek véleménye szerint Beregszász a dualizmus idején gyorsabban és eredményesebben fejlődött, mint azt erőforrásai vagy városképző ereje indokolta volna,⁶ amit leginkább adminisztratív jelentőségével magyarázhatunk. A 19. század második felében kétszer is győztesen került ki a Munkáccsal szembeni versengésből, melynek tétje a vármegye központjának státusza volt. Ennek legfőbb oka az, hogy Beregszász nagyobb országos szintű támogatással rendelkezett.⁷ Ezt magyarázhatjuk azzal is, hogy a Bereg megyében domináns, az országos politikában igazán otthonosan mozgó Lónyay család is azt preferálta, hogy Beregszász maradjon a megyei központ.⁸ Másrészt azzal, hogy bár a vármegyében nem az egyetlen és nem is a gazdaságilag legjelentősebb, de már a dualizmus időszakában is a legmagyarabb város volt Beregszász. A Tisza folyásától egészen a Keleti-Kárpátok gerincéig húzódó Bereg megye ruszin többségű volt. A hegyvidék és az alföld kapujában fekvő Munkácsot nagyobb és kétségtelenül gazdagabb városként tartották számon. Etnikailag azonban heterogén volt, és a Schönborn család befolyása igazán jelentősnek mutatkozott, amit nem szerettek volna még azzal is növelni, hogy közelebb kerül hozzájuk a megyeközpont. Beregszász fejlődését egyébként nem csupán a rohamos építkezések, de a lakosságszám kiugró növekedése is szemléltette. 1869 és 1910 között a város lakosainak száma megduplázódott: 6272 főről 12 432 főre nőtt, amelynek 96,1%-át magyar anyanyelvűként regisztrálták.⁹ Ezt a képet némileg árnyalja, hogy az összlakosságból 2770 fő – tehát a népesség negyede – izraelita vallású, és jelen volt a városban kis létszámú ruszin, német és szlovák anyanyelvű lakosság is.¹⁰

A Munkáccsal való versengés kulturális értelemben is tetten érhető volt, olyan kérdésekben is, mint például a gimnáziumalapítás. A város tisztviselői kara szívesen látott volna olyan oktatási intézményt,

6 SZABÓ Géza, *Beregszász dualizmus kori társadalomtörténetének sajátosságai = Észak- és kelet-magyarországi földrajzi évkönyv*, szerk. BOROS LÁSZLÓ, BGYTF, Nyíregyháza, 1999, 96.

7 *Uo.*

8 CIGER András, *Érdekek és stratégiák. A helyi politikai elit érdekérvényesítési lehetőségei a kárpátaljai régió vármegyéiben a dualizmus időszakában*, Korall 2003. szeptember, 88.

9 SZABÓ, I. m., 97; valamint *A magyarországi népszámlálások adatai 1784 és 1990 között*. 1910, Népszámlálási Digitális Adattár – Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára, http://library.hungaricana.hu/hu/collection/ksh_neda_nepszamlalások_1910/.

10 *Uo.*

amely megfelelő tudással vérteti fel gyermekeit az egyetemi felvételikre, így országos szinten igyekeztek eljárni az ügyben. 1883-ban még a válás- és közoktatásügyi miniszter, Trefort Ágoston is Beregszászba látogatott. Ezt követően az addig községi polgári iskolából állami polgári fiúiskola lett, 1888-ban pedig már reáliskolai oktatás vette kezdetét, majd 1895-től főgimnáziumi oktatás folyhatott Beregszászban. A helyieknek fájó módon később, mint Munkácson.¹¹

Beregszász kultúrafogyasztó rétegét a környék földbirtokosai, a vármegyei és városi közigazgatás hivatalnokai, az értelmiség és a kereskedők alkották. A városi és megyei elit legfontosabb találkozási helye a helyi polgári olvasókörből 1841-ben alakult Úri Kaszinó lett.¹²

A tekintélyes könyvtárral is bíró egyesület színelőadások és bálók szervezésével igyekezett a szórakozni vágyó úri közönség kedvére tenni. A társadalmi élet kiemelkedő éves eseménye az Oroszlán szállóban megszervezett bál, amelyet általában szüret idejére terveztek, lévén, hogy a Beregszászi-dombvidék országos viszonylatban is kiváló borok otthona volt, ezért a városkörnyéki falvakban élő mezőgazdasági munkások egyik legfőbb megélhetési módját a szőlészet jelentette. A tokaji borokkal versengő beregszászi termékek főleg a galíciai piacon keltek el.¹³ Persze a hivatalnokokon és a borokon túl is volt élet Beregszászon. A dualizmus időszakában néhány üzem is felbukkant, a téglagyár, illetve szeszfőzde. Az ezzel gyarapodó, bár még mindig szerény számú munkásság körében megjelent a szociáldemokrata mozgalom. 1906 tavaszán jelenlétükről még egy május 1-jei ünnepség megtartásával is hírt adtak. Bár az országos politikai központtól távol esett Beregszász, az új idők itt is éreztették hatásukat. A 20. század első éveiben még a női egyenjogúsági mozgalomnak is voltak beregszászi hívei, ezzel is színesítve a keleti periféria kis városának társadalmi életét.

A történeti emlékezet a dualizmus kori Beregszászból Fedák Sárival bánt a legkedvesebben. A leghíresebb beregszászi 1879-ben született a megyei tisztí főorvos családjában, és bár színtanulmányai, majd viharos élete messze vitte szülővárosától, Beregszász közössége a mai napig igazán büszke Zsaszára. És ha már a történeti emlékezetnél

11 FEDINEC Csilla, *A beregszászi Féniksz*, Kárpátalja 1994. december 31., 3–4.

12 LEVELDI KOZMA György, *A Bereg megyei Kaszinó százéves története*, Stádium, Budapest, 1941, 40.

13 *Barangolás a Beregszászi borvidék múltjában. Szőlő, bor, borkultúra*, szerk. Kovács Elemér, [k. n.], Beregszász, 2003, 9.

tartunk: sokak múlt századfordulós Beregszászáról alkotott képét vélhetően Pálóczi Horváth Lajos befejezetlen regényciklusának két kötete, az *Álompákász*¹⁴ és a *Két világ határán*¹⁵ a leginkább. A könyvekben nem csupán a beregszászi dzsentriéletből kapunk ízelítőt, de a régmúlt fiatalkor iránti nosztalgiájának prizmáján keresztül is betekinthetünk abba, ami úgy tűnt, 1919-ben elveszett.

Az első világháború, majd az 1918 őszétől 1919 nyaráig eltelt időszak eseménydús volt a város életében. Az első világháború felerősített már meglévő feszültségeket és újakat is teremtett, amelyeket 1918 őszének eseményei felszínre hoztak, és ezek az ország keleti végében is jól érzékelhetők voltak. Cieger András történész a Bereg vármegyében az első világháború alatt kialakult helyzetet a következőképp foglalta össze:

Az első világháború – és az azt követő néhány év – eseményei Bereg megyét különös mértékben sújtották. A frontvonal közelsége, idegen csapatok betörései, a megyében állomásozó és azon átvonuló nagyszámú katonaság, a menekültek, valamint a kolerajárvány tovább rontotta az amúgy is igen szegény lakosság helyzetét. Így a szétzilált helyi közigazgatás ekkori vezetőinek lényegében csak a kialakult állapotok enyhítésére volt ereje.¹⁶

Az őszirozás forradalom hírére 1918. november 1-jén megalakult a Beregszászi Nemzeti Tanács, mely támogatását fejezte ki a Magyar Nemzeti Tanács irányában. 1918. november 3-án a forradalom iránt szimpatizálók zuhogó esőben tartottak nagygyűlést a város központjában lévő Kossuth téren, ahol megszervezték a helyi nemzetőrséget, és kinyilvánították a város nemzeti tanácsának fő kívánalmát, miszerint az „új Magyarország” legfontosabb feladatának a rend megteremtését tekintik.¹⁷

A polgármesteri tisztségben 1918–1919 folyamán többször is változás állt be. Gáthy Zsigmond polgármester 1918 végén történt nyugdíjazása következtében Linner Jenő közigazgatási tanácsnok, polgármester-helyettes vette át a város irányítását, aki a tanács hatalomig maradt

14 PÁLÓCZI HORVÁTH Lajos, *Álompákász. Egy dzsentri gyermekkora*, Magvető, Budapest, 1986.

15 PÁLÓCZI, *Két világ határán*, Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 1993.

16 CIEGER, *A Bereg megyei politikai elit a dualizmus időszakában = Levéltári Évkönyv*, szerk. NAGY Ferenc, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza, 1997, 221.

17 Bereg. Független politikai, társadalmi és megyei érdekű hetilap, 1918. november.

ebben a pozícióban. 1919 márciusában a Tanácsköztársaság létrejöttével a Simon Mózes vezette beregszászi direktórium is megalakult, emellett pedig Forradalmi Törvényszék jött létre a városban.¹⁸ A vármegyei és a városi vezetés egy része is elhagyta a települést. A román megszállás kezdetén fordult a kocka, és a tanács hatalom reprezentánsai hagyták el a várost. A település vezetését ekkor vette át Hunyady Gyula főjegyző, aki helyettes polgármesterként irányította a várost a hatalomváltás időszakában. A hosszú háború, az 1918 ősztől bekövetkező sűrű változások és a katonai megszállás szétzilálta a város igazgatását, közellátási rendszerét. A város készletei kimerültek, a hatóságok nehezen vagy egyáltalán nem tudták pótolni a hiányzó közszükségleti cikkek jelentős részét, a városi közraktárt a román megszállást megelőzően az annak őrzésével megbízott személyek lopták meg, majd a román katonák fosztották ki.¹⁹ 1919 júniusában a megszálló román csapatokat a csehszlovák légiók követték, amit Beregszász lakói békésen fogadtak. Ennek legalább két oka volt. Az egyik, hogy senki nem gondolta, hogy ez az állapot állandó marad, mindenki ideiglenes helyzetként tekintett a megszállásra. Miután 1919. szeptember 10-én aláírták a sain-germain-en-laye-i békeszerződést, amely arról határozott, hogy a Kárpátoktól délre lakó rutének területe az első Csehszlovák Köztársaság kötelékébe fog tartozni, Beregszász és lakói egy egészen új helyzetben találták magukat. Ettől kezdve nem fért kétség ahhoz, hogy a csehszlovák fennhatóság állandósulni fog. Elkezdődött a lassú, talán évekig tartó alkalmazkodás időszaka. Ezt a folyamatot Tamás Mihály beregszászi író az államfordulat időszakát feldolgozó *Két part közt fut a víz* című regényében a következőképp illusztrálta: „A kábulat már engedni kezdett, az emberek hideg szemmel kezdték nézni az eseményeket, de senki se hitte, hogy az állapot állandó maradjon: mindenki valami megváltó csodát várt.”²⁰

A nagy háború előtti és utáni Beregszász között a legszembevetőbb különbség talán a város közigazgatási státuszában mutatkozott: 1919-et követően előbb megyeközponti funkcióját, majd 1923-ban városi rangját is elveszítette a község.²¹ Utolsó jelentős hivatalként a törvényszék maradt Beregszászon, melynek Munkácsra vagy Nagysző-

18 FEDINEC, *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944*, Fórum Intézet – Lilium Aurum, Galánta–Dunaszerdahely, 2002, 52.

19 Kárpátaljai Területi Állami Levéltár, Fond 108. Op. 7., Od.zb. 106.

20 TAMÁS Mihály, *Két part közt fut a víz*, Madách, Bratislava, 1983, 42.

21 FEDINEC, *A kárpátaljai magyarság*, 18.

lőre való áthelyezéséről rendszeresen jelentek meg különböző híresztelések, sőt, konkrét rendelkezés is. Ennek ügyében 1936-ban a város vezetése egészen Prágáig zárandokolt, hogy megmenthessék a község számára a törvényszéket.²² Ez az erőfeszítés egyébként sikerrel járt. A település közigazgatási hierarchiában betöltött szerepének változása nem csupán presztízskérdés volt, hanem konkrét gazdasági következményekkel is járt, hisz a hivatalok megszűnésével, elköltözésével jelentősen megcsappant a városban élő hivatalnokok száma is, akik komoly felvásárlóerőt jelentettek a város iparának és a környező falvak mezőgazdaságának.

Míg a Csehszlovák Köztársaságon belül jelentősen csökkent a város közigazgatási szerepe, addig a helyi magyar közösség számára épp-hogy felértékelődött. A két világháború között honosodott meg az a közkeletű állítás, miszerint Beregszász volt Kárpátalja legmagyarabb városa. Ez azzal is járt, hogy Beregszász a magyar társadalmi, kulturális és politikai szervezetek reprezentációjának egyik fő terepe volt. A Csehszlovák Köztársaság nemcsak törvényileg, de a gyakorlatban is lehetővé tette a kisebbségi társadalmi szervezetek működését. Gyors egymásutánban jöttek létre a különböző társadalmi és kulturális szervezetek az országos szintű szervezetek helyi fiókjaitól egészen az egymással versengő községi dalárdákig. Bálokon és irodalmi délutánokon át, népszínházi előadásokon és dalesteken keresztül egészen a fagyaldélutánokig terjedt az egyletek repertoárja. A magyar szervezetek törekedtek arra, hogy a magyarság kulturális központjaként megtartsák a települést és növeljék annak szimbolikus értékét. A magyar ellenzéki pártok nagygyűléseinek rendszeresen helyszínül szolgált a település, a Podkarpatszka Ruszi Ellenzéki Magyar Pártok Szövetsége, a Magyar Nemzeti Párt, majd az Egyesült Magyar Párt gyakran szervezte meg Beregszászon közgyűléseit, és az 1920-as évek közepétől elmaradhatatlan társadalmi eseménye volt a város életének a minden télen megrendezett Magyar Nemzeti Bál, mely a magyar politikum egyfajta informális felvonulási terepének számított. Itt élénk tevékenységet fejtett ki a Kárpátaljai Magyar Akadémikusok Egyesülete, a Podkarpatszka Ruszi Magyar Kultúregyesület, a Beregmegyei Irodalmi és Műpártoló Egyesület. A város kultúra iránt fogékony közönsége élvezhette a helyi színház, esetleg a Corso Mozgó és a Vereskereszt Mozgó filmvetítéseit, ahová a jegy megváltásával és az élvezeti adó megfizetésével léphetett be.

22 *Uo.*, 259.

Az országos és a megyei lapokon túl a városi hetilapok is megjelentek, melyek egy részét az 1923-tól a városban működő Kálvin Nyomdában adták ki.²³ A korabeli újságok oldalainak érdekes olvasmányai voltak a helyi írók és költők igazán változatos színvonalú írásai.

A beregszászi irodalmi élet felmutatott bizonyos eredményeket a két világháború között. Bár nem Beregszászon lett ismert költő, de a város lakói ma is büszkék arra, hogy 1914 és 1918 között Dsida Jenő ott írta első verseit. Beregszászon alkotott a tragikus sorsú prózaíró, Ják Sándor. A város megőrizte jó emlékezetében a csehszlovákiai magyar baloldali érzelmű alkotó értelmiség aktív tagját, Czabán Samut. Beregszászban született és kezdte írói pályafutását Ilku Pál, aki majdnem több mint egy évtizedig volt a kádári Magyarország művelődési minisztere.²⁴ Rendszeresen voltak estjei a városban Mécs Lászlónak és Tamás Mihálynak, ellátogatott a településre Móricz Zsigmond és Szabó Dezső is.²⁵ Móricz 1926-os utazásáról – beszámolója szerint – igazán kellemes élményekkel gazdagodva tért haza. Beregszászi látogatásáról a következőképp beszélt a Pesti Napló riporterének:

Ruszinszkóban még jobban meglepett, hogy milyen eleven, mindennapos irodalmi munka folyik. Mécs László, a fiatal poeta-pap és Tamás Mihály beregszászi novellista vezetésével, egész sereg fiatal tehetséggel találkoztam. Legjobban örültem annak, hogy minél tovább haladtam kelet felé, annál nagyobb hullámokat vert a felolvasásaim iránti érdeklődés s végül Beregszászban már a kormánybiztos fogadott az állomáson, mint a város vendégét. Ilyen momentumokból azt kellett megéreznem, hogy még a súlyos politikai viszonylatok között is kialakult már valami formája az együttműködésnek és a magyarság megtalálja azokat az életlehetőségeket, amelyek egy kulturális munkához szükségesek. Nagyon jól esik visszaemlékezni ezekre a furcsa, valóban sírva-vigadó kurucos éjszakákra, ahol a régi magyar nóták olyan szívből fakadóan harogtak, hogy túllobogták a jazz-bandet.²⁶

23 CSANÁDI György, *Sorsfordító évek sodrásában. Fejezetek Beregvidek történelmi múltjából*, PoliPrint, Ungvár, 2004, 84.

24 CSANÁDI, *Régi beregszásziak*, Beregszász, 2001, 39–52.

25 FEDINEC, *Kárpátaljai magyar könyvkultúra = A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napjainkig*, <http://adatbank.sk/lexikon/karpataljai-magyar-konyvkultura/>.

26 „Az utódállamok magyarságát az irodalom kapcsolja a törzsökös magyar kultúrához”. Móricz Zsigmond szlovenszkói felolvasásai után az erdélyi magyarsághoz is ellátogat, Pesti Napló 1926. november 23.

Beregszász oktatási intézményei közül a legmeghatározóbb kétségtelesenül a gimnázium volt, amely a békeszerződést követően ruszin és magyar tagozattal működött. A magyar ellenzéki politikum több fórumon is sérelmezte, hogy nincs önálló magyar gimnázium, a Beregszászi Magyar Internátus is csak a helyi magyar közösség összefogásának és áldozatainak köszönhetően jöhetett létre. Törekedtek továbbá egy beregszászi magyar tanítóképző létrehozására is, azonban ez nem járt sikerrel. Bár a gimnázium nem csak magyar volt, pont Ortutay Elemér – annak az Ortutay Jenőnek a fia, aki a két világháború között a leghosszabb ideig volt a település elöljárója – visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy ez nem volt akadály annak, hogy a diákokat a magyar szellemiséggel megismertethessék. Az intézmény légrétege nemcsak a továbbtanuláshoz szükséges ismereteket, hanem ahogy Ortutay fogalmazott: „helytállásra, magyar nemzeti önismeretre tanított és jellemes, öntudatos emberekké nevelt”.²⁷

Az első világháború okozta gazdasági romlás közepette jól láthatóan megmutatkozott a város lakosainak az igénye arra, hogy törvényes keretek között tegyenek megélhetésükért. 1920–1921-ben napi rendszerességgel érkeztek az ipar- és kereskedelmi engedélyek iránti kérelmek a városi hatóságokhoz. A lakosok fantáziája a fafeldolgozó üzem nyitásától a szeszfőzden át a karamellcukor gyártásáig széles spektrumon szülte a friss üzleti ötleteket. A haszon elköltésére pedig kiváló lehetőséget biztosított az Oroszlán vagy a Korona vendéglő, a Kaszinó, esetleg zenés estjeivel a Szlavia (korábban Hungária) szálló. Nem szabad megfeledkeznünk emellett arról, hogy a csehszlovák időszakban kórház épült, megtörtént a város villamosítása, illetve egyéb kisebb infrastrukturális fejlesztéseket is sikerre vittek.

Ezekre a sikerekre pedig a Weisz testvérek rum- és likőrgyárának jóvoltából akár Cherry-Brandyvel, Triple-seckel vagy Curacaóval is koccinhattak a beregszásziak. Persze, ha már a koccintásnál tartunk, fontos rögzíteni, hogy a két világháború között Beregszász legjellemzőbb terméke és a helyi mindennapok igen fontos meghatározója a bor volt. A harmincas években az egyik szaklap újságírója így írt Beregszászról:

A millió és millió szőlőtőke, a százezer és százezer gyümölcsfa egymás mellé sorakozva úgy áll előttünk, mintha a nagy természet

27 ORTUTAY Elemér, „...holnap is felkel a nap”. Emlékeim, Intermix, Ungvár–Budapest, 1993.

fenséges hadseregének véghosszتان díszcsapatai vonultak volna fel tiszteletünkre. Aki csak egyszer is elmegy e csodahegy alatt, lehet akármilyen nagyigényű világjáró is, döbbenetes elragadtatással állapítja meg, hogy valami olyan szépet, nagyot, rendkívülit látott, ami páratlan a maga nemében. Beregszászt a szőlőhegyéről, a szőlőkultúrájáról éppúgy ismernie kell mindenkinek, mint ahogy Velencét ismeri Szent Márk teréről, gondoláiról, a Tátrát havas csúcsairól, Karlsbadot gyógyforrásairól.²⁸

Bár a csehszlovák törvénykezést gyakran tették kritika tárgyává a beregszászi borosgazdák, panaszkodtak termékük alacsony árára, s főként arra, hogy novembertől kezdve csak 200 liter bort tarthattak pincéikben adómentesen. Kétségtelen, hogy a csehszlovákiai bortermelés jelentős része zajlott a Beregszász környéki dombokon, s az olaszrizling, hárslevelű, furmint, bakator, szerémi zöld, kövidinka, leányka szőlőfajtákból készült borok szerte a köztársaságban nagy népszerűségnek örvendtek. 1935-ben az egyik városi lap újságírója arról cikkezett, hogy Beregszász, egyfajta Grazként, a nyugdíjasok kedvelt célpontjává kezd válni, példaként hozva fel azt, hogy tíz nyugdíjas református lelkész is itt telepedett le családjával. A gondolatmenetét a következőképp folytatta:

Hogy Beregszászon melyek a gráci vonások, nehéz rámutatni. Fekvése ugyan elég szép, de egészséges levegőjéhez már szó fér. Olcsóságához még több. Inkább az a vonzó rajta, hogy színmagyar város, vagy legalább is legmagyarabb városa Kárpátaljának. Nem lehetetlen, hogy szőlőhegyeiben, illetve ezek levében is van bizonyos mágneses erő, amely delejes hatását az Úr szolgálai is megérik. Ezek a szőlőhegyek különben húztak ide már más nyugdíjast is. Egy vasutas nyugdíjast sose tudtam megérteni, hogy Morvából hogyan került Beregszászra lakni, amikor semmiféle családi kapcsolat nem fűzi ide.

Egyszer aztán elmondta. Nyugdíjaztatása után új hazát keresve beutazta az egész köztársaságot és mivel a beregszászi bort találta a legjobbnak, hát ide költözött a hegyek alá. És nem bánta meg. De a beregszászi bor se.²⁹

28 *Barangolás a Beregszászi borvidék múltjában*, 12.

29 Egyetértés 1935. március 23.

Az 1938. november 9-én, az egy héttel korábbi első bécsi döntés értelmében, a magyar honvédség átvette Beregszász városát.³⁰ A trianoni határ irányából Beregszász főutcáján katonazenekart is felvonultató honvédséget ünneplő tömeg fogadta. A városházára majd háromméteres nemzetiszín lobogót függesztettek, és egy táblát: „Éljen Magyarország, éljen Horthy Miklós”. A honvédeket felvirágozták, egyesek a város központjában lévő vásárcsarnok tetejére másztak, hogy jól lássák a visszatérés szimbolikus pillanatait. A Magyarországhoz való visszatérés tapasztalatát azonban 1941-ig az alkalmazkodás, majd a második világháború ténye befolyásolta leginkább.

Húsz év elegendő volt ahhoz, hogy mind Magyarország, mind az elszakított területek társadalma megváltozzon annyira, hogy a visszailleszkedés ne legyen zökkenőmentes. A mindennapokat talán legjobban befolyásoló tény az volt, hogy a két világháború közötti Csehszlovákia gazdagabb ország volt, mint az a Magyarország, amelybe 1938-ban a város visszatért. A munkácsi kiadású *Az Óslakó* című lap egyik cikkében az újságíró igazán érzékletesen ragadta meg a helyzet ketősségét:

Ha az igazmondás a jelen esetben nem is esik valami jól, nem tagadjuk, sőt tényként megállapítjuk, hogy a volt Csehszlovákiába szakadt magyarságnak vagy legalábbis egy ugyancsak jelentős részének gazdaságilag nem ment rosszul a dolga. Egy percre sem tagadjuk, hogy szegényebb országba kerültünk, mint amilyenben éltünk, de ez a szegényebb ország a mi drága hazánk.³¹

A visszatért Beregszász újra megyei központ lett, 1939 júliusában Beregszász visszanyerte rendezett tanácsú város státuszát. A közigazgatás személyi átalakítása is megtörtént, a város vezetését részben a két világháború közötti magyar politikai ellenzék, részben az anyaországból érkező tisztviselők vették át. Miután Magyarország belépett a második világháborúba, olyan eseménysor vette kezdetét, ami drasztikusan befolyásolta a város jövőjét. 1944-ben a kárpátaljai zsidóságot is elhurcolták, ami Beregszászt is roppant érzékenyen érintette, hiszen 1941-ben a város lakosságának nagyjából harmada zsidó volt. A beregszászi gettóban mintegy 10 000 főt, a város és a járás zsidóságát

30 FEDINEC, *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája*, 298.

31 FEDINEC, *„A magyar szent koronához visszatért Kárpátalja”*, 1938–1944, Jaffa, Budapest, 2015, 95.

zsúfolták össze.³² 1944 októberének végére a szovjet Vörös Hadsereg Kárpátalja teljes területét elfoglalta. 1944 őszén elkezdődött a kárpátaljai magyar férfilakosság és a német férfi- és női lakosság hadifogoly- és internáltügyi táborokba hurcolása. Beregszászból 348 férfit vittek el.³³ A világháború katonai és polgári veszteségei megroppantották a város társadalmát. A város kultúráképző és -fogyasztó elitjének jelentős része elmenekült vagy meghalt.

A következő években a társadalom szovjet típusú sztálini módszerekkel történő átalakítása, az egyházak üldözése még sanyarúbb helyzetet teremtett. Annak, ami Kárpátaljával és Beregszásszal is történt 1944 után, szomorú, mai tanúskodó allegóriája a beregszászi zsinagóga esete. Az 1960-as évek közepén a város egyik ékének számító épületet a szocialista konstruktivizmus stílusában szomorú, szürke betontömbbé építették át. Kultúrház lett belőle, s évtizedekig működött benne a város lakosai körében nagy sikernek örvendő népszínház. A város legrangosabb oktatási intézményében, a főgimnáziumban fokozatosan szüntették meg a magyar nyelvű oktatást. Bevonták a magyar és német nyelvű könyveket, megsemmisítették a „revizionista” földrajzi térképeket. Megszüntették az 1942-ben alapított kereskedelmi iskolát, az egyházi intézményeket államosították. 1946-ra csupán egy négyosztályos és hétosztályos iskolában tanulhattak magyarul a városban.³⁴ A megroppant magyar közösség elsődleges célja a túlélés volt. A helyi magyar művelődés megmaradt az államilag megengedett és biztosított keretek között. A város könyvtáraiban őrzött magyar nyelvű irodalom nagy része könyvzúzdákba került, majd két évtizednek kellett eltelnie a szovjet térfoglalás után, mire újra elérhetőek lettek a magyar kiadók könyvei Kárpátalján. A város magyar művelődését ugyan gúzsba kötötte az új rend, a kulturális vérkeringés fenntartása néhány lelkes kultúraművelő által elegendő volt a továbbéléshez. Az amatőr népszínházban, melyet előbb Nádas Anna, majd Schober Ottó vezetett, elhangozhattak a magyar irodalom klasszikusai, az iskolákban, a hivatalos tanterven túllépve, egzisztenciájukat veszélyeztetve

32 FROJIMOVICS Kinga, *Gettósítás és deportálás 1944-ben. Zsidók Kárpátalján. Történelem és örökség. A dualizmustól napjainkig*, szerk. BÁNYAI Viktória – FEDINEC Csilla – KOMORÓCZY Szonja Ráhel, Aposztróf, Budapest, 2013, 259.

33 *MÁLENKIJ ROBOT – GUPVI. Északkelet-Magyarországról elhurcolt áldozatok névsora (1944–1945)*, szerk. DOBOS Sándor – MOLNÁR Ferenc, „RIK – U”, Beregszász–Ungvár, 2017, 76–81.

34 SZAMBOROVSKYKNÉ NAGY Ibolya, *A szovjet hatalom megjelenése és berendezkedése Beregszász magyar iskoláiban (1944–1946). (Történelmi vázlat)*, Acta Academiae Beregsiensis XV., Beregszász–Ungvár, 2016, 95.

olyan tanárok népszerűsítették a magyar művelődés eredményeit, mint Drávai Gizella vagy Karády László.³⁵ A hétköznapokat viszont a kolhozosítás, a kulákperek, az egyházüldözés, később a város peremén emelkedő hruscsovkák,³⁶ a munkaverseny, az olcsó vodka és a gazdag szőlőültetvények kivágása határozták meg. Az ünnepeket pedig a partizántalálkozók, a szélsőbal teoretikusok plakátjaival vezetett felvonulások és a magyar–magyar kapcsolattartás az asztélyi Lenin Barátság-kertben.³⁷ A magyar újságok az ukrán nyelvűek gyenge minőségű fordításai voltak, benne néhány kevésbé tehetséges, néha tehetséges magyar költő Lenin-versével.

Az 1960-as évek második felétől megkezdődő enyhülés lehetőségét a kárpátaljai magyarok is kihasználták. A Kovács Vilmos által meghatározott irodalmi megújulás, a Forrás Irodalmi Stúdió létrejötte és a kárpátaljai magyar érdekvédelem újraéledésében szerepet vállalók azonban már a megyeközpont, Ungvár felé gravitáltak. Az 1945-ben létrejött Ungvári Állami Egyetemen 1965-ben Magyar Filológiai Tanszék jött létre, mely szoros pártfelügyelet alatt, de a kárpátaljai magyar értelmiség utánpótlásának fő képzőhelye lett, Beregszásztól majd hetven kilométerre. A kárpátaljai magyar kisebbségi érdekvédelem újrafarmálódására a hatvanas-hetvenes évek fordulóján ugyan a hatalom még gyorsan reagált, azonban az akkor elhintett magvak kikeltek, két évtized sem telt el, s a birodalom romjain létrejöhetnek azok a magyar szervezetek, melyek Kárpátalja, s ezzel együtt Beregszász művelődését a független Ukrajnában napjainkig meghatározzák.³⁸

Természetesen a város képe jelentősen megváltozott. A szovjet nemzetiségi politika, a betelepítések és a természetes asszimiláció eredménye, hogy napjainkra Beregszász egy egyértelműen többnyelvű várossá vált. A független Ukrajnában tartott első és egyelőre utolsó 2001-es népszámlálás adatai alapján a település nagyjából 48%-a magyar nemzetiségű,³⁹ ezzel együtt a kárpátaljai magyar művelődés köz-

35 CSANÁDI, *Régi Beregszásziak*, 87–90.

36 A Szovjetunióban az 1960-as években fejlesztett betonkazettás, három- vagy ötemeletes bérházak.

37 Beregszásztól nem messze, a szovjet–magyar határon 1960-ban megnyitott gyümölcsöskert.

38 Ezekről a folyamatokról lásd: PENCKÓFER JÁNOS, *Magyar irodalom a szovjet korszakban. Hagyomány és újraterejtés = Kárpátalja 1919–2009. Történelem, politika, kultúra*, szerk. FEDINEC Csilla – VEHEŠ Mikola, Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010, 334–342., valamint *A 72-es beadvány – Nemzetiségi és oktatáspolitikai a 60-70-es évek Szovjetuniójában*, szerk. DARCSI Karolina – DOBOS Sándor, PoliPrint, Ungvár, 2013.

39 MOLNÁR D. István, *Perifériáról perifériára. Kárpátalja népessége 1869-től napjainkig*, MTA TK Kisebbségkutató Intézet – Kalligram, Budapest, 2018, 154.

pontja. A városban működik a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság, s még sok egyéb társadalmi és kulturális szervezet. A városban élénk magyar kulturális élet zajlik, amelynek szereplői igyekeznek reflektálni nehézségekkel terhes, de sikereket is felmutató múltjukra és jelenükre.

Csordás László

MEGELEVENEDŐ TÉRKÉPZETEK*Terek és képleírások Brenzovics Marianna
Kilátás című regényében*

Brenzovics Marianna műveiről, befogadás- és hatástörténetéről töprengve aligha kerülhető meg az a probléma, amely korai, váratlanul bekövetkező halála okán nehezedik a szövegekre és a róluk szóló elemzésekre: az éppen alakuló, rendkívül sok lehetőséget magában rejtő életmű egyik pillanatról a másikra, hirtelen lezárult. Azokat a lehetőségeket, amelyeket a kritikákban, tanulmányokban vetítettek előre az értelmezők, immár csak a „mi lett volna, ha” bizonytalanságában, az elméleti előfeltevéseknél maradvá szemlélhetjük. A Brenzovics-életmű szépirodalmi része ugyanis mindössze három, a Kalligram Kiadónál megjelent regényből (*Kilátás*, *Darabolás* és *Hasadás*), illetőleg különféle folyóiratok hasábjain szétszórt vers- és kispróza-publikációkból áll. Nagy hiányt jelent e tekintetben, hogy sem a tervezett újabb regény, sem pedig a novelláskötet nem állt össze az írói műhelyben. Aki tehát a Brenzovics-szövegek értelmezésére vállalkozik, azzal is számolnia kell, hogy a jelek szerint újabb, kötötté szerveződő szövegek az írói hagyatékából csak kis eséllyel kerülnek elő. Az életrajzi értelemben vett kényszerű lezárttság és ezzel párhuzamosan a művészi lezártlanság, töredékesség képzele így egy ígéretes, éppen kibontakozó életműben hagyott most már kitörölhetetlen nyomot.

Jelen tanulmány Brenzovics Marianna első és mind ez idáig legnagyobb visszhangot kiváltó, esztétikai-poétikai tekintetben is leginkább izgalmas, többféle hagyományból értelmezve is újszerűnek ható, kísérletező regényét, a *Kilátást* igyekszik lehetőség szerint új szempontok figyelembevételével megközelíteni. A befogadástörténet áttekintésekor mindjárt megfogalmazódhat az olvasóban a kérdés: minek köszönhetően volt képes az említett regény a kárpátaljai régió túl hatást kifejteni az összmagyar kulturális térben? Kukorelly Endre, a sorozatszerkesztő és a regény fűlszövegének írója eléggé határozott véleményt fogalmazott meg a kötet megjelenésekor. A később már az esszé műfajába sorolt szöveg néhány helyen módosított változata gyűjteményes kötetébe, a *Porcelánboltba* is bekerült. Ennek felütéséből idézek:

A *Kilátás* elsöprő szöveg. Kiszámíthatatlan. Folyamatosan a nem várható jön, azonnal hozzászoktat ahhoz, hogy a legváratlanabba várákozz. Áthág minden bevett kulturális/irodalmi leosztást, hogy például népi/urbánus, meg *határon túli magyar*. Költészet és naturalizmus, ilyesmiket.¹

A kiszámíthatatlanságot, váratlanságot illetően minden további nélkül egyetértek Kukorellyvel, az említett *áthágást* viszont nem kezelném ilyen magától értetődően. Kisantal Tamás fülszövegre érkező reflexióját érdemes felidézni: a *Kilátás* „nem »hágja át« ezeket a normákat, szimp-lán nem foglalkozik velük, az ilyesfajta konvenciók megtörése nem tétje a szövegnek – elbeszélője kárpátalj[a]i, fiatal értelmiségi nő, ám egyáltalán nem tematizálja és problematizálja mondjuk a »határon túliság« kérdéskörét”.² Míg a megállapítás azon részét, mely a konvenciók megtörésére vonatkozik, magam is osztom, azzal vitatkoznék, hogy a szöveg megformáltsága által ne problematizálna a konkrétan kiemelt kérdéskör. Olvasói tapasztalatom inkább Szilágyi Zsófiáéval rokon, aki recenziójában jó érzékkel mutat rá arra, hogy Brenzovics Marianna a regény nyelvével egyszerre két hagyományba lép be, „a magyar irodaloméba és az oroszéba”.³ Ebből kiindulva ma is úgy tűnik, a *Kilátás* műalkotásként nem annyira kategóriákat hág át, hanem egymással hol párbeszédbe lépő, hol nagyon is elkülönülő hagyományokba íródik bele egyszerre, és értelmezéstől függően ezekben nagyon is sokféle módon bírható szóra.

A *Kilátás* hatáspotenciálja nyilvánvalóan összefüggésbe hozható a kevert kulturális tér (nyelvi) reprezentációja mellett a sajátos poétikai eljárásokkal is. A regény ebből a perspektívából nézve *folyamatosan határhelyzetben van* a kevert nyelvűség, a többféle hagyományból megidézett textusok, műfaji kódrendszerek és a szövegben megjelenő térképzetek által. Ezek felismerése vagy fel nem ismerése jelöli ki a befogadó számára a mű helyét a kulturális térben, keretezi „kárpátaljaiságát” is, ami hangsúlyozottan nem automatikus „leosztás”, főleg nem kisajátítás,

1 KUKORELLY Endre, (*Esszé56*) „Hol lépés a láng, És esés a tor.” Brenzovics Mariannáról, Tallér Edináról, Berta Ádámról, Kerber Balázsról (2009. december, 2012. október) = Uő., *Porcelánbolt. Kedvencekről. Olvasókönyv*, Jelenkor, Budapest, 2016, 414. (Kiemelés az eredetiben.) Maga a fülszöveg a következő változatban jelent meg: „Elsöprő szöveg. Elragad. Amire számíthatsz, kiszámíthatatlan, folyamatosan valami nem várható jön. Azonnal hozzászoktat ahhoz, hogy újra meg újra a legváratlanabba várákozz. Simán áthág minden bevett kulturális/irodalmi leosztást, hogy például népi/urbánus, meg »határon túli magyar«, ilyesmit. Költészet és naturalizmus, ilyesmiket.”

2 KISANTAL Tamás, *Ajánlók és ajánlottak*, Műút 2010/021., 80.

3 SZILÁGYI Zsófia, *Petőfi turbógyerek*, Élet és Irodalom 2010. június 4., 18.

hanem retorikailag is igazolható olvasási lehetőség és jobbára a magyarországi értelmezésektől eltérő lehetőségeket rejtő tapasztalat. Tanulságos lenne elidőzni annál a kérdésnél, hogy a befogadók eddig milyen irodalmi-kulturális kontextusba olvasták bele a regényt, milyen különböző előfeltevések mentén és miért, ezúttal azonban, témám körvonalazása miatt, csupán a recepcióban említett előképekre összpontosítok.

Milyen tradíciókhoz, előképekhez kapcsolták hát eddig a *Kilátást*? Krupp József formai szempontokra hivatkozva a menipposzi satíra hagyományát említi, „amennyiben a prózai szöveget rendre versbetétek szakítják meg”.⁴ Szilágyi Zsófia a mottót és a szövegben felbukkanó Petőfi-képet összevetve írja, hogy a „poros, unalmas klasszikus helyett a merész, újító, vad Petőfi a regény előképe”.⁵ A regény líraiságát viszont már az orosz irodalmi hagyományhoz köti, Gogol prózáját hozva fel példának. A klasszikusok mellett az orosz posztmodern prózát is megemlíti, utalva az antiutópiára mint jellemző műfajra (ami véleményem szerint a későbbi, harmadik regény, a *Hasadás* világával hozható inkább összefüggésbe). Szilágyi Zsófia megállapítását érdemes még kiegészíteni Dosztojevszkij nevével, hiszen Brenzovics Marianna Dosztojevszkij-olvasata bizonyosan hatott saját regényeszményére.⁶

Az értelmezők közül sokan felfigyeltek még a regény filmszerűségére, különleges vágástechnikájára (olykor ebben látva a mű egyik gyenge pontját).⁷ Közülük Penckőfer János volt az, aki tanulmányértékű

4 KRUPP József, *A kiáltás hiánya*, Bárka 2011/3., 94.

5 SZILÁGYI Zsófia, *I. m.*

6 Vö. BRENOVICICS Marianna, *F. M. Dosztojevszkij poétikájáról*, Véletlen Balett 1999/2, 37–47. Külön kiemelnék a tanulmányból néhány olyan részletet, amely ugyan Dosztojevszkij regénypoétikájáról tett megállapítás, de a *Kilátásra* is érvényes: „Világa állandó mozgás, dinamizmus: az író mintegy dialogikusan »belehelyezkedik« az emberi világ lüktetésébe, az örökké áramló, végtelen sorú alakokban változó emberi létezésbe” (37). Vagy: „A művészet számára nem kísérlet, nem önkényes alakítója anyagának, hanem átélője, szemlélője; a gondolatok áramlása mögül figyel, de nem ítélkezik: »vele él«. Az író szemlélődő, de ugyanakkor igen aktív »kivülállása« (soha nem közömbös) az a pozíció[,] ahonnan megformálható a történet: »a forma azáltal, hogy kívülről fogja át a tartalmat... megtestesíti“ (38). Vagy: „Dosztojevszkij tere tele van résekkel, szakadásokkal, itt nyitva van a »mennyekek kapuja«, adva van az örökkétartó élet lehetősége” (39). A tanulmány fontos mozzanata, amikor Brenzovics Dosztojevszkij és Tarkovszkij művészetfelfogását hasonlítja össze, konkrétan utalva a *Tükör* című filmre, melyre jelen tanulmányban még részletesebben visszatérek.

7 „Brenzovics látzólag filmszerű ábrázolása mindamelllett nem mentes a formai gondoktól. Különböző megoldásokkal kísérletezik, ilyen például a fejezetek végére betoldott, az előző részt summázó, olykor harmadik személyű, összefoglaló, verse tömöritett kóda. Célját nem véltem felismerni. Szintén túlzottnak tűnik a szociografikus beszéd-foszlányok dőlt betűvel szedett beemelése a szövegbe ilyen mennyiségben, mert ritkán hozza a várt költői erőt. Az elbeszélői pozíció elhelyezkedése is bizonytalan olykor [...]” RÁCZ Péter, *Ex libris*, Élet és Irodalom 2010. szeptember 3., 19.

recenziójában konkrét filmalkotással, mégpedig Tarkovszkij *Andrej Rubljov*-jával vetette össze a regény poétikáját, felmutatva a közös pontokat, és filmesztétikai belátásokhoz kötve néhány újszerű poétikai megoldást:

Nem állítva azt, hogy ha valaki a filmesztétikában jártas, akkor saját szépírói elképzeléseit erre a kompetenciára fogja felépíteni, megengedhető olyan *kitekintés*, miszerint a *Kilátás* hiába nyelvhez kötött minden szálával – az egész regénykoncepció magába foglal valamit a (mozgó) képkockák-epizódok (egymáshoz kapcsolódó) természetéből is.⁸

Olyannyira jellemző ez a megállapítás a *Kilátás* világára, nyelvi megformáltságára, hogy a regény előképét magam sem annyira szépirodalmi műhöz, inkább filmalkotáshoz kötném: mégpedig Tarkovszkij *Tükör* című filmjéhez. Az összevetés kínálja magát, hiszen az említett film jellegadó tükrözésmotívuma meghatározó helyeken bukkan fel újra és újra a *Kilátás*-ban is. A történetmondás problémájának szempontjából szintén rokoníthatók, annyiban mindenképp, hogy erős vágások, megszakítások jellemzik mindkét műalkotást. A *Tükör*-ben versek szakítják meg a narrációt, a *Kilátás* szerkezetében hasonló szerepet töltenek be a versszerű betétek. Sőt, a jelenetezésben is sok rokon vonást fedezhet fel a befogadó. A film elején, a második jelenetben, mindjárt a főcímet követően egy fiatal, dohányzó nő ül az összetákolts fakerítésen, és figyel a kilátást: a tanya előtt elvezető utat. A regény *Második utáni fejezetének* utolsó bekezdése így szól: „Vasárnap van, hajnal, a kertben valaki kiált. Ez az isten... kilátás. Madárrepülés-részlet. Nem jut eszembe.”⁹ A Tarkovszkij-film utolsó jelenetében az egyik gyerek ordítása, kiáltása hatol át az egyre távolabbról élénk táruló mezőn. A regény bevezető *Első előtti fejezete* a következő mondatokkal zárul: „Felállok, felgöngyölítem a redőnyt. Kilátásként nyílik meg előttem a reggel, még minden lehetséges, még minden előttem áll.”¹⁰ A *Tükör* férfi narrátora a szinkronizált változat átomleírásában, melyben a gyermekkor terét, a szülőház emlékét idézi meg, így gondol a megszakadó álomra: „Nem folytatódik az álom, amelyben megint kisgyerek vagyok. Megint boldog, mert még

8 PENCKÓFER JÁNOS, *Egy bolygó – földi közelképekben*, Hitel 2011/7., 116. (Kiemelés az eredetiben.)

9 BRENOVICS Marianna, *Kilátás*, Kalligram, Pozsony, 2010, 155. A továbbiakban: *Kilátás*.

10 *Kilátás*, 8.

minden előttem áll, minden lehetséges.” Nyilvánvaló, hogy egy mélységéig hatoló összehasonlító elemzés további fontos közös pontokat tárna fel a regény és a film között, de talán már ezek a példák is érzékeltetik: a *Kilátás* értelmezőjének a poétikai megoldások, az intertextuális utalások érzékeléséhez és a műalkotás töredékes világvilágának feltárásához elengedhetetlen ismernie Tarkovszkij filmvilágát – és összességében az orosz kultúrát.

A filmszerűségből kiindulva tehát a *Kilátás* terei, térképzetei a mozgó- és állóképek leírásának dinamikájában ragadhatók meg leginkább. Ebből a nézőpontból úgy tűnik, hogy a regény szövegének meghatározó retorikai alakzata az ekphraszisz. Erre a jellegzetességre különben már Krupp József is utalt, amikor az anya képeiről szóló részletekhez hozzáfűzte: „Brenzovics variációs technikája termékenyen működik a regény katalógusaiban. Anyja gobelinjeiről készített jegyzéke ekphrasziszok szellemes sorozata.”¹¹ Ez a megjegyzés, ha nemcsak konkrétan a képekre vonatkozik, hanem a szemlélődés tereire és e terek leírására is, akkor megkockáztatható, hogy a szövegben jelen lévő ekphrasziszok tárgyai – ahogyan arra Pataki Viktor figyelte fel Oravecz Imre *Halászóemberét* elemezve – „eszközöknek, tárgyakként és tájaknak, személyeknek, az emlékezetnek és felejtésnek, valamint egy adott közösség hagyományozta életnek a nyomai”¹² is lehetnek.

A *Kilátás* központi tere az otthon képzetéhez kapcsolódó falusi ház, ahol a női én-elbeszélő él, közvetlen közelében van a kert, az utca, a szomszéd porta, illetve a házat körülvevő „csendes erdő”. Ez a környezet a regényben egyszerre valós, életrajzi értelemben referenciálisan felismerhető alapokon nyugszik, ugyanakkor hangsúlyos a tér imaginárius jelenléte, amennyiben a megnevezett toponímiát (a szülőhelyet, Zápszonyt) az elbeszélő ébredés után egy ismeretlen hely képzetéhez köti:

„Szép, ahogy a napok a sötétben lebegnek. Még ez a nap, gondolom, ezek az arcok, állok, most fekszem, csak a talpamat éri a fény. Rajta a vonalak, az útjaim, amiken elindulok, és egy ismeretlen helyre érkezem, elnevezem Zápszonyynak. Egy falu, ahol apám, a kutyák, a macskám, a szomszédom is él.”¹³

11 KRUPP JÓZSEF, *I. m.*, 95.

12 PATAKI VIKTOR, *A próza és líra határán. Az ekphraszisz lehetőségéi Oravecz Imre Halászóember című kötetében*, Alföld 2014/4., 91.

13 *Kilátás*, 35.

A regény első fejezete a múltba, a gyerekkor és a felnőtté válás tereibe enged betekintést. Ami jellegformáló és a *Kilátás* végére egyre hangsúlyosabbá válik az én számára, az a képekhez való viszony. Olvasatomban a fejezeteknél kisebb egységek, a tipográfiaiilag is következetesen elkülönülő bekezdések ilyen értelemben a valószerű vagy elképzelt képek kereteinek felelnek meg: egy-egy (kép)leírást – kiszakítva a történetmondás folytonosságának illúziójából – keretek közé zár egy-egy ilyen bekezdés. A gyerekkorhoz az otthon mellett az iskola, később a kollégium meglehetősen zárt terei kapcsolódnak. Ezekben történik meg a találkozás a furcsán viselkedő másik nemmel, illetve a tanárokkal (mint unalmas és megmosolyogtató tekintélyekkel) és azzal a merev, tankönyvívű kultúrafeldogással, melyet az elbeszélő saját füzetében minduntalan kifiguráz, kiforgat, nevetségessé tesz: „Bólintottam, de titokban nem érdekelt, hogy Petőfi mit mondott. Petőfi valamit mondott, a tanárnő segített megjegyezni. Mit mondott Petőfi? Teleírtam a füzetem: szar, fing, szétfosom, Petőfi turbógyerek, jólánkanénibuzi.”¹⁴ Ízlése is ekkoriban formálódik ki: a színpadon Váci Mihály és Simon István versét mondja, miközben belül érzi, hogy ezek rossz szövegek. A falusi környezet és az iskola mellett a volt Szovjetunióban tett utazások is hatással vannak az énrre. Egy egész alfejezet a Moszkvába, Belgorodba, Kijevbe, Bresztbe tett utazások emlékét meséli el, elmosódott terekkel, különö emberekkel, emlékezhelyekkel és emlékművekkel, illetve a pillanatot megörökítő fényképezőgéppel:

Odaálltunk az osztálytársaimmal a szobor elé, lefényképeztek. Megkaptam a fotót, gyorsan eltettem. Kényszerítettem magam, hogy megnézzem. Buta fejünk van a képen, mint megválthatatlan csöcselék állunk a szobor előtt. Minek álltam ide? Dühös voltam magamra, a hó a térdemig ért, hagytam, hogy idefényképezzenek, hogy beleállítsanak ebbe a kifejezés-képtelen térbe, kiszorulva a perifériára.¹⁵

A jelent bemutató *Második fejezetben* az elbeszélő a falu mellé egy másik teret rendel, egy városét, név szerint Beregszászét, ahová rendszeresen visszatér (itt van a munkahelye). Tömegközlekedési eszközön, buszon vagy éppen vonaton utazva figyel meg eseményeket, illetve hall olyan történeteket, amelyek különösségük, brutalitásuk, vagy éppen viszolygást

14 *Kilátás*, 12.

15 *Kilátás*, 25.

keltő voltak miatt érdemelnek említést a *Kilátás*-ban. Beregszász és Záp-szony között már nincs meg a város és a falu között feszülő diszkurzív ellentét, melyben hol az egyik, hol pedig a másik ábrázolása volt esz-ményi, ideologikusan leegyszerűsítő, mint a modernitás hagyományá-ban. Brenzovics regénye posztmodern tértapasztalatot közvetít abban az értelemben, hogy nála a kószálóé (miközben az én szeretne még az maradni) felváltja a gyalogló pozíciója: „Kószálni szeretnék, de az utak, kertek, udvarok négyzetbe zárnak. Úgy vesznek körül, mint a zárt és mégis folyton mozgó formák.”¹⁶ Bókay Antal így ragadja meg a különbséget e két fogalom között:

A gyalogló nem kószáló, nem *flâneur*, aki úgy kószált a városban, hogy közben lelke mélyén élmények, élvezetek laktak, és a város tár-gyaiban ezeket ismerte fel, játszotta el. A gyalogló semmi ilyet nem csinál, ő csak megy a dolgára, hol erre, hol arra. Eközben képzetei vannak, emlékei, vágyai, fragmentált asszociációi. [...] A gyaloglás a városi tér személyes megírásának aktusa.¹⁷

Miközben a regényben a leírások alapján referenciálisan is behatárolható egy-egy beregszászi helyszín, a központtól a Vérke-parton át egészen az állomásig, az elbeszélő által kiragadott, megírt részleteket illetően a térképzetekben nagyon sokszor az alantasság és a hozzá kapcsolható minőségek (így főleg a közönségesség, a durvaság, a brutalitás, a frivo-litás) dominálnak: „Összeráz a busz, mire beérkezem Beregszászba, hányingerem van. Leülök egy padra, előttem az Asztra, a Vopák, lila ház, divatos, egy nő elhánnya magát mellettem, gondolom, nem a divat-tól. Nem megyek dolgozni, képelem. Leiszom magam, és megdöbben-tek mindenkit a viselkedésemmel”.¹⁸ Ez a szemléletmód kerül feloldha-tatlan ellentétbe a boldogság keresésével, a szeretet/szerelem vágyával és az otthonosság megteremtésének kísérletével.

Ha csak a szövegben végig jelen lévő képekre és a hozzá kapcsolódó fogalmakra összpontosít a befogadó (úgy mint az állóképre, a mozgó-képre, a tükörképre, de még inkább elvonatkoztatva akár a képzelet is idesorolható), azt tapasztalhatja, hogy legtöbbször a meghatározó, identitás- és létértelmező részekben kerül előtérbe az írásban már em-lített képekhez fűződő viszony. Az elbeszélő gyerekkorát elsősorban

16 *Kilátás*, 110.

17 BÓKAY Antal, *A város, Egy fantázia színeváltozásai*, Műhely 2006/6., 13.

18 *Kilátás*, 53.

nem saját élményeivel, hanem a feledéssel és néhány emléket felidézõ fényképpel azonosítja: „Lélegzem és nézek, magamra sem emlékszem. Gyerekkorom törlés, meg néhány fénykép.”¹⁹ A gondolat a regény végére pedig már az egész életére vonatkozik. Az egyik versbetétben olvassuk: „Életem törlés / Néhány seb fénykép / Madarak fák homály”.²⁰ Ez egybeváág azzal a paradox jellegű tapasztalattal, amit Visy Beatrix fénykép és irodalom kapcsolatát vizsgálva tárt fel, utalva a testünkben keletkező mentális kép mulandóságára, anyagtalanságára, sérülékenységére, mellyel szemben a képek, fotók (a maguk saját médiumában) megbízhatóbbnak tűnnek.

Az ekphraszisz tehát – látszólag – ellen tart az elmosódásnak és a felejtésnek, ami a mentális képeket fenyegeti. [...] [E]z érdekes ellentmondást eredményez a képleírás segítségével megjelenített fénykép megõrzõ, rögzítõ funkciója és a fotóesztétika ismert meglatása között, amely szerint a fénykép éppen hogy az emlékezet eltörlését eredményezi. Az emlékkép helyett, helyén a (fény)kép áll, a rögzített látvány szemlélése keret nélküli, gomolygó, képlékeny emlékképet törli el, hiszen akárhányszor a képekre nézünk, a kiéle-sített pillanat az emlékkép helyébe nyomul, s végül a képre emlé-kezünk, nem az emlékre.²¹

Ebbõl az elõfeltevésbõl kiindulva egészen más fénytörésbe kerül a *Kilátás* jövõt elõrevetítõ *Második utáni fejezetének* (és egyben a regénynek) az utolsó, lezáró mondata is: „Nem jut eszembe.”²² Az én, akinek eddig roppant töredékes élettörténetét – mintegy személyes fényképalbumként – olvastuk/néztük, miután megpróbál perspektívát váltani (erre utalhat a madárrepülés-részlet), a szemlélt tájban feloldódni vagy pedig Isten megjelenésével átlépni a transzcendensbe, végül átadja magát a feledésnek.

A *Kilátás* a szemlélõdés, ezzel együtt a különösség, az alantasság és a folyamatos szorongás tereibe nyújt betekintést, nem függetlenül a szerzõ életrajzi vonatkozásaitól, saját kelet-európai, közelebbirõl kárpátaljai tapasztalataitól. Máról visszatekintve úgy látszik, a regény tétje már megjelenése után is leginkább abban volt megragadható, hogy

19 *Kilátás*, 10.

20 *Kilátás*, 153.

21 Visy Beatrix, *A fénykép tere. Ekphraszisz, nézőpont és határátlépés*, Alföld 2014/12., 105.

22 *Kilátás*, 155.

érvényessé tud-e válni egyszerre többféle hagyományban, olvasásmódban az a világ, ami – ha töredékesen is, néha csupán a felszínen maradvan, de – nyelvileg, poétikailag mindenképp érzékeny módon épült fel a *Kilátás*ban. Azt hiszem, a szerző halálával és az életmű lezárásával még nagyobb súly nehezedik most az első regényre, hiszen szövege éppen az elfeledés és a megőrzés határán helyezkedik el, és csak az idő döntheti el, hogy a különféle előfeltevésekkel közelítő befogadók megtalálják-e otthonukat ebben a sajátos, furcsa, közel sem könnyen belakható regénytérben.

BEREGSZÁSZ-MOZAIK

Folyóiratunk a fiatalabb generáció látásmódját és hangját is érvényesíteni kívánja a Beregszász-tematika szövegeinek összeállításánál. A továbbiakban ezért olyan, Beregszászhoz különféle módon, mégis egyaránt szorosan kötődő rövid írások olvashatók, amelyek a város kulturális jelentőségének és képének személyesebb bemutatásához járulnak hozzá.

Gondolataim Beregszászról

Falusi lányként mindig is ódzkodtam a városoktól. Megszoktam a csendet, a friss levegőt, a kerti munkákat és a háziállatok gondoskodását. A városokról tudtam, hogy zajosak, koszosak és az emberek barátságatlanok. Első ízben Nagyszőlőst ismerhettem meg, mivel ez járásunk központja. Itt többségében ukrán anyanyelvűek laknak, és mivel én csak magyarul beszéltem, ezért mint aki foghúzásra megy, úgy gondoltam erre a városra. Sajnos megbélyegeztem, és ezt az érzést rá akartam és sokszor ráhúztam más városokra is. Ez alól Beregszász sem volt kivétel. Hiába mondták nekem, hogy ez egy magyar város, senkinek sem hittem. 13 évesen voltam itt először, de nem tudtam igazán, mélyebben megismerni, és talán nem is akartam. Ezután mindig csak átutazóban voltam.

Középiskolás éveim alatt rengeteget gondolkodtam, hogy melyik felsőoktatási intézményt válasszam, körültekintően érdeklődtem minden iskoláról. Részben az osztálytársaim nyomására külföldre is beadtam jelentkezésemet, de mindezek ellenére két dolog lebegett a szemem előtt: szülőföldemen akarok maradni és magyar nyelven szeretnék tanulni. Ukrajnában egyedül csak a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola bizonyult megfelelőnek.

A főiskoláról tanáraitól rengeteg jót hallottam, s ezen felbuzdulva gyúrtam a Külső Független Tesztelésre (3HO) választott három tantárgyi vizsgámra. Sikeresen vettem az akadályt. Nagy lelkesedéssel adtam be papírjaimat a főiskolára, és izgatottan vártam az értesítéseket. Kedvező híreket kapva készülődtem a szeptemberi iskolakezdésre. Nem tagadom, még ekkor is tartottam a városi léttől: hogy megy majd a tanulás? Hogy fogom feltalálni magam a városban? Meg tudok majd szólalni ukránul, ahol majd épp megfordulok?

A szeptember rengeteg meglepetéssel várt, jó és rossz értelemben egyaránt. Első nap szembesülhettem az iskola rendszerével, amely részben tetszett, részben pedig megrémített. Láthattam azt, hogy itt szabályszerűen, időpontokhoz ragaszkodva dolgoznak a tanárok, a személyzet, a hallgatók. A főiskola rendszerét eleinte bonyolultnak láttam, és azt gondoltam, hogy egyes pontoknak semmi értelme sincs, ám napról napra megtapasztalhattam ennek ellenkezőjét.

A tanárok segítőkészek, de szigorúak is, mindenért meg kell dolgozni. Megtapasztalhattam azt, hogy itt – nem úgy, mint más felsőoktatási intézményben – a korrupciót megvetik, és teljes mértékben harcolnak ellene. Megláthattam azt, hogy ez az intézmény Kárpátalja oktatási, tudományos és kulturális központja, évente több rendezvényt bonyolítanak le itt, tanáraink kutatásai egyedülállóak, más külföldi tanintézményekkel karöltve tesznek az oktatás fejlődéséért.

A tanulás mellett akad idő pihenésre is, úgyhogy a diákok nyugodtan felfedezhetik maguknak Beregszászt. Így voltam ezzel én is: mire harmadéves hallgató lettem, megismertem és meg is szerettem. Többször tapasztaltam, valahányszor bementem egy-egy üzletbe, hogy ha az eladó töri is a magyar nyelvet, készségesen kiszolgál. Eleinte arra gondoltam, hogy ezzel csak a vevőket akarják becsalogatni. Hónapok hosszú sora megmutatta: bárhová menjek is, tiszteletben tartják azt, hogy az ukrán oktatás képtelen volt számomra olyan feltételeket biztosítani, amelyek által elsajátíthattam volna a hivatalos állami nyelvet.

Soha nem voltam még színházi előadáson azelőtt. Nagy érdeklődéssel mentem el a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színházba (Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház). Örültem annak, hogy van egy olyan hely, amely a magyar színészeket összefogja Kárpátalján, és így nem kallódnak el Magyarország különböző pontjain.

Ugyebár az embernek nemcsak szellemi táplálékkal kell élnie, hanem a testet is ápolnia kell, egészségére ügyelni. Nagy öröm volt számomra, amikor kipróbálhattam az itt található termálfürdőt, amely szinte egyedülálló a régióban. Mint mindenhol, itt is egy csoda részese voltam: magyar és ukrán anyanyelvűek nem rontottak késsel egymásnak, hanem együtt pihentek.

Csak ajánlani tudom az itt található Arany Páva hotel-éttermet, mely az egykori Beregmegyei Kaszinó, a Vérke partján helyezkedik el a város központi részén. Minden, ami a pihenéshez szükséges, itt megtalálható: kényelmes ágyak, minibár, éttermi részleg, mely megannyi különleges fogást kínál az ide érkezőknek.

Számos híres történelmi, irodalmi személyiség megfordult ebben a városban, rájuk emlékezve sok emléktáblát, szobrot emeltek: Jantsky Bélának, Kerényi Gyulának, Széchenyi Istvánnak, Tompa Mihálynak, Geleji Katona István erdélyi püspöknek, Bethlen Gábornak és Dr. Linner Bertalan sebész főorvosnak, valamint Pásztor Ferenc pápai prelátnak emléktáblát, Illyés Gyula és Bethlen Gábor erdélyi fejedelem emlékére mellszobrot, Zrínyi Ilonának domborművet állítottak, Fedák Sári szobrát Beregszász főterén, II. Rákóczi Ferenc lovas szobrát a Budapest téren helyezték el. Kérem, javítsanak ki, ha tévedek, de ebben a városban soha nem volt példa arra, hogy a magyar emlékműveket valaha is megrongálták volna. Az itt lakók tisztelik egymás hagyományait, nemzeti értékeit. Számomra ez az a város, ahol békességben együtt él a magyar és az ukrán nemzetiségű ember.

Bíró Bernadett

Most és akkor

*„Baby save it, we're wasted
I know we gotta slow it down
But when the waves come, you face them
And you know we can't stop it now.”*

Minden reggel erre ébredek, ahogy most is. Imádom a The Kills *Doing It To Death* című számát, de néha átérzem azt a közhelyet, miszerint nem szabad azokat a számokat ébresztőnek használni, amiket szeretsz. Főleg nem előnyös, ha egy olyan nap, mint a mai, ezzel kezdődik.

Tél van, hideg, szeles és esős idő, minden szürke, ráadásul ma van a születésnapom. Úgy gondolom, hogy ennél a napnál nem sok undorítóbb dolog létezik. Leírni is nehéz lenne, mennyire irtózom attól a gondolattól, hogy ezt a napot megünnepeljem. Egyetlen dolog, ami ilyenkor éltet, hogy ezen a napon Ő mindig mellettem van. Mára terünk van, velem jön Ő is, de előző este megkértem, hogy a mai nap ne szóljon, ne érjen hozzám, csak legyen ott. A hajnali fény úgy folyik be a kollégium ablakán, mint a tegnapi esti bor az ágyam alá. Igen, boroztunk. Mindig megejtjük, ha itt van. Ilyenkor nehezen indul neki a hajnal. Békés arccal alszik, hosszú, szőke haja eltakarta a szemét. Szép látvány. Felkelt, és szó nélkül szedte össze magát a tegnapi kábulat után.

Elindultunk az udvarra. A folyosón néhány álmos diák szédelt. Néhányan munkába készülődtek, valamiből muszáj megélni, mások meg a reggeli cigit intézték. Kávé illata járta át a ruháinkat, az udvarra érve még érződött, ahogy párolog ki belőle. A kollégium portása kedvesen kívánt jó reggelt, de közben láttam a vizsgálódó kíváncsiságát. Még ő sem hiszi el, hogy ilyen korán látja a fejem.

Az úton végig mögöttem jött és szó nélkül figyelt. Fekete öltözkéiben élettelen volt. Szőke haja lelapult az esőtől, de nem panaszkodott, mint ahogy azt máskor szokta. Az Ivan Frankó utca hozta a megszozott formáját, már reggeltől zajos és népes. Egy kisgyerek teljes hangereővel hallgat valami trash zenét. Emlékszem, mennyire idegesített ez az útszakasz, amikor idekerültem. A szaga volt az, amit először megjegyeztem, és egy régi emlék, amikor teljesen egyedül mentem haza erről a környékről. A kukák és a parkoló benzín áztatta aromája aznap este is bejárta még a lelke legkisebb zugát is. Féltem, fáztam és egyedül voltam. Itt találkoztam egy kedves barátommal először. Köszönöm, főszuli, nélküled nem ismerhettem volna meg. Aznap este megölelt, és éreztem, hogy a főiskola még tartogat számomra egyet s mást.

A főtéren végighaladva arra gondoltam, hogy ma szabad vagyok. A legközelebbi vizsgám csak négy nap múlva esedékes, addig még bőven van időm. A főiskola épülete ma is olyan vidám, kicsit sem érzi ennek a monoton, téli napnak a hangulatát. Ki boldog ilyenkor? Csakis a főiskola épülete lehet az a maga napsugárszíneivel. Milliószer utáltam már ezt a megjelenést. Pótvizsga, rossz zéhá, lemaradások... persze ez sem hatotta meg. Sokkal jobban szerettem, amikor szükségem volt egy otthonra és ott volt. Itt mindig egyedül lehettem tömegben, és nem is számítottam idegennek. Vagy akkor, amikor együtt örült velem. Sikeres pályázatok, jó eredmények, új barátok, régen várt csók, köszönöm!

Ahogy megláttam a Pro100 pubot, eszembe jutott, hogy a reggeli tervem után megiszunk majd egy teát, Ó meg én. Máskor természetesen sört választanék, de most nincs erre hangulatom. Visszatekintve az itt eltöltött éveimre, ebben a pubban is rengeteg esemény történt. A legtöbbre emlékszem is. A mai nap biztosan nem produkál majd feljethetetlen benyomásokat.

Annyira elmélyültem a gondolataimban, hogy észre sem vettem, már a jelzőlámpánál vagyunk. Ez egy ikonikus hely, ha azt mondod bárkinek, aki erre jártas, hogy a „szvetafonnál vagyok”, máris tudni fogja, melyik irányba induljon, ha találkozni akar veled. Nyolc másodperc szükséges, hogy átjuss az úttesten. Sokszor számolgattam, és

mindig megpróbáltam rekordot dönteni úgy, hogy a járókelők ne nézzenek hülyének. Ugyan ez egy város, de mindenki ismer mindenkit.

Áthaladtam a Vérke-hídon, Ő követett. Néha, amikor nincs pénzünk szórakozóhelyekre, a Vérke-parton szoktunk sörözni. Igaz, ez sokszor kényelmetlen, mert gyomorforgató a folyó, a bukójáról nem is beszélve, de erre fele legalább nem zavar senki. Rengeteg beszélgetés, mély gondolatok emlékei tanyáznak annak a helynek a zugaiban. „Miért ember az ember?” „Mi lett volna, ha a történelem másként alakul?” „Létezik-e mennyország?” Kölykök vagyunk csupán, de néha öregnek érzem a lelkem.

A temetőn keresztül vezetett az utam a céloom felé. Éjszaka is jártam már itt, sosem voltam félős. Nem voltam egyedül, de annyira felemelő érzés volt, hogy egyedül sem rettegtem. A gondolatmenetem miatt kicsit jobb kedvem lett, a nap egyre ragyogóbban figyelt rám. Az eső elállt. A boldogságot az a friss szellő hozta felém, ami a borús felhőket elüldözte.

Ő megállt, érezte, nem jöhet tovább. Ázottan, feketében, de elfogadóan nézett utánam. Felértem a beregszászi hegy keresztjéhez és élveztem az egyedüllétet. Nagyon rég voltam már ennyire szabad. Egyedül azokkal az emlékekkel, amik itt születtek, de bárhová megyek is, már hozzám tartoznak.

Husztai Alexandra

Bereg100

Lampertháza, Lampertszász, Beregszász, Beregovo – így foglalnám össze négy szóban a „Vérke partján, szőlődombok lágy ölen”¹ fekvő várost, amely neveiben hordozza közel ezeréves történetét. Beregszász az utolsó magyar város Kárpátalján – bár már ez a megfogalmazás is sántít, hiszen köztudott, hogy a településnek már a fele sem magyar nemzetiségű. De aki ismeri ezt a helyet és a múltját, az fenn sem akad ezen, hiszen a hétnemzetiségű Beregszászban – ahogy egyszer hallottam – mindig is több nép élt együtt békességben. Akik nem ismerik az igazi arcát, azoknak túlságosan csendes kisvárosnak tűnik. Az ideérkező belső-ukrajnai turistáknak ez már Európa, a határ túloldaláról érkezőknek a titokzatos Kelet kapuja. Valójában ez a város se nem kelet, se nem nyugat, hanem egy különleges átmenet. Kultúrája,

1 Idézet Pitkin *Beregszász* című dalából.

lakosai, nyelve, minden szeglete utánozhatatlan. Hiába próbálnak a hágókon túlról éket verni közénk – masíroztak végig itt idegen fekete maszkosok, kikiáltották az itt élőket utolsó kontrabangyisztoknak² – a mi városunk akkor is többajkú marad. Aki nem hiszi, hát menjen végig a piacon.

A Beregszászi járás vásárlási Mekkája talán a város legforgalmasabb helye. Gyakorlatilag a város ezen szegletén bármit be tud szerezni az egyszeri halandó: az almától kezdve kisállaton és óvszeren át zseblámpáig – a külföldi látogatók legnagyobb megrökönyödésére. Ezerfelől hall az ember itt ukrán, magyar, orosz és mindenféle szót, a piacos kifőzdékben, gíroszosoknál és kávézóknál az itt élők anyanyelvein szolgálják ki: kit szlávul, kit magyarul, kit meg „kárpataljaiul”. Kora reggeltől kezdődik itt az élet. Aki nem szereti a tömeget, annak ajánlott 8 óra előtt elrendezni az ügyeit, mert itt utána ember ember hátán lesz. Ez a hangos és vidám csoda déltől kezdve egyre halkabb, délután két órára pedig teljesen kiürül. Utána már csak egy-két ór és bandákba verődött kóbor kuttyák mászkálnak arrafele.

Első, máig bennem élő emlékem a piacról az első osztály előtti nagybevásárláshoz köthető. Emlékszem, rettenetesen megijedtem a sok embertől és az árusorok tömkelegétől, riadtan csimpaszkodtam édesanyám karjába, mint egy kis makimajom. Ritkán jártam a városban, szinte csak akkor, amikor kórházba kerültem. Anyu Mickey egeres hátitáskát választott nekem. Nem tetszett, macskás táskát akartam volna, de nem mertem ellenkezni. (Akkor még nem sejtettük, hogy édesmindegy, hogy mi van a táskán, mert három hónap múlva úgyis leszakad a hátamról.) Egy félnapnyi vásárlás után olyannyira megtetszett ez a szibogó és életteli világ, hogy alig lehetett engem hazacipelni. Nem emlékszem, hogy akkoriban mi mennyibe került pontosan, csupán annyira, hogy a legolcsóbb fagyalt 25 kopek volt, és csak ritkán engedhettük meg magunknak, mert apu az állami munkahelyéről sokszor hónapokig nem kapott fizetést. Csodáltam, hogy anyu pénztárcájából a pénz nem akar kifogyni. Visszagondolva tudom, hogy szegény édesanyáméknak alig volt pénzük, nagy nehezen tudtak összekaparni az iskolakezdéshez elegendőt az otthoni zöldség- és tejeladásból. Akkoriban egy százas sok pénznek számított, egy gyereknek kész vagyon volt.

Hétvégén valóságos méhkassá válik a hét közben is jócskán forgalmas bazár. A környező falvakból idecsődülnek az emberek, hogy

a szükséges dolgokat beszerezzék a következő hétre. Aztán jön a hétfő, a piac legcsendesebb napja. A vásárhely szívében elhelyezkedő csarnok a hét kezdetén zárva van. Sokan ki sem pakolják ezen a napon a portékájukat, mert tudják, hogy ilyenkor mindenki vagy munkába megy, vagy a hétvégét pihen ki.

A zöldséges és gyümölcsös pultokon át az orrfacsaró húscsarnoknál kilépve a kedvenc helyemen, a cigánysornál kötünk ki. Ha az előbb azt írtam, hogy bármit be lehet szerezni a piacon, akkor itt aztán végképp. A nagy lepedőkre kirakodott használt ruhák és cipők mellett megviselet és jó állapotú elektronikai készülékeket, kiegészítőket, gyermekjátékokat, félig kifogyott vagy Isten tudja, milyen országból kapott kozmetikai szereket kínálnak megvásárlásra. Egy fapadon régi laptopokat, DVD-lejátszókat és hangfalakat árul egy furcsa arcú férfi, vele szemben egy adag színes ruha mellett egy szép szürke szamovár várja leendő gazdáját. Általában fém cigarettatartók és porcelánarcú bohócbabák után kutatok itt, régebben ugyanis láttam itt ilyeneket.

Ha az egyszerű ember nem találta azt, amit keresett, a város másik nagy bevásárlócentrumában, az Imidzsben – vagy ahogy az itteniek hívják, az újpiacon – nagy eséllyel megleli. Kivéve hétfőn, mert akkor a piaci csarnokhoz hasonlóan itt is lehúzva marad a roló. Egy hatalmas épületben kapott helyet ez a központ, amely kínálat terén csupán annyiban különbözik a piactól, hogy ételt itt nem lehet beszerezni. Itt nem mászkál csupán száj tátva az ember azért, hogy agyonüsse az idejét. A sorok közötti szűk folyosókon haladva nem lehet azt a lüktetést megtapasztalni, mint odakinn a bazárban. Csendesebb, megfontoltabb és magányosabb hely ez.

Évek óta magam járok vásárolni a régen még félelmetesnek tűnő bácsikhoz és nénikhez, de a gyermekkori fél világnak tűnő százassal el sem indulok: már semmire sem lenne elég. A piacon szombatontként én vásárolok meg otthonra a régen annyira szeretett magyarországi pulykaparízsit és a Koszicskát,³ utóbbit a csarnokban. Meg talán fűszereket is vennem kell majd, de két-három csomag patkánymérget mindenképp. És mosógélt is: anyu a lelkemre kötötte, hogy hatliterest, ami igazából öt és fél. (A szamovárt, ha addig nem viszik el, poénból meg kellene venni...) Ha igyekszem, a város végén még elérem a marsutkát.⁴

Sz. Kárpáthy Kata

3 fonott sajt

4 iránytaxi

Beregszász city – itt vagyok!

Tettek városa

Beregszásszal való ismerkedésem régen történt. Miért olyan meglepő az ismerkedésünk? Mert nem vagyok beregszászi. Rahón születtem, Beregszászra négyévesen látogattam el először. Felejthetetlen élmény volt. Miért? Mi is oly meglepő és olyan jó egy városban?

Az ősz! Az ősz és az illat, amely egy életre bennem marad. Gyerekek voltam, reggel felkeltem és kimentem az erkélyre, a tető tele volt sárga levéllel, az utca is, nem volt meleg, de hideg sem. Akkor éreztem meg azt a csodás, őszi, hűvös, nedves, ébresztő, az elmúlást hozó levegő illatát. A kis fejemben rengeteg gondolat futott végig, ez volt az első ősz, amit nem otthon töltöttem. Eleinte félttem a várostól, nagy volt és zajos. Nem volt valami szimpatikus. A főtérenél messzebb nem is mentem, azt hittem, ott a világ vége, ha megyek, eltűnök. Szerettem a várost, de nagyon sokáig nem tértem vissza. Majd egy alkalommal mégis ellátogattam. Akkor már nyár volt, meleg és kellemes, néha fullasztó levegő vett körül. Az egyik unokatestvérem ballagott. Nem érdekelt a mulatság, én inkább a természetet néztem. Akkor fedeztem fel a temetőt: érdekes, óriási és varázslatos volt. Ezután megint sokáig nem látogattam ide. Na és végre újra a városomban. Most már nemcsak pihenni jöttem, hanem mondhatom, dolgozni is, vagyis tanulni, felvételizni. Megint nyár van, tombol a hőség, de én élvezem. Megyek az alig ismerős, már sokszor felújított, megváltozott házak, épületek mentén, és felébrednek a gyerekkori emlékeim. Boldog vagyok. Nemcsak a jelenem, jövőm köt össze ezzel a várossal, hanem a múlt is. Végre ellátogattam a „világvégi” városrészre, kiderült, hogy a piac, a rendőrség és a kedvenc sütis boltom van ott. Egy kicsit távolabb a vasútállomás, azokkal a vonatokkal, amelyek néhanapján idehoznak és el is visznek innen.

Felvettek! Nagy öröm tombol bennem és a szüleimben. Végre elkezdem a saját önálló életemet Beregszász cityben. Elkezdődött a tanulás. Megint ősz van. Már más, nem az, ami eddig. Az időjárás? A helyszínem? Vagy mi változott? Nem döbbsentem rá, még mindig nem. Beregszász? Mi is nekem? A szabadság-sziget, egy olyan hely, ahol nyugodtan lehetek az, aki vagyok, tanulhatom azt, amit szeretek, élhetem a saját kis életemet. Az álmok városa? Nem, a lehetőségek és a tettek városa. Van néhány kedvenc helyem a városban, ahol el lehet rejtőzni a zajos emberektől, a sok bajtól, és végre mélyen magamba nézni.

Az első ilyen hely ez a kereszthegy. Nem tudom, mi a hivatalos földrajzi elnevezése, de nekem kereszthegy. A megmászása nem könnyű feladat, de megéri. Amikor ott fent állok, a lelkem szabad, semmi nem gátol és nem szabályoz. Előttem a városom, mögöttem a Kárpátok, mi kell még a boldog pillanathoz? Szerintem semmi. Több kilométer szabad terület, szabad és senki által sem uralt, éppúgy, mint én. Néha valamilyen szabad madár repül a fejem fölött és köszön nekem. Milyen jó érzés annak lenni, akinek születettél...

A második hely ez a katolikus templom. Régen hatalmas épületnek tűnt. Most már valahogy kisebb, vagy én vagyok nagyobb, nem tudom. Itt mindent megkapok, mindent, amire szükségem van, mindent, ami erőt ad, mindent, ami táplál. Egy óriási neogótikus építmény, mely a város bármilyen pontján jól látszik, a saját négyzetes tornyával, ami egy kicsit egy minaretre hasonlít. A templom öt részből áll. Az első a bejárat, ahonnan meg tudjuk nézni a templom pompás belsejét. A második, amely mindig nyitva van, a kápolna, ahol olyan csend van, hogy a saját lélegzésem is hallod. Azután jön a főhajó és a szentély. Az utóbbi a legszakrálisabb hely. Ott található a gyönyörű oltár. Mellette pedig a sekrestye, amely bár egy kicsit hétköznapi, de akkor is megvan a saját varázsa. Itt nemcsak az Istennel találkozhatasz, hanem önmagaddal is. Mindenkinek ajánlom megnézni és egy rövid időt ott tölteni, senki nem bánja meg. A város igazi énjét, légkörét a kis utcákban és az eldugott részekben lehet megtalálni. Beregszászban is nagyon sok ilyen csodás utca van, ahol a fák szegélyezte járdákat még régi osztrák–magyar kocka díszíti, ahol a házak nem európai stílusú high-tech épületek, hanem a jól megszokott magyar kis, vagy épp nem kis kertés házak. Ilyenkor érzem a város „leheletét, szívdobogását, illatát”, azt az illatot, amit egykor éreztem, eggyé válok vele, hallgatok, érzem.

A főtéren áll a főiskola épülete, a volt törvényháza. Milyen pompás épület, milyen nagy és büszke. Van is mire. Egyszer királyi palota, törvényház, majd gyár, rom, és most a magyarság „tanítója” alma matere. Mennyit mesélne, mennyit érezne, ha tudna?!

Beregszász csodás, modern és egyben régi szellemű városka. Sok séta, sok évszak azt mutatja, hogy őseink jól tudták, hol és hogyan építsenek csodás, halhatatlan várost, amely nemcsak álmodozni enged, hanem tettere késztet. Ez az én városom, az én Beregszászom. Szerettem, szívemben van, és bár nem itt születtem, ide vágyom, itt élvezem igazán az életet.

Titor Zoltán

REGÉ BEREGVORÓL ÉS
A SZÁSZ NEVŰ PÁSZTORRÓL

SOK-SOK
ÉVVEL EZELŐTT
A MOCSARAS
PUSZTASÁGON,
A VÉRKE-PATAK
MENTI BERKEKBEN...

...EGY
SZÁSZ NEVŰ
ÖREG PÁSZTOR
LEGELTETTE
GULYÁJÁT.

EGY SZOMSZÉDOS GULYA KERÜLT
KÖZEL A JÓSZÁGAIHOZ.

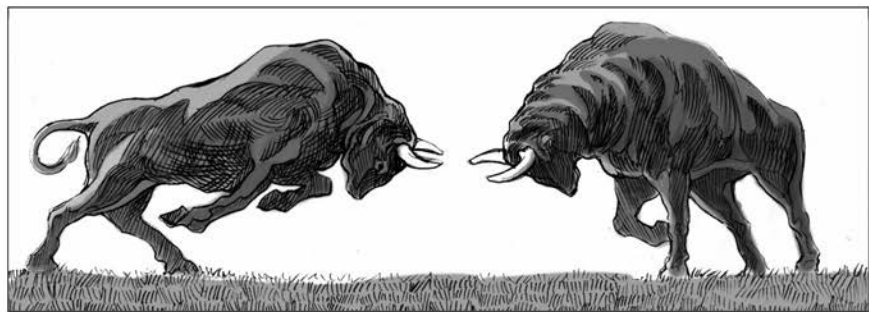

A BIKÁK MÁR
MÉREGETIK EGYMÁST,
DE SZÁSZ CSAK ALUDT.

A BIKÁK
MOROGNAK,
FÚJTATNAK...

...ÉS
KAPARJÁK
A FÖLDET

CSATTANNAK
A SZARVAK
ÉS SZÁLL A POR,
A PÁSZTOR MEG
ROHAN.

HOO!
HOO!

SZÁSZT VALAMI
EMBERFELETTI ERŐ
SZÁLLJA MEG
ÉS NEKIUGRIK
A MÁSIK BIKÁNAK!

NÉZD MÁR,
BUNDÁS!
INÁBA
SZÁLLT A
BÁTORSÁGA!

VAU **VAU**

NYUGHASS MÁR! HADD NÉZZEM CSAK, MI EZ?

HALLOD-E, TE KUTYA?! HÁT EZ ARANY!

SZÁSZ A
TALÁLT KINCSBŐL
TEMPLOMOT
ÉS VÁROST
ÉPÍTETETT...

LAMPERTHÁZA, LAMPERTSZÁSZ
BEREGSZÁSZ, BEREGOVO

Chonka Tetjana

A KORTÁRS UKRÁN IRODALOM RÖVID ELEMZŐ ÁTTEKINTÉSE

A 20. századi ukrán irodalmat kiemelkedő írók, ám sokszor tragikus események határozták meg: a század eleji Kivégzett Reneszánsz¹ köréhez tartozott például Mikola Khivl'ovij, Valerjan Pidmogil'nij, Mikola Kulish, Mikola Voronij, de ne feledjük el az emigráns alkotókat sem, olyanokat, mint Vasil' Barka, Ivan Bagrjanij, Jevgen Malanjuk. A század közepén uralkodó szocialista realizmus hatalmas kihívást rótt a hatvanasok nemzedékére, többek között az olyan neves alkotókra, mint Lina Kostenko, Ivan Drach, Mikola Vingranovs'kij, Vasil' Simonenko, Grigorij Tjutjunnik.

A Szovjetunió szétesését követően Ukrajnában, ahogyan más volt tagköztársaságokban is, jelentős mértékű változások zajlottak le. A múlt század 80–90-es éveinek irodalmi folyamatai a „szükségyszerű sebészi beavatkozásra és az ezt kiegészítő sokkterápia halaszthatatlanságára” emlékeztetnek, a hosszú és látszólag gyógyíthatatlan betegség – a szocialista realizmus „rákos daganatának” az eltávolítására. A helyzet az irodalmi generációk konfliktusa révén még súlyosabbá vált, amelyet a kritikusok véleménye alapján csak a csernobili atomkatasztrófa volt képes enyhíteni: ekkor őket is a közös fájdalom és a művészet egyetlen lehetősége – antropológiai – küldetése egyesítette.

A posztszovjet időszakban az ukrán irodalomba hatalmas hullámmal törtek be az új nevek, melyeknek száma évről évre egyre csak nő. Jelentős mértékben érkeztek az országba a határon túl kiadott könyvek. A kortárs ukrán írók „lógva” találták magukat: miként találják meg a saját stílusukat ilyen sokszínűségben az állam pénzügyi támogatása nélkül? Tehát úgy, hogy ne adják fel egyediségüket, hangjuk mégis megfeleljen a közönség ízlésének. Az olvasók számára egyre nehezebb a téma, a stílus, a műfaj, a nyelv szintjén jelentkező kísérletezéshez

1 Az 1920–1930-as években alkotó ukrán művészek generációját értjük ezalatt, akiket elnyomtak vagy kivégeztek a sztálini totalitárius rendszerben. [A szerk. megj.]

igazodni. A demokrácia és a szólásszabadság ebben a helyzetben a bot két vége: a szabadság – mindennemű művészet szerves alapja, de csak addig a pillanatig, amíg az nem torkollik felelőtlenségbe. Erre a veszélyre figyelmeztet az 1999-ben, Гуманітарна аура нації або дефект головного дзеркала [A nemzet humanitárius aurája vagy a fő tükör hibája]² címmel megjelent írásában Lina Kostenko is: „[...] Minden nemzet és társadalom esetében, a humán tudományok komplex egysége átvitt értelemben teleszkóp, a tükrök ilyen fajta rendszere kell, hogy legyen, oktatással, irodalommal, művészettel – s a tükrök és vizsztatükröződések ilyen összetett spektrumában a társadalom objektív képet kaphat önmagáról, és a fő tükröre fókuszálva torzulatlan képet közvetíthet magáról a világ felé is”.

Egyből láthatjuk azt is, hogy az irodalom válik a fentebb említett fő tükköré, amely a történelmi kontextusba helyezve reprodukálja a modern ukrán társadalom alapvető valóságát: a klasszikusok jól csiszolt szentenciáinak hangoztatása helyett megpróbál helyes kérdéseket feltenni és a feltett kérdésekre adható válaszok keresésére buzdítani. Ezt támasztják alá Jurij Andruhovics szavai a Natalija Dmitrenkonak a Bez cenzuri [Cenzúra nélkül] című lap számára készített interjújában:³ „Alapvetően ez nagyon fontos – megfogalmazni néhány dolgot, s azokat használatba hozni (ez az, amit cinikusan gondolatvírusnak hívnak), mert valójában a társadalomnak megfogalmazásokra van szüksége. Ez az, amit mindenki ért, de valamilyen okból hiányzik hozzá az irodalmi forma... Ukrajnának nyitottságra és kapcsolatokra van szüksége. Ez a világ teljesen kapcsolatalapú, az elszigetelődöttek nem élhetik túl.”

A kortárs ukrán irodalom fogalma alatt leginkább azoknak a szép-irodalmi alkotásoknak az összességét értik, amelyek a független Ukrajna létrejöttétől, azaz 1991-től napjainkig tartó időszak során íródtak.

Jelen írás keretében néhány olyan általunk is kiválóan ítélt alkotó munkásságát kívánjuk bemutatni, akik Ukrajna különböző régióinak reprezentálásán túl a kortárs ukrán irodalom más-más alkotói generációjához is tartoznak.

2 Ліни Костенко, Гуманітарна аура нації або дефект головного дзеркала [Lina KOSTENKO, A nemzet humanitárius aurája vagy a fő tükör hibája] Forrás: <https://ukrlit.net/article/59.html>.

3 Юрій Андрухович, Я не люблю слово духовність, бо не знаю, що воно означає [Jurij ANDRUHOVICH, Én nem szeretem a „szellemiség” szót, mert nem tudom, hogy mit is jelent] Forrás: https://artvertep.com/news/1032_YUrij+Andruhovich%3A+%C2%A BYA+ne+lyublyu+slovo+%C2%ABduhovnist% C2%BB%2C+bo+ne+znayu%2C+csho+vono+oznacha%D1%94%C2%BB+.html.

A modern irodalmi folyamatban a „klasszikusok” generációjának kiváló képviselője az 1930-ban született és Kijev városában élő Lina Kostenko. A felülmúlhatatlan költőnő a *Nad beregami vichnoji riki* [Az örök folyó partjai felett] (1977), *Nepovtornist* [Eredetiség] (1980), *Sad netanuchikh skul'ptur* [Nem halványuló szobrok kertje] című versesköteteinek, a *Marusja Churaj* (1979) című verses regényének, a *Berestechko* (1999, 2010) című elbeszélő költeményének minden szava tökéletes példája az esztétikumnak, az igazságosságnak és az aforisztikus fogalmazásmódnak.

A költészettudósok ezekben a gyűjteményekben olyan mély filozófiát találhatnak, amely lakonikus, őszinte és természetes módon megihletett, valamint mindennemű felesleges pátoosztól mentes.

„És az életben, mint egy aknamezőn,
Én megkértem ezt a századot,
legalább azt a kirakati minimumot:
– Emberek, legyetek kölcsönösen udvariasok! –
és ha ez az én akaratom szerint lenne,
mindenhol dőlt betűvel írnék:
– Olyan sok bánat van a világban,
emberek, legyetek kölcsönösen szépek.”⁴

2010-ben adták ki első prózaregényét *Zapiski Ukrains'kogo Samashedshogo* [Egy önfejtő ukrán naplója] címmel, mely 2011-ben az egyik vezető könyv volt az ukrán könyveladási listákon. Esetében a prózára való váltás fő oka az ukránokért és az Ukrajnáért érzett fájdalom, a magukat vakon a mélybe vető emberek és az emberiség iránti szégyen és félelem érzése volt. A regény aforisztikus nyelvezetű. Ezt az alábbi példák⁵ is szemléltethetik: „Véleményem szerint világméretű a humanitárius katasztrófa. Holttestek nincsenek mindenfelé szétszóródva, de holt lelkek, azok mindenfelé vannak” (363); „A világ jelzőlámpái közül néhány meghibásodott. Az emberiség nem a megfelelő irányba halad” (294); „És miként lehetne megállítani a globális bajok autópályáján való forgalmat?!” (279); „Csak a hősök különböznek egymástól, de a nemzet

4 Ліна КОСТЕНКО, *Між іншим = Триста поезій: вибране* / Ліна КОСТЕНКО, *Київ А-ба-ба-га-ла-ма-га*, 2012.

[Lina KOSTENKO, *Mások között = Háromszáz költemény: válogatás* Lina Kostenko műveiből, Kijev, A-ba-ba-ga-la-ma-ga Kiadó, 2012.]

5 Forrásként az ukrán nyelvű mű oldalszámait kerütek megadásra. Lásd: КОСТЕНКО Ліна, *Записки українського самашедшого*, Київ А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2011.

sőpredékei mindenütt egyformák. Ahogyan a hódítók is” (282); „A világmindenségben az emberiség is hajléktalan. A globális felmelegedés elméletén túl létezik egy másik is – a globális eljegesedés” (259); „Isten veletek van, emberek. Minden, ami iránt mi közömbösek vagyunk, közömbösen viseltetik velünk szemben. Ezért vagyunk olyan halálosan magányosak. Valaki a mi szenvedéseinket is úgy nézi, mint egy sorozatot” (245); „Az emberek nem a fülükre siketek – az emberek a lelkükre süketültek meg” (222); „Az élet – másodpercenkénti díjmegállapítás... Minden másodpercért fizetni kell. És a másodpercek repülnek. Így lehet meghalni anélkül, hogy bármire is jutottunk volna. Csupán megfáradni érkezünk” (122); „Az idő megfeszül, akár egy íj, de nem Cupidó kezében” (21).

A regény a 21. század első négy évének évkönyve, amely egy 35 éves programozó naplójaként kerül megformálásra. Nem véletlen, hogy a szerzőnő a blog formát választotta: azt figyelhetjük meg, hogy az olvasókkal folytatott kommunikáció ilyen formájának kiválasztásával az író arra törekszik, hogy legalább azok az emberek, akik olvasnak, kapják meg ezeket az üzeneteket, és kezdjenek el hangosan beszélni a saját társadalmuk és az egész emberiség sürgető problémáiról.

A „Bu-Ba-Bu” (Burleszk – Balagan [vásári mutatványosbódé] – Bufonada [bohózat]) irodalmi csoportosulás létrejötté az ukrán irodalmi posztmodernizmus megerősödésének jeleként értékelhető – meg kell jegyeznünk azt, hogy Oleksandr Irvanec’ és Viktor Neborak költők a mai napig a „humoros karneváli játék” stílusában alkotnak. Jurij Andruhovics (1960-ban született és Ivano-Frankivszkban él) az egyik legmeghökentőbb kortárs alkotóművész, *Rekreáció* című regénye⁶ (angol, orosz, német és cseh nyelvre is lefordították) az első posztmodern regény, melynek hőse a bohém alkotó, a cselekménye pedig a posztmodern szabályainak megfelelően bontakozik ki: jelen van benne a karnevalizáció, a marginalitás, a kollázs és a bricolage is. Épp a szerző jegyezte meg 2015-ben a *Tut pokhovanij Fantomas* [Itt van eltemetve Fantomas] bemutatójakor azt, hogy a *Rekreáció* vált az egyik leginkább bemutató-előrejelző művévé, melynek befejezése valójában egy, az 1991. december 26-i, a Szovjetunió széteséséhez vezető moszkvai események sajátos forgatókönyve. A regény alapproblémája a művészi lét modern ukrán társadalomban való megvilágítása, alap gondolata pedig annak a ténynek a megerősítése, hogy a művésznak bárminemű

6 Юрій Андрухович, *Рекреації*. Серія, Сучасна проза України, 2017.

(társadalmi, ideológiai, pártszervezeti) szolgaságtól mentesnek kell maradnia. A *Moszkoviáda*⁷ (1993, angol, orosz, német, cseh és magyar nyelvre is lefordították), valamint a *Perverzio* (1996) című regények folytatják a *Rekreációban* (1992) útjára indított bohém művész kalandjainak elmesélését, ezért e művek trilógiának is tekinthetők.

2007-ben került kiadásra a *Tajemnicja* [Rejtély] és a *Dvanadcat' obruchiv* [Tizenkét fémkarika] című emlékiratregény, 2011-ben a *Lexikon intimnikh mist* [Intim városok lexikona], 2015-ben pedig a *Tut pokhovanij Fantomas* [Itt van eltemetve Fantomas] című esszégyűjtemény. A művész stílusában jelentős változást figyelhetünk meg: a meghökentető posztmodernségtől az egzisztenciális és a mindennapi társalgások oximoronszerű szintéziséig. Ez többek között a *Tut pokhovanij Fantomas* [Itt van eltemetve Fantomas] című esszégyűjteményben is nyomon követhető, amelyben három fő problémakört különíthetünk el: a híradással foglalkozó tévécsatornák száma mellett a legnagyobb mértékű figyelmet a zene (*Benketni kanti zlikh chasiv* [Gonosz idők bankettjének dicsénekei], *Kovtok Dilana* [Dilan lélegzete], Fm és fm, *Za gratami* [A rács mögött], *Kriminal'ni khroniki* [Bűnügyi krónikák], *Iz rizdovom Davidom* [Dávid karácsonyáról], *Solo dlja barabaniv* [Dobszóló], *Polja Atenraj* [Athenry rétjei], *Zorn i radist'* [Harag és öröm], *Koncert iz vedmedem* [Koncert a medvéről], az egyenirodalom *Lizhko jogo ukrajins'ke* [Az ő ágya ukrán], *Kholod* [Hideg], *Vid perekladacha* [A tolmáctól], *Pershij nacional'nij pronograf* [Az első nemzeti pornográfia], *Jak zdobuti svobodu?* [Hogyan szerezzünk szabadságot?] és kinematográfia *Uljublana francuz'ka fraza* [Kedvenc francia kifejezésem], *Specoperacija* [Különleges művelet], *Kovtok Dilana* [Dilan lélegzete], *Tatu i tabu* [Tetkó és tabu], *Tut pokhovanij Fantomas* [Itt van eltemetve Fantomas] problematikája kapja. A jelen lévő groteszkséget figyelmen kívül hagyva az olvasó ezekben a gyűjteményekben kifinomult humort, valamint a zenével és az irodalommal kapcsolatos mély gondolatíságot találhat.

Ugyancsak a kortárs ukrán irodalom kiemelkedő alakjaként tekinthetünk Volodimir Lisre (1950, Voliny). A szerző számos műve közül (több mint 20 detektív- és fantasztikus regény, számos elbeszélés és dráma) napjaink legismertebbje a *Stolittja Jakova*⁸ [Jákob évszázada] (2010) című családörténeti krónikaregény, valamint a *Solo dlja Solomija* [Szóló Szolomija számára] (2013), amely az ukrán történelem elmúlt

7 Jurij ANDRUHOVICS, *Moszkoviáda*, ford. KÖRNER GÁBOR, Gondolat, Budapest, 2007.

8 A regény alapján, ugyanezen címmel 2016-ban sorozatot készített az 1+1 stúdió.

két évszázadában lezajlott eseményekre alapozva mutatja be az első pillantásra hagyományosnak tűnő paraszti sorsot. A hősök érzelmei és jelleme, amellyel az élethez és a szerelemhez való jogukat próbálják érvényesíteni, olyannyira elragadó, hogy a regényt egy lélegzetre elolvasandóvá teszi. Mindkét mű cselekménye Poleszjében kezdődik. A *Stolittja Jakova* [Jákob évszázada] egy olyan poleszjei ukrán életének az izgalmas elbeszélése, aki százéves korára már öt államot túlélt: az Orosz Birodalmat, az Ukrán Népköztársaságot, Lengyelországot, a hitleri Németországot, a sztálini Szovjetuniót, és megérte a független Ukrajna létrejöttét. Az elbeszélés két síkon folyik – Jákob életútjának valós eseményeit, illetve a visszaemlékezéseit mutatja be: az első szerelméről, akit elraboltak tőle – ugyanis az ukrán falvakban a lánynak, ha a szülei ezt megtették helyette, nem volt joga férjet választani; a szerelmeért folytatott harcról és az együttlét elérhetetlensége miatti lengyel hadseregben való szolgálatról; egy lengyel úrinő szerelméről, aki a saját életét hátrahagyva a távoli Zahorjaniban találja meg őt, és vele marad egy egyszerű házban élni; a tragikus ukrán–lengyel mészárlásról, amely Zosi (Szofti becézett alakja) és több gyermeke életét is elvette; a németekkel folytatott háborúról, a fogságról és a háború utáni drámai eseményekről. E tragikus megpróbáltatások sem tudták azonban megölni benne az „embert”: 95 éves korában Jákob megmenti egy drogfüggő lány életét, és az elkövetkező években válaszeletet vár tőle, hogy meggyőződhessen, biztosan minden rendben van a lánnyal, és megnyugodhasson; várja a sors által a szülőfalujától messze sodort fia hazatérését is.

A *Solo dlja Solomija* [Szóló Szolomija számára] című regény egy 20. századi, nehéz sorsú poleszjei parasztasszony életét mutatja be, akinek az államtörténetben lezajlott tragikus fordulatok tönkreteszik a boldogságát. Szolomija nemcsak leírhatatlanul szép, hanem erős lelkű nő is, aki hajlandó a saját boldogságáért harcolni és szembeszegülni az embertelen paraszti és szovjet törvényekkel. Azonban azok közül a férfiak közül, akik beleszerettek, egy sem volt hajlandó visszautasítani saját politikai ambícióját, vagy túllépni félelmén azért, hogy őt boldoggá tegye.

Jurij Vinnicsuk (1952-ben született Ivano-Frankivszkban, jelenleg Lembergben él) újságíró, költő, dramaturg, prózaíró, gyermekköltő, ismert a saját irodalmi misztifikációjáról (ezek közé tartozik például az óír Riagabara verseinek fordítása, Anna Ljubovichivna *Pisnja svitova* [A világ dala] című akrosztichonja, Rokszolána naplója *Zhitije garemnoje* [Egy háremnő élete] címmel stb.), az erotikus téma miatt botrányossá vált imázsáról (1995–1998 között Vinnicsuk a Gul'visa [Aranyifjú]

című, Lembergben kiadott erotikus lap főszerkesztője volt), illetve a lembergi bohém élet feltárásáról. Vinnicsuk legismertebb művei közé a *Divi nochi* [Szűz éjszakák] (1991), *Tango smerti* [Haláltangó] (2012), *Aptekar* [A gyógyszerész] (2015), *Cenzor sniv* [Álomcenzor] (2016), *Ljutecija* [Lütécia] (2017) és a *Nichnij reporter* [Éjszakai riporter] (2019) sorolható. A gyermekek számára írta a többségében vászonra vitt alkotásokat, például a *Misce dlja drakona* [Sárkány helye] (1990) című kisregényét vagy a *Cukrovij pivnik* [Cukorkakas], *Metelik vivchaje zbitnja* [A pillangó tanulja az életet], a *Kazki pro druživ Cheberjajchikiv* [Mese Cheberjajchikről és barátairól] című meséit. Vinnicsuk olyan helytörténeti kiadványok szerkesztőjeként és összeállítójaként is ismert, mint például a *Legendi L'vova* [Lemberg legendája] (1999), *Knajpi L'vova* [Lemberg-i ivók] (2000), *Tajemnici l'vivskoj kavi* [A lembergi kávé titkai] (2001), ezenkívül számos ukrán irodalmi antológia és gyűjtemény is az ő nevéhez köthető. Továbbá ő az összeállítója az *Ognennij zmij* [Tűzkígyó] (1989) címmel megjelent, a 19. századi ukrán fantasztikus irodalmi művek antológiájának, a *Sribna kniga kazok* [Mesék ezüstkönyve] (1993) című 19. századi irodalmi mesegyűjteménynek, illetve a *Zacharovane misce* [Elvarázsolt hely] (2006) című ukrán irodalmi mesegyűjteménynek. Tetjana Kochanov'ska és Michajlo Nazarenko szavaival élve „Vinnicsuk annyira sokoldalú karakter, hogy akár egy »egyszemélyes irodalmi csoportnak« is tekinthetnénk”.⁹ A szerző legismertebb művévé a misztikus elemeket is tartalmazó, a lengyel és német nyelvre is lefordított, egzotikus regénye, a *Tango smerti* [Haláltangó] (2012) vált, amelyet a BBC 2012-ben az év ukrán nyelvű könyve díjjal jutalmazott. Ebben a regényben minden van: multinacionális viccek (a regény főszereplői – a négy barát – zsidó, ukrán, lengyel és német nemzetiségűek), a főhősök tragédiája (a regény cselekménye két síkon fut: a háború előtti és a második világháborús, valamint napjaink Lembergjében), az emberi tragédiák és a rokon lelkek keresése, a valóság és a misztifikáció. Az olvasó figyelmét elsősorban a lebilincselő téma ragadja meg: egy ősi kézirat keresése és a Haláltangó rejtélyének a felfedése, amelyet a lembergi Janowska utcai koncentrációs tábor rabjai végeztek: azoknak, akik e tangó mellett haltak meg, a következő életükben visszatértek az előző életükből származó emlékeik.

9 КРАСУЛЯ Олена, *Жанрова специфіка дитячої прози Ю. Винничука = Матеріали студентських наукових читань*: 36. наук. праць. ст. Випуск 4., Кривий Ріг, 2018, 63–68. [KRASULJA Olena, Jurij Vinnicsuk gyermekprózájának műfaji sajátosságai. = Hallgatói tudományos olvasmányok anyagai: tudományos munkák gyűjteménye, IV., Krivij Rig, 2018, 63–68.]

A kortárs ukrán irodalom sajátos színfoltja a bukovinai származású Marija Matios (1959-ben született) költő és 17 regény szerzője, aki leginkább a *Solodka Darusja* [Édes Dária] (2004, lengyel, horvát, német, francia, orosz, litván, olasz, angol és szerb nyelvre is lefordították, illetve 2015-ben meg is filmesítették) című regénye és a *Majzbe nikoli ne navpaki* [Szinte soha sem fordítva] (2007, angol nyelven is megjelent) című novellaregénye által vált ismertté. Munkássága kiválóan képviseli az úgynevezett „női írást”, ugyanis a művész figyelmének fő tárgya a bukovinai nő belső világa, amely az írásait egzotikus színezettel és szülőföldje történelmi valóságával telíti. A regény különálló novellák ideológiai és nem kronológiai alapon létrehozott összessége. A hősök sorsa a saját, illetve hazájuk tragédiájának kontextusában kerül bemutatásra. Az író hangsúlyozza a férfiak és nők boldogsághoz, valamint az el- és a megítéléstől való mentesség jogát.

A *Majzbe nikoli ne navpaki* – egy novellisztikus családtörténet, amely a Chevjuk, Kejvan és Varvarchuk ruszin családok életét mutatja be az Osztrák–Magyar Monarchia és az I. világháború időszakától a 20. század közepéig. A regény három, az összetett emberi kapcsolatokról szóló novellából áll. A befejezés teljesen váratlan: Kiril Chevjuk fiatalkorában elárulta szerelmét és számításból nősült, de nem számolt azzal, hogy döntésével boldogtalan sorsra ítéli minden leszármazottját.

A szerző így kommentálta ezt a művet: „Ez a könyv arról szól, hogy mire képes az emberi szív, amikor átjárja a szeretet, a gyűlölet, a bosszúvágy és az irigység, és mire képes az öröm és bánat próbáinak idején. Amikor azt kérdezték tőlem, hogy mi a regény fő gondolata, azt válaszoltam, hogy ezekkel a szavakkal írtam alá a könyvet is: »Tiszteség mindenk felett«. Minden szereplő saját emberi alibit biztosít az erkölcsi tervéhez. Ez valaki számára kegyetlennek és gonosznak tűnhet. Én minden embert úgy próbálok kibontani, ahogyan a gyémánt is kibontakozik a reflektor fényében, és megmagyarázni, hogy miért is cselekedett valaki talán kegyetlenül, ám mégis igazságosan.”¹⁰

Az emberi lét erkölcsi, etikai, filozófiai és egzisztenciális problematikája a fő tárgya Marija Matios *Apokalipszis* (2006) és az *Armagedon uzbe vidbuvjsja* [Az armageddon már megtörtént] (2011) című elbeszéléseinek. Már a címek is jól tükrözik a művekben tárgyalt problémák nagyságrendjét, melyeket a szerző nem az általános emberi aspektusok

10 Молодий буковинець, *Люблю негідників, яких вимальовую у своїх книжках* [Az ifjú bukovinai, Szeretem azokat a gazfickókat, akik a regényekben kerülnek megrajzolásra], <https://molbuk.ua/2007/09/20/ljublu-negdnykiv-jakikh-vimalovuju-u.html>.

alapján próbál bemutatni, hanem az egyének személyes tragédiájaként testet öltő jelenségekként, melyek bekövetkezte mindenkit ugyanolyan mértékben fenyeget, ugyanis az ember az egyéni prioritásaitól, értékeitől, tetteitől, akaratától függetlenül egy messzemenően ismeretlen társadalom részét képezi.

Teljesen más stílust képvisel a donyecki születésű Iren Rozdobud'ko (1962-ben született, jelenleg Kijevben él) költő és író, aki több mint 30 regény szerzője. Legismertebb regényei közé tartozik a *Gudzik* [Gomb] (2005, angol és orosz nyelvre is lefordították, illetve 2008-ban vászonra is vitték), *Zivjali kviti vikidajut'* [Az elszáradt virágokat kidobják] (2006, elérhető orosz nyelvű fordításban is), az *LSD. Licej slukhnjanikh družhin* [LSD. Az engedelmes feleségek líceuma] (2013, oroszra is lefordítva), a *Vse, sbho ja khotila s'ogodni* [Minden, amit ma szerettem volna] (2008) című kisregénye.

Az *LSD. Licej slukhnjanikh družhin* című regénye a kaland-, a dektív- és a romantikus regény vonásait egyesíti a társadalmi fikcióval. A történet azoknak a fiatal lányoknak a líceuma köré szerveződik, akiknek a jövőben az értük jelentős összegeket is kifizetni hajlandó gazdag férfiak számára kell ideális feleségeké válniuk. A lányokat már kisgyermekkorukban elszakítják a családjuktól, hogy minél inkább elfelejthessék a rokonaikat, ezzel megfélemezve azt, hogy a rokoni kapcsolatok esetleg rossz hatást gyakoroljanak a tökéletes bábfeleségekre. A líceumban nevelkedő lányok lényegében egymás nevét sem ismerik (általában a valódi nevük anagrammáit használják), ezzel is gátolva azt, hogy közöttük olyan baráti viszony alakulhasson ki, amely később majd megakadályozhatná őket a tökéletes feleség kötelességeinek az ellátásában. A lányok gyönyörűek, iskolázottak (olyan mértékben, hogy a klasszikus irodalmi művek tanulmányozása során „cenzúrázott” szövegeket kapnak), és ami a legfontosabb: engedelmesek.

A főszereplő, Pet, a líceum neveltje, a többi lánnyal együtt meg van győződve arról, hogy az intézmény falain kívül történő dolgok nem érdemelnek figyelmet, és arról is, hogy a valódi élet abból áll csupán, hogy alázatosan szolgálja majd leendő férjét. Ám az egyik tanuló gyilkosságának kivizsgálásakor véletlenül megismerkedik egy, az intézménybe látogató szaxofonossal, aki felnyitja a szemét, és így Pet megszökik a líceumból. S bár egyáltalán nincs hozzászokva a líceumon kívüli élethez, de a benne rejlő arisztokratikusság és emberségesség a megfelelő útra tereli őt.

Iren Rozdobud'ko műveinek nyelve, Marija Matios nyelvjárási színezetű nyelvezetével ellentétben, irodalmi, mely alapján akár az ukrán nyelv is megtanulható (úgy, ahogyan Lina Kostenko költeményei alapján is). Karakterei általában alkotó emberek, akiknek a sorsát az olvasó „befogadja”, és észrevétlenül elkezdi a saját élete értelmét keresni, míg arra a következtetésre nem jut, hogy a legfontosabb cél – minden nap boldog lenni.

Jevgenija Kononenko (1959-ben született Kijevben, jelenleg is ott él) fordító, több kisprózagyűjtemény és regény szerzője. Ezek közül a legismertebb az *Imitacija* [Imitáció] (2001) és a *Zrada. Zrada made in Ukraine* [Árulás. Ukrajnában készült árulás] (2002), melyek egy értelmiségi női detektívről szólnak. A hősnői értelmiségiek, általában fővárosi lakosok. Regényeiben Kijev elit helyeinek bemutatása mellett megtalálhatjuk az ukrán provinciák szomorú valóságának ábrázolását is. A detektívtörténet mindkét regény esetében (a klasszikus detektívregényektől eltérően) a főszereplők cselekedeteinek pszichológiai feltárásán alapszik, akik a modern világban hozzászoktak ahhoz, hogy mindent csak imitálnak – az érzéseket, az életmódot –, s közben elveszítik saját magukat és boldogságukat is. A létezés ilyen formában való hamisságának és hibásságának a tényét a szereplők csak életük kilátástalanná válása pillanatában fedezik fel. A modern olvasó számára talán a legtragikusabb befejezés az emberi élet változékonyságára és az első pillantásra jelentéktelen dolgoknak tűnő végzetes hibákra való figyelmeztetés.

Az *Imitacija* [Imitáció] című regényben látszólag minden megfelel a műfaji követelményeknek: tisztázatlan körülmények között életet veszti egy, a kijevi elit körökhöz tartozó fiatal nő, és nagy valószínűséggel ez a tragikus eset egyáltalán nem az, mint aminek elsőre látszik. A nyomozás során meglehetősen furcsa és váratlan tények derülnek ki (többek között egy egyszerű zenetanárhoz fűződő szerelméről). A fonalat a regény végéig rejtve marad, így a befejezés igencsak váratlan.

Áttekintésünk szempontjából érdekesek lehetnek Jana Dubinjans'ka (1975-ben született a Krím-félszigeten található Feodoszijában, de jelenleg Kijevben él) orosz és ukrán nyelven írt fantasztikus (több mint 15) regényei. A legnagyobb figyelmet a *Druzhini prividiv* [Kísértet felesége] (2003) című könyve kapta. Az ukrán fordításhoz (melyet 2008-ban Irina Kalita készített) írt ismertetés hangsúlyozza, hogy benne két, név nélküli totalitárius állam kerül bemutatásra, amelyek prototípusa egyértelműen a Szovjetunió és az Egyesült Államok voltak. Egy titkos

nukleáris bázison, „természeti katasztrófa” következtében tűz üt ki, és a katasztrófát csak a „mi” bátor fiainknak köszönhetően sikerül megakadályozni. Viszont maguk a tűzoltók életüket veszítik, ami után a katasztrófa zónájában „fantomlenyomatok”, más néven kísértetek tűnnek fel. Minden kísértet egy „információs mátrix”, amely képes befolyásolni azoknak a személyeknek az érzékszerveit, akikkel kapcsolatba szeretne lépni. A kísértetek enni és inni is tudnak, teljes mértékben megtestesültek (időnként még a helyi örömlányok kielégítő szolgálatait is igénybe veszik).

A „fantomlenyomatok”, amelyekhez a feleségek (többek között a főhős is) a sugárzás ellenére érkeznek, a halott férjek materializált lelkei, olyan férfiideálok megtestesítői, amelyekbe egykor ezek a nők beleszerettek. A tökéletes „fantomlenyomatok” allegóriája – a lélek testet öltése a csodálatos F-zónában, messze a tökéletes emberektől – sokkal szomorúbb a való világban: azok a férfiak, akiknek az élete (kötelességtudatból, hazafiasságból vagy csak a pénz miatt) a háború, ezen a helyen hagyják a lelküket, s csupán fizikai valójukban élnek, halott lélekkel térnek haza családjukhoz, s többé már nem képesek megélni az olyan létfontosságú emberi érzéseket, mint a feleségükhöz vagy a gyerekeikhez fűződő szeretet. Ez pedig az emberiségre nézve olyan fatális és visszafordíthatatlan hatással van, akár a fizikai megsemmisülés. A történet elég váratlan végkifejlettel zárul, s ez a tény tovább növeli a mű vonzerejét.

Természetesen egy cikk keretein belül nem lehetséges összefoglalni az összefoghatatlant, de ennek ellenére is reméljük, hogy sikerült elérni legfőbb célunkat, nevezetesen azt, hogy írásunk felkeltse olvasóink érdeklődését a kortárs ukrán irodalom iránt.

Fordította Gazdag Vilmos

Graham Price

AZ ELKÉPZELT ÍR DIÁK

*A népszerűsödő campus-regény
a 21. századi ír irodalomban*

A művészet csak úgy tekinti az életet, mint nyers anyagának egy darabját, átalakítja, új formákba önti. [...] A művészet érez, mesél, álmodik s maga és a valóság közé odaállítja a csodálatos stilizálás, a dekoratív vagy ideális feldolgozás áthághatatlan korlátját.

Oscar Wilde: *A hazugság hanyatlása*¹

„Valódi” és „eszményi” Írországek

Jelen írás a 21. század első évtizedében egyre népszerűbb campus- vagy egyetemi regényt teszi vizsgálatá tárgyává. Elsősorban azt elemzem, e szövegek hogyan ábrázolják esztétikai szempontból a dublini egyetemi campusokat, az ír diákságot, az ír vidéket és a várost. Négy fiatal író munkáit veszem górcső alá: Barry McCrea *The First Verse* [Az első verssor] (2005), Kevin Power *Bad Day in Blackrock* [Rossz nap Balckrockban] (2008), Belinda McKeon *Solace* [Vigasz] (2011) és Sally Rooney *Normal People* (2018) [Normális emberek] (2019) című regényeit. Azért esett e négy műre a választásom, mert a fent említett témák köré szerveződnek, emellett pedig nagy súllyal esnek latba a formálódó kortárs ír prózakánonban. (Claire Kilroy *All Names Have Been Changed* [Minden név megváltozott] című regénye, bár megannyi tekintetben rokonítható a választott szövegekkel, itt nem szerepel, mivel 20. század végi megjelenésével nem illeszkedik a cikk célkitűzésében megfogalmazott 21. századi vizsgálati hatókörhöz.) Írásomban kitérek annak néhány okára, hogy megnevezett műfaj miért nyerhetett ekkora teret Írországekban ebben az időszakban, valamint arra is, hogy miként váltotta fel a kétezres években az ír regény tematikájában az egyetemi campus és az ír hallgató a vidéki Írországekot és a parasztságot.

1 Oscar WILDE, *A hazugság hanyatlása* = Uő., *A kritikus mint művész*, ford. BENEDEK Marcell, <https://mek.oszk.hu/03600/03644/03644.htm#2>.

Robert F. Scott a következőképpen ír a campusregény formai és stilisztikai jellemzőiről:

A formai-stilisztikai minőségek tekintetében a campusregények gyakorlatilag társadalmi vígjátékok. S mivel az alkotások általában az egyetemi létmód körüli frusztrációk köré szerveződnek, gyakran áll középpontban a szellem és test, a közösség, illetve az egyéni szükségletek, valamint a kötelesség és a vágy közötti ellentét. Ebből kifolyólag a komikus felhangok ellenére a campusregényekben ott fortyog az alig kendőzött harag, sőt elkeseredettség, mivel a főhősök gyakran küzdenek egyrészt az adminisztráció felől tapasztalható közönnyel, másrészt a diákok részéről tapasztalható ellenségességgel. Így még azok a campusregények is, amelyek csak kissé szatirikusak, szemmel láthatóan hajlanak arra, hogy az egyetemi életet lekicsinyeljék, a tudományos életet pedig fokozottan szertartásosnak és fragmentáltnak mutassák.²

A campus-regény fenti elemzése sok szempontból pontosan írja le a műfajt: a magán- és közösségi szféra közötti feszültség, valamint az egyén és az őt körülvevő emberek közötti viszony állandó témái ezeknek az alkotásoknak. Szatirikus, kritikai felhanggal szólalnak meg a tudományos élet és a campus világának megjelenítése kapcsán is. Az egyik döntő különbség az ír campusregény és a többi, más nemzetiségű ilyen típusú próza között, hogy az ír campusregény sokkal inkább foglalkozik a diákokkal, mint a tanárokkal (annak ellenére, hogy McKeon regényének hőse doktorandusz és demonstrátor, így mondhatjuk, hogy a két világ határmezsgyéjén létezik).

David Lodge *The Campus Novel* [A campusregény] (1982) című cikkében lehetséges magyarázattal szolgál arra, hogy vajon miért oly vonzó a campusregény, ez pedig tökéletesen illik a saját, arra vonatkozó magyarázatomhoz, hogy miként vált ez a műfaj a 21. századi ír irodalom kiemelkedő regényformájává. Lodge azt írja: „Az egyik oka [a campusregény népszerűségének], hogy az egyetem a tág értelemben vett társadalomnak egyfajta mikrokozmosza, melyben azok az elvek, motivációk és konfliktusok jelennek meg, amelyek a tág értelemben vett emberi életet irányítják, és átlátható méretben kerülnek terítékre.”³

2 Robert F. SCOTT, *It's a Small World, after All: Assessing the Contemporary Campus Novel*, *The Journal of the Midwest Modern Language Association* 37. (2004/1.), 83.

3 David LODGE, *The Campus Novel*, *New Republic* 1982. 03. 10., 34.

Ahogy valaha a vidéki Írországot, most sok regényíró az egyetemi campusokat használja a mai Írország (pillanatnyi) állapotának autentikus bemutatására.

A fokozódó érdeklődés az ír/dublini egyetemi campus és a diákság iránt véleményem szerint a 21. századi Írország leggyászosabb és egyben legikonikusabb momentumával kezdődött: nevezetesen a 18 éves Brian Murphy meggyilkolásával a dublini Annabel szórakozóhely előtt 2000. augusztus 31., vasárnap hajnalán. Murphys halálra rugdosták egy áttivornyázott éjszaka után. Négy fiatalember ellen emeltek vádat az elkövetett gyilkosságért. Mivel Murphy gyilkosai jómódú családból származtak, jó nevű középiskolában, a Blackrock College-ben tanultak, és Dublin egyik legjobb egyetemére felvételiztek (vagy jártak), sok szó esett (pro és kontra) az ír társadalmi rétegekről, illetve arról, hogy mindez mit árul el – ha egyáltalán árulkodik – a modern Írország (amelyet az akkori gazdasági fellendülés miatt „kelta tigris”-ként aposztrofáltak) erkölcsi és etikai állapotáról.⁴

Az irodalmi érdeklődés Írországban a dublini gazdag kerületek lakói iránt igazából a Ross O'Carroll Kelly-újságcikkkel kezdődtek a 90-es évek végén, amelyek mind a mai napig megjelennek, a közönség és a kritika nagy örömeire. E rövid szatirikus újságcikkben, amelyeket kötetbe is rendeztek, sztereotipikusan a Dublin 4. kerületi felső középosztálybeli fiatalok élete és kalandjai keresztezik egymás útját az olvasók szórakoztatására. A Ross O'Carroll Kelly-kultusz (aki nevének kezdőbetűiből összeáll a Rock mozaikszó, mely egy nagy hírű dublini középiskola, a Blackrock College közszájon forgó elnevezése) inspirációként szolgált számos komoly regény számára, mely kifejezetten az ír közép- és felső középosztály világával foglalkozik.⁵

Arra kívánok rávilágítani, hogy a *The First Verse* [Az első verssor] és a *Bad Day in Blackrock* [Rossz nap Blackrockban] azért voltak az irodalmi katalizátorai azon folyamatnak, hogy a feltörekvő ír szerzők egyre szívesebben nyúltak campusregényhez a megjelenésüket követő években, mert tüzetesen vizsgálták azokat a jelenségeket, amelyek a modern ír létezés mód velejárói, valamint a dél-dublini egyetemi campusok és ezen elitista intézmények folyosóit megtöltő kiváltságos

4 Az annabelle-i gyilkosság és az abból fakadó következményekről szóló elemzéshez vö. Kathy SHERIDAN, *The Night Lives Changed Forever*, *The Irish Times* 2004. 02. 28., <https://www.irishtimes.com/news/the-night-lives-changed-forever-1.1307061>.

5 A Ross O'Carroll Kelly-történetek kulturális jelentőségéről szóló elemzéshez lásd Adam KELLY, *The Re-education of Ross O'Carroll-Kelly*, *Éire-Ireland* 52. (2017/1.), 49–77.

helyzetben lévő hallgatók identitásának irodalmi megfogalmazásával szolgáltak. Így aztán e két regény egy új korszak kezdete lehet az ír irodalomban: egy olyan irodalmi trend nyitányai, ami azóta is fokozódó jelentőséggel bír, és nem úgy tűnik, hogy a közeljövőben kimegy a divatból. E campusregényeken keresztül – tematikájuk, helyszíneik és egyes szereplők révén – egy olyan ír identitás és történelem bontakozik ki, mely a 21. század első évtizedeire jellemző. Bár az egyetemi campusok, előadótermek, tanárok és diákok már a 20. század óta szereplői kiemelkedő ír regényeknek – mint James Joyce *Iffjúkori önarckép* (*Portrait of the Artist*, 1916) és John McGahern *The Dark* [A sötétség] (1965) című művei –, véleményem szerint a campusregény a 21. századig nem vált vezető irodalmi formává, mivel a 20. században még jóval nagyobb figyelmet szenteltek az ír vidék és parasztság ábrázolásának.

Írországban a 20. század elején, az úgynevezett ír irodalmi megújulással (mely olyan nevekhez köthető, mint W. B. Yeats, Lady Gregory, John Millington Synge) az alkotók a vidéki Nyugat-Írország felé fordultak művészi inspirációért, és az ír parasztságra támaszkodtak alakjaik megrajzolásához. Edward Hirsch írja nagy hatású, *The Imaginary Irish Peasant* [Az elképzelt ír paraszt] című cikkében:

Yeats, Synge, Joyce, O'Brian and Kavanagh szavakba öntötték, majd lerombolták és újrafogalmazták az ír paraszti alakját. Mivel a paraszt újraalkotásának az volt a célja, hogy újrafogalmazzák az eredendő ír-képet, a mindenkori autentikus ír kultúra forrását, minden újraalkotott parasztportré különbnek készült a többinél, és próbálta megalapozni a saját autentikusságát azáltal, hogy a kultúrát természeté formálta.⁶

Ami a fenti szerzőket illeti, James Joyce kivételével az „igazi Írországot” az ír vidékben és annak lakóiban keresték, szemben a várossal, amelyeket a szennyezett, gyarmatosított területek védőbástyáinak tekintettek. Fontos, hogy a megújulás során és az azt követő időszakban az ír vidék minden egyes művészi megjelenítése nagymértékben eltért a többitől. Éppen ezért nem a vidéki világ és lakóinak „valós” ábrázolásaként kell tekintenünk rájuk, hanem sokkal inkább művészeti alkotásként, amint azt Oscar Wilde írja a művészet és élet kapcsolatáról *A hazugság hanyatlása* című esszéjében (lásd e cikk mottóját). Wilde

6 Edward HIRSCH, *The Imaginary Irish Peasant*, PMLA 106. (1991/5.), 1125.

esztétikai példája nyomán az ír parasztság eposzian nemes, romantikus ábrázolásai, amilyenekkel Yeats írásaiiban, különösen a korai munkáiban (pl. az *Innisfree*-ben) találkozhatunk, éles kontrasztba állíthatók a vadabb, ádázabb ír vidékkel, amelyekkel J. M. Synge darabjaiban, különösen a *The Playboy of the Western World*-ben (1907) szembesül az ember, mivel nem a valóságból táplálkoznak, hanem alkotóik szemén keresztül láthatjuk őket. Művészek szemüvegén keresztül, akik nem tagadják a valóságot, hanem sokkal inkább nyersanyagként használják és újraformálják azt. Azt próbálom bizonyítani, hogy a választott regényírók hasonlóan szubjektív és kreatív módon ábrázolják Dublint, annak két vezető egyetemét és az ír egyetemista hallgató alakját.

Fontos megjegyezni, hogy az elemzésre kerülő szövegek a fellendülés éveit vagy az azt követő, kb. 2008 és 2015 közötti visszaesés időszakában születtek és/vagy annak idején játszódnak. A fellendülés idején játszódó regények (*The First Verse* és a *Bad Day in Blackrock*) érdekes módon állíthatók szembe a fellendülést követő pangás regényeivel (*Solace* és a *Normális emberek*). A gazdasági válságra történő első hivatkozás a vizsgált szövegek közül a *Solace*-ben található: „hogyan érted azt, hogy ahogy a dolgok állnak? – mondta Tom. Nem hallgatsz rádiót? Az ország szarban van.”⁷ Sally Rooney a *Normális emberek*ben számos utalást tesz azon megszorítások elleni dublini tüntetésekre, melyekre hétéves ír visszaesés során került sor. Vagyis e regények igyekeznek szubjektív módon, mikro- és makroszinten integrálni a 21. század eleji Írország változó társadalmi-gazdasági körülményeit.

*The First Verse és a Bad Day at Blackrock:
A modern ír nemzet megéneklése*

Amikor 2005-ben megjelent Barry McCreagh *The First Verse* című regénye, az ír regényben új alapokra került a középosztály tudományos életének ábrázolása, és egy újfajta központi főhős került be az ír irodalomba: az ír diák figurája. A regény Dublinban játszódik a kelta tigris-időszak csúcán, és középpontjában a dublini Trinity College egy diákja áll. Némileg Bret Easton Ellis *A vonzás szabályai* (1987) és Donna Tartt *A titkos történet* (1992) című regényeire épül, két olyan könyvre, amelyek szintén a mindennapi élet és az intellektus közötti

7 Belinda McKEON, *Solace*, Picador Press, Basingstoke–Oxford, 2011, 267.

kapcsolatot vizsgálják. (A két regényben szereplő kultuszok a klaszrikus irodalom, nem pedig a nagy általánosságban vett szövegek köré szerveződnek, mint McCrea regényében.) Ez a tematika teszi a *The First Verse*-t a campusregény egy változatává, amelyet az imént említett Robert F. Scott válasz fel.

Az elejétől kezdve McCrea regényének főhősét saját szavai határozzák meg, amelyekkel Dublin leggazdagabb részének örökös lakójaként definiálja önmagát: „Az enyém csak az otthonom durva nyelve, Dél-Dublin burzsuj kertvárosáé, egy levante-i ország, mely a fák között megbúvó, vörös téglás Ranelagh, Rathmines és Donnybrooktól húzódik a városközpont szélén, impozáns csatornák, párkánykoszorúk és visszafogott polgárság mentén.”⁸ A *The First Verse*-ben megjelenő kelta tigris-féle Dublin a megvesztegethetőség, a jólét és az abszolút maszkulinitás világa, ami később majd még markánsabban jelenik meg Kevin Power *Bad Day in Blackrock*jában. A queer szubkultúra, melynek McCrea diák-elbeszélője éjszakánként maga is résztvevője, és az irodalmi szekta, amelynek tagja lesz – az egyik szektatag, John iránt érzett vágyakozása miatt – a kelta tigris Dublinjának hivatalos image-ét kezdi ki. A könyv bevezetője azzal a kijelentéssel kezdődik, hogy Niall visszatért a szektába, és ismét elhagyta azt a normatív létezőmódot, amelybe beleszületett: így az olvasók tisztába kerülnek azzal, hogy milyen erős hatással van a beszélőre a nem-hivatalos, normálisellenes életmód, amely párhuzamosan létezik a hivatalos, kelta tigris világával – mindez mielőtt a történet igazán elkezdődne. A regény azzal végződik, hogy Niall visszatér régi életéhez Dél-Dublin kertvárosi világába, ám azok a nyelvi ritmusok, amelyeket a szekta rakott a fejébe, továbbra is kísértik őt, ami elkerülhetlenné teszi a másik létmódhoz való visszatalálását. Mint Samuel Beckett *Godot-ra várva* című darabjának (1953) Vladimirja és Estragonja, Niall sorsa, hogy – legalábbis fiatal felnőtt korának ezen éveit – életét előre megírt szerepeken és szokásokon keresztül élje meg, anélkül, hogy erre valaha is rálátást nyerne, vagy része lehetne az egyéni fejlődésben.

Kevin Power *Bad Day in Blackrock*ja campusregény, amely Brian Murphy meggyilkolásának 2000-es történetét dolgozza fel (lásd fent). A megfigyelő pozíciót elfoglaló hős típusú prózák közé is sorolható, rokonítva Herman Melville's *Moby Dick*jével, F. Scott Fitzgerald *A nagy Gatsby*jével, és Ken Kesey *Száll a kakukk fészkére* című művével,

8 Barry McCrea, *The First Verse*, Brandon, Kerry, 2005, 13.

hiszen a narrátor, akiről végül kiderül, hogy az áldozat testvére, nem a regény főhősei közé tartozik. A könyv elején Emily Brontë *Üvöltő szelek*jének Lockwoodjához hasonlóan elárulja magáról, hogy nem megbízható narrátor: „Nem tudom elmesélni ezt a történetet. Világosan leszögezném, még az elején. Nem voltam ott. Nem láttam, ahogy történt. Ezt bocsánatkérésként mondom. Össze kellett raknom, a tényeket követve, a rendelkezésre álló forrásokból, újságokból, rádióból, tévéből, magazinokból.”⁹ A megbízhatatlan elbeszélő mint eszköz arról az állásfoglalásról is árulkodik, hogy egy hely vagy emberek bemutatására szolgáló beszámoló csak szubjektív vagy provizórikus lehet.

A *Bad Day in Blackrock* elbeszélője már a történet elején kifejezi azt a szándékát, hogy nem csupán a testvére meggyilkolásának történetét meséli el, hanem azt is, hogy a történet mit árul el a 21. századi ír társadalomról, különösen a dél-dublini megyében: „Féltem elmondani ezt a történetet, főleg talán amiatt, amit ez elárul a generációm kannibalisztikus természetéről, az egymás, az önmagunk iránt érzett gyűlöletünkről, féltem elmondani, mert [...] túl zavarosnak és talányosnak tűnt ahhoz, hogy egyszerű szavakkal elmeséljem.”¹⁰ Az elbeszélő azt is gondolja, hogy a történet rendelkezik olyan tulajdonságokkal, amelyek csak az ír kontextusra jellemzők: „Ez egy ír történet. Ne felejtse el. Írnek kell lenni ahhoz, hogy megértsük, miért fontos, miért jelent valamit.”¹¹

A kelta tigrissel járó gyarapodásról, illetve arról, hogy a hirtelen vagyonosodás milyen hatással volt az ír emberekre – fiatalra és időse egyaránt –, Power névtelen elbeszélőjétől hallunk, mintegy a görög drámák kórusainak stílusában.

A huszadik század végén olyat csináltunk, amit addig még soha senki az ír történelemben. Azt tanultuk, hogyan kell gazdagnak lenni.

És nincs még vége. Kérdezz meg bárkit, kérdezz engem, egy jobb napon. Még amint ezt a beszámolót írom [...] Persze tudjuk, hogy vége lesz, az aranykornak, nyilván, a mi boldog békeidőnknek. Mindenben, amit teszünk, ott rejlik az a tudat, hogy ez egy buborékba zárt, boldog világ, annak összes vágyával és biztonságával, a derűs céljaival együtt, mely biztosan nem tart örökké [...] Ez a világ – gazdag dél-dublini megye a huszonegyedik század

9 Kevin POWER, *Bad Day in Blackrock*, Lilliput Press, Dublin, 2008, 14.

10 POWER, *I. m.*, 16.

11 *Uo.*, 28.

fordulóján – már véget is ért. 2004. augusztus 31-ének éjszakáján. Csak néha látom ezt. De attól még így van.¹²

A *Bad Day in Blackrock* nemcsak egy gyilkossági és felnőtté válástörténet akar lenni, hanem olyan történet, amely Írországot és az ír embereket magukat meséli el a történelem egy adott pontján: egy olyan időben, amikor a nemzet gazdasági fellendülése jólétet és nagy szabadságot hozott egy fiatal ír generációnak, akik nem voltak teljesen érettek mindazon felelősséghez, amellyel e kiváltságos állapot ideális esetben jár. Az ír társadalomra nehezedő problémák diagnózisa – vagyis hogy a kiváltságosság kikezdi a társadalmi felelősséget – lépten-nyomon szembejön az olvasóval a történet során. (A *The First Verse*-ben Paula McVeigh hasonló szerepet tölt be, mint Power elbeszélője. Számos alkalommal, amikor jelen van, hosszas szövegmagyarázatokba bocsátkozik arról, hogy a kelta tigris-féle Írország mennyire üres belülről.)¹³

Bár Power regénye meglehetősen kritikus a magániskola, a dublini egyetemet látogató diákok és azok életmódjával kapcsolatban, vannak pillanatok, amikor az elbeszélés együttérzésről és megértésről árulkodik, oly mértékben akár, hogy a főhős tragikumát sejtetik: „Minél többet gondolkozom Richard és Conor életmódján, annál inkább úgy tűnik, hogy nem volt irányításuk saját sorsuk felett. Úgy tűnik, ez sosem jutott eszükbe. Egy hang nélkül elfogadták az életüket: a magániskolát [...] a szép házakat.”¹⁴ Az olyan fiatal írek, mint Richard Culhane (a gyilkos) és Conor Harris (az áldozat), egy kiváltságos életbe és világba születtek bele, anélkül, hogy megkérdézték volna őket, valamint olyan szerepeket és nézőpontokat kellett felvenniük, amelyek nem biztos, hogy teljesen illettek hozzájuk. Az egyik tragikus ellentmondás e regényben, hogy a fiatal főhősöknek az erőszak és a halál szolgál lehetőséggel arra, hogy megszabaduljanak a számukra megírt létezőmódtól.

Bár az itt elemzésre kerülő regények nem vállalkoznak kifejezetten arra, hogy nemzeti narratívák különböző változatai legyenek, mint ahogyan azt a *The First Verse* burkoltan és a *Bad Day in Blackrock* nyíltan teszi, véleményem szerint mégis igyekeznek ízelítőt adni a korszakból és az emberekből, amikre a történet koncentrált: ezáltal a szövegek látletelei a modern ír identitás mélyén rejlő jelenségeknek és igazságoknak.

12 *Uo.*, 35.

13 McCREA, *I. m.*, 110–111.

14 POWER, *I. m.*, 116.

Véleményem szerint jelentőséggel bír, hogy Barry McCrea Dalkey-ban nőtt fel, Dublin egyik gazdag kertvárosában, és ugyanabba a jó nevű iskolába, a Gonzaga College-be járt, mint a regény elbeszélője. Ezzel szemben Kevin Power tulajdonképpen kívülálló volt ebben a különösen ír közegben addig, míg fiatal felnőttként a dublini University College-be nem kezdett járni. Így a kelta tigris-féle Írország McCrea-nél legalább egy belsős szemüvegén keresztül kerül ábrázolásra, míg Power inkább kívülálló perspektívája jóval bírálóból jellegű, még akkor is, ha mindkét narratíva egyformán megrendítő és éleslátó.

Vidék vs. város

Mivel az ír falu és ír parasztság megalkotása több mint száz évig uralta az ír művészeteket, a vidéki Írország továbbra is befolyásolja azokat az ír irodalmi alkotásokat is, amelyek próbálnak elmozdulni ezektől a régi ábrázolási módoktól. Sok kortárs ír irodalmi mű – a jelen írásban szereplőkhöz hasonlóan – narratíváikban a vidék és a város egymással versengő csalogatását és kihívásait jelenítik meg, annak dacára, hogy sokuk alapvetően Írország fővárosában, Dublinban játszódik. W. B. Yeats töretlen fontossága Írország irodalmi és kulturális életében az egyik oka annak, hogy az ír vidék szakadatlanul teret kap és megalkotódik az ír irodalmi hagyományban. Az ő hatásának köszönhetően az ír szerzők még mindig úgy merítenek ihletet, amit W. B. Yeats úgy fogalmaz meg, hogy „egy kell legyen a földdel”¹⁵ akkor is, ha egyébként az ír lét új tereit és megvalósulásait helyezik alkotásaik előterébe.

A *The First Verse* kivételével minden itt szereplő regény valamilyen formában foglalkozik a vidék ábrázolásával. A *Bad Day in Blackrock*ban bár Culhane-ék hangsúlyosan városi, dublini család, van egy vidéki házuk is egy fiktív nyugat-írországi szigeten, Inishfallon, egy olyan helyen, amely a békét szimbolizálja és az egyéni megújulás ígéretét rejti. A regény meg nem nevezett elbeszélője gyakran tesz utalást Yeats híres sorára: „Indulok én s megyek most, Innisfreebe megyek.”¹⁶ Így Power regényében: „Inishfallba megyek, de nem még, nem még. Addig, míg a munkámat el nem végeztem, nem. Amikor már nincs más

15 Vö. William Butler YEATS, *Viszontlátás a Municipal Galleryben*, ford. JÉKELY Zoltán = Uő., *William Butler Yeats versei*, szerk. FERENCZ Győző, Európa, Budapest, 2000, 211–213.

16 Uő., *Innisfree*, ford. SZABÓ Lőrinc = SZABÓ Lőrinc, *Őrök barátaink I*, Singer és Wolfner, Budapest, 1941, 39.

teendő, megyek Culhane-ék után a bukott szigetükre. Innishfallba megyek.¹⁷

Az elbeszélés olyan képpel zárul, hogy a tragikus Culhane család elkerül a jómódú dublini környezetből és tartósan az ír vidék részévé válik.

Culhane-ék lassan elszivárognak tőlünk, évről évre fogynak. Hamarosan az összeset elveszítjük. Gyakran gondolkodok rájuk, hogy ott vannak nyugaton, annak a nagy háznak a füledt szobáiban, csendben várakoznak, ahogy beköszönt az éj és az időjárás egyre rosszabbra fordul. Egyedül vannak egy kopár és kiürülő szigeten, fogyatkozva, egyedül, végül egyedül ott, ahol minden véget ér, kivárva tönkretett életünk végét Inishfallon.¹⁸

Ahogy azt Susan Cahill írja a kortárs ír irodalomról általánosságban, illetve konkrétan a kelta tigris szövegeiről, a múlt és a tavalyi emlékek ereje az elmúlt harminc év ír irodalmi termékének tartóoszlopa, amit a modernitás rohama sem tudott megdönteni.¹⁹ Culhane-ék esetében a modernség kitaszította, a premodern ír táj viszont a keblébe zárta őket.

E négy regény közül a *The First Verse* nyújtja a legteljesebb képet Dublinról és annak kertvárosi területeiről – ahogy a beszélő az utcákon sétál, sorolja az utcaneveket, miközben próbál tájékozódni a felnőttvilágban. Az irodalmi szekta segít Niallnak, Sarah-nak és Johnnak eligazodni és a város részévé válni, melyben életük kibontakozik. Egy-szer John könyvekből vett idézetek segítségével megpróbál Dublinban sétálni, ám a kísérlet nem végződik sikeresen: „Mivel az igazi emberrel folytatott beszélgetéskísérlet dugába dőlt, John felhagyott a kísérletezéssel, hogy egyedül navigáljon a városban, és ismét behódoltunk a könyveknek. Mentünk keresztül a városon a hideg éjszakában, egy szót sem szólva, aszerint változtatva útirányt és terve át más utcákra, hogy milyen részletet találtunk minden lehetséges választási lehetőségnél.”²⁰ A városi és a kertvárosi világ, amelyben a regény játszódik, gyakran hátborzongatóan kísérteties a szektás recitálások és leírások miatt, amelyeket a főhős mond.

Belinda McKeon *Solace* című művében az ír vidék és város közötti feszültséget a fiatal doktorandusz, Mark és apja, a vidéki gazdálkodó,

17 POWER, *I. m.*, 230.

18 POWER, *I. m.*, 235.

19 Vö. Susan CAHILL, *Irish Literature in the Celtic Tiger Years, 1990–2008: Gender, Bodies, Memory*, Continuum International Publishing Group, London – New York, 2011, 8.

20 McCREA, *I. m.*, 186.

Tom képviseli. Az apa-fiú dinamika, valamint a hagyomány és modernitás között feszülő konfliktus több mint százéves tematikus hagyomány az ír irodalomban. Ahogy Anne Fogarty írja:

Apák és fiúk közti többszörösen terhelt kapcsolatok szolgálnak az ír próza tartóoszlopául. Számos figyelemre méltó szövegnek képzeletbeli gerincét alkotják, mint például Christy Mahon gyilkos támadása apja ellen JM Synge *A nyugati világ bajnoka* című művében, vagy James Joyce *Ulysses*-ében ahogy Stephen Dedalus kitartóan kerüli igazi apját, Simont, és bizonytalan próbálkozást tesz egy pót-apa felé Leopold Bloom személyében, valamint John McGahern *The Dark* című munkájában a fiatal Mahoney elkínzott küzdelme bántalmazó apjával szemben.²¹

Ebből a szempontból a *Solace* olyan regény, mely az ír irodalom legmélyebbre nyúló gyökereiből táplálkozik, még abban is, ahogy azokat a képeket a saját céljának megfelelően alakítja. Lényeges, hogy Sally Rooney *Normális emberek* című műve eltér a többi, „válság utáni” ír regénytől, hiszen az anyák és gyermekeik közti kapcsolatot vizsgálja, ami jelentős váltás az ír próza szülő-gyermek viszony ábrázolásához képest, ami általában az apát helyezi az elbeszélés középpontjába.

Bár Mark nappalis hallgató a dublini Trinity College-ben, úgy érzi, amilyen gyakran csak lehet, vissza kell látogatnia a családjához a vidéki Co. Longfordba, hogy segítsen apjának a gazdaságban. Dublini barátja, Nagle, akit teljesen elvarázsol a dublini egyetemista élet, egyáltalán nem érti ezt a késztetést. „Rögbimeccsre lehetett menni. Rögbis helyekre bezúfolódni. Rögbis csajokat hajtani. Vajon Mark minek vezetget traktort, tesztel marhát meg lapától szalmás szardarabokat a csűrből? Nagle nem értette, de sosem fáradt bele a faggatásába.”²² A dublini alkoholkultúra, mely részben abból táplálkozik, hogy lakói imádnak kocsmában sportközvetítéseket nézni – szembekerül azzal a mértékletesebb, egyszerűbb vidéki életvitellel, amit az ír vidék tud nyújtani.

Mark apja képviseli a kemény munka „férfiás” értékét, az odaadást a család felé, mely szintén a vidéki írekkel kapcsolatos képzettársítás; identitása és értékrendje a fia egyetemi világával a következő részben kerül szembe:

21 Anne FOGARTY, *The Age Old Struggle*, The Irish Times 2011. 07. 30., <https://www.irishtimes.com/culture/books/an-age-old-struggle-1.613272>.

22 McKEON, *I. m.*, 21.

Munka. Tom tudta, mi a munka; azt is, melyik munkát érdemes igazán elvégezni. Munka esőben vagy napsütésben, mindaz a munka, ami a gazdaság fenntartásához kell. Tudta, hogy Mark szeret olvasni, szeret írni, néha ő maga is elvett egy könyvet, de azt semmiképp nem lehetett munkának hívni, nem igazán. Volt benne öröm, persze, de nem olyan öröm, mint abban a munkában, amit nap nap után végzett: az öröm, hogy áll a kerítés a föld mentén, a frissen rakott bálák a tiszta kék ég alatt – vagy hogy a tehéncsorda épségben hazaér borjazás után.²³

A *Solace* második részében az apa nézőpontja, valamint az a mód, ahogyan a fia világot szemléli, inkább elbeszélő jelleget ölt, ami különösen hangsúlyos a következő, indirekt beszélgetést tartalmazó részletben, ahol az apa perspektívája áll előtérben:

Mark nem ért semmit. Nem ért semmit a farmról, és semmit abból, hogy Tom mi mindenben ment keresztül vele, és keveset ért abból, hogy Frankie Lynch szívességet tett nekik azzal, hogy közbelépett, és megvette a marhákat. Ez már nem az az ország volt, ahol az ember megpróbál állatokat tartani. Bármelyik bolond láthatta.²⁴

Végül a regény végkifejletében Mark inkább a longfordi gyökerei felé hajlik, és apjához hasonlóan szeretné a vidéki életnek szentelni magát a Trinity College-beli egyetemi élet helyett.

A *Solace*-hoz hasonlóan a *Normális emberek* középpontjában olyan vidéki ír fiatalok szerelme áll, akik egyetemre mennek fel Dublinba. A *Normális emberek* esetében nagyobb hangsúly esik a faluról a városba történő átmenetre, hiszen a fiatal Connell sokkal nehezebben alkalmazkodik a dublini élethez, mint se-veled-se-nélküled barátnője, Marianne. Connell belső hangja így beszél az olvasóhoz: „A dubliniak gyakran említik Írország nyugati részét ilyen fura hangon, mintha az egy másik ország lenne, de olyan, amelyről ők alapos ismeretekkel rendelkezhetnek.”²⁵ Connell kényelmetlenül érezte magát dublini egyetemi évfolyamtársai között, kontrasztként felsejlik otthoni, Co. Sligo-beli élete, ahol Marianne-nál jóval népszerűbb volt a társasági életben.

23 *Uo.*, 95.

24 *Uo.*, 307.

25 Sally ROONEY, *Normális emberek*, ford. DUDIK Annamária Éva, 21. Század Kiadó, Budapest, 2019, 81.

A 21. századi Írország kulturális harcaiban Connell vidéki gyökerei alacsonyabb rendűek a dublini születésű, városi írekhez képest, s ezt a városiasságot Marianne sokkal könnyebben tudja magára öltetni.

Az egyetemi regény

Fontos megjegyezni, hogy a négy író, akikkel itt foglalkozunk, mind angol irodalomból diplomázott, ami mélyebb betekintést biztosít az ír egyetemi közegbe, melyről nincs minden írónak első kézből származó tapasztalata. Az egyetemi étellel kapcsolatos attitűd végig jelen van az elbeszélésekben, a szimpátiától kezdve az elhatárolódáson keresztül egészen az ellenséges hangú kritikáig. A *The First Verse* Niall Lenihan-jának a Trinity College afféle másodlagos, zavaró körülmény ahhoz képest, amit ő a „valódi életnek” nevez, és hamarosan elmerül a szek-tában társaival, Johnnal és Sarah-val.

A *The Bad Day in Blackrock*ban a University College Dublin fontos díszlete a szereplők jellemfejlődésének: „Az egyetem legnagyobb része a hetvenes években épült, az épületek egyformán unalmasak és szögletesek. A Quinn School of Business, ahol a Brookfield fiúk tanultak, kivétel, a huszonegyedik század első éveiben készült, és van egy olyan helyiség, amely a laptophasználatra van kialakítva.”²⁶ A Quinn School-nak szimbolikus szerepe van: megjeleníti a fiatal szereplők bonyolult kapcsolatát a gyorsan modernizálódó Írországgal, ahol a technológia a gyarapodó gazdaság motorja. Conor Harris az a szereplő, aki leginkább képviseli ezt az „új Írországot”, mert a szülei ahhoz az újjgazdag-réteghez tartoznak, akiket a társadalmi folytonosságot jelentő „régizgazdag” réteg némi lenézéssel kezel. A főszereplőket ezért jóval inkább az a társadalmi kiváltság érdekli, amit a dublini egyetem hallgatójának lenni jelent, mintsem a tanulás maga. A University College Dublin tehát sokkal inkább státuszszimbólum, mint felsőoktatási intézmény a *Bad Day in Blackrock*ban.

A *Solace* a vizsgált regények közül az, amelyik a tudományos világ részleteit ábrázolja, mivel az egyik főszereplő Maria Edgeworthból írja a disszertációját, illetve bizonytalan kísérleteket tesz arra, hogy a felsőoktatásban dolgozzon. „Az új félévben Marknak kurzusa indult másodévesek számára a Trinityn. Ez a téma jobban kapcsolódott

26 POWER, I. m., 107.

a disszertációjához, olyasmi, aminek voltak kapcsolódási pontjai Edgeworth pár regényéhez, és ennek örült. No meg a fizetség karcsú volt ugyan, de jól jött az a kis pluszpénz.”²⁷ A történet vége felé azonban a témavezetője, McCarthy megkérdőjelezi, hogy be tudja-e fejezni a disszertációt: „Mark nyitotta volna a száját, hogy megszólaljon, de McCarthy felemelte a kezét. – Szerintem tartania kéne egy kis szünetet, Mark, mondta csendesen. Úgy tűnt, mintha nehezőre esne mindezt kimondania. – Szerintem – a babakocsira pillantott Mark mögött – sok mindennel kell most foglalkoznia, és senki nem várja el, hogy mindenhol teljesítsen.”²⁸

A két férfi főhős a *Solace*-ban és a *Normális emberekben* ugyanazokkal a lehetőségekkel szembesül a személyes fejlődésük szempontjából, mint amelyekről Yeats beszél a *The Choice* [A választás] című versében: „The intellect of man is forced to choose / Perfection of the life, or of the work / And if it take the second must refuse / A heavenly mansion, raging in the dark” [Az emberi észnek választani kell / az élet vagy a munka tökéletesítése között / s ha utóbbit választja, lemond a mennyei lakhelyről, vaksötétben dúlva].²⁹ A *Solace* végén Mark közelebb kerül apja longfordi, falusi világához, fizikailag távolabb a Trinity College-beli egyetemi életétől Dublinban. A könyv befejezésében Mark Dublinból telefonál az apjának, és azt tervezi, hogy több időt fog vele tölteni a farmon. A jelenet azt sugallja az olvasónak, hogy Mark úgy érzi, fontosabb javítani az életén, mint a tudományos tevékenységén, és mindezt csak az apja világában, a vidéki Írországból teheti meg.

Ahogy az kifejtésre kerül a továbbiakban, Connell a *Normális emberekben* Yeats „választása”-nak szöges ellentéte mellett dönt. A tősgyökeres dublini diákok a *Normális emberekben* nagyon hasonlóak a *Bad Day in Blackrock* ábrázolásaihoz, mintegy átmenetként a szatíra és a komoly kritika között:

Az egyetemen ilyenek az emberek, az egyik percben kellemetlenül önelégültek, a következőben pedig meghunyászkodnak, hogy bizonyítsák jó modorukat.³⁰

Connell minden csoporttársa egyforma akcentussal beszél, és ugyanolyan MacBookot cipel a hóna alatt. A szemináriumokon

27 McKEON, *I. m.*, 208.

28 *Uo.*, 281.

29 William Butler YEATS, *The Choice = Selected Poems*, szerk. Timothy WEBB, Penguin, London, 2000, 171.

30 Sally ROONEY, *I. m.*, 79.

szenvédélyesen fejtik ki véleményüket, rögtönzött vitákat folytatnak.³¹

Rooney és Power szövegeiben a dél-dublini egyetemista diákok konformista, elitista kelta tigris-klubtagok, nagyképű álértelmiségieként jelennek meg, akik számára az oktatás nem más, mint státusz-szimbólum.

Rooney a tudományos élet irodalmi elemzéseit McKeonnal ellentétben olyan folyamatként ábrázolja, mely során egy csapat felső közép-osztálybeli hallgató gyakorlatilag felmagasztal dolgokat. „[Connell] Tudja, hogy az egyetemen sok irodalmár számára a könyv elsősorban eszköz ahhoz, hogy műveltnek mutakozzon. [...] Osztályperformanceként előadott kultúra, irodalom, amelyet azért fetiszizálnak, mert képes hamis élményt adni művelt embereknek, hogy aztán felsőbbrendűnek érezhessék magukat azoknál a műveletleneknél, akiknek az érzelmi élményeiről annyira szívesen olvasnak.”³² Szemben ezzel az üres kapcsolattal, ami az irodalomhoz fűzi őket, a kezdő író, Connell a regény vége felé részeseül egy romantikus, művészi megvilágosodásból, mely talán hasonlítható William Wordsworth és Samuel Taylor Coleridge élményéhez, melyet akkor tapasztaltak, amikor a *Lírai balladákat* írták: „Az élet minden egyéb dacára mégis ad ilyen örömteli pillanatokot.”³³ A regény tetőpontján Connell feltételezhetően meghozza azt a döntést, hogy Amerikába megy kreatív írást tanulni, és otthagyja Marienne-t. Ez a döntés tekinthető úgy, hogy a munkája tökéletesítését választja a helyett az élet helyett, amelyet korábban Marianne-nel tervezett.

A négy tárgyalt alapregény közül a *Normális emberek* az, amelyik leginkább törekszik arra, hogy egyetemes végkicsengést nyújtson, és meghaladja az ír közeget és témát. Amikor Connell azon gondolkodik, hogy elhagyja Marienne-t, és Amerikába megy tanulni, a regény Marianne belső monológjával zárul, miközben azon tűnődik, mit jelentett neki a kapcsolatuk, és mit árul el az emberek közötti intimitásról általánosságban:

Ami most van köztük, az sosem fog visszatérni. Számára azonban a magány fájdalma semmi lesz ahhoz a fájdalomhoz képest, amit régen érzett, amikor értéktelennek tartotta magát. A fiú jóságot

31 *Uo.*, 79–80.

32 *Uo.*, 250.

33 *Uo.*, 251.

adott neki, mint valami ajándékot, ami most már az övé. Eközben a fiú életében több út is megnyílt [...] Tényleg, gondolja, tényleg. Az emberek tényleg meg tudják változtatni egymást.³⁴

Bár kétségen felül áll, hogy a *Normális emberek* campus/egyetemi regény, mégis igyekezik elemelni a műfajt, és egy mindent átfogó, egyetem-síkra helyezni a szöveget. Míg Connell szála főként a tudományos élethez kapcsolódik, Marianne-é mélyen személyes jellegű, amivel az olvasóközönség azonosulni tud.

Összegzés

2010-ben Julian Gough egy cikkében azon kesergett, hogy a kortárs ír regény a nemzeti múlt megszállottja: „Ha van is Írországból haladás, az hátrafelé megy. Egyik regény a másik után, a hetvenes-hatvanas-ötvenes években játszódik. Ír prózát olvasva az ember azt hinné, hogy a televíziót még nem találták fel.” Az ebben a cikkben szereplő ír campusregények cáfolják Gough kortárs ír irodalom elleni kifakadását, hiszen kizárólag a mostani, aktuális képet mutatják Írországról. Kreatív módon használják az ír irodalom népszerű toposzait, és nem hódolnak be az ír irodalmi múltnak. Az itt elemzett írások (és sok más azonos műfajú munka, amikkel itt nem foglalkoztam, ám campusregényként legalább ennyire relevánsak) cáfolják Fredric azon állítását, hogy a posztmodern próza csupán árucikké teszi a kultúrát; egy árnyalt és sokféle 21. századi ír kulturális identitásról mesélnek, és alkotják meg azt: egy olyan identitásról, amely magában foglalja a mai modern Dublint, annak két legnagyobb egyetemével, s egyben túlmutat rajtuk.

Fordította Mariska Borbála

Margaret Atwood

Testamentumok

Fordította Csonka Ágnes

Jelenkor Kiadó
Budapest, 2019

Kalapos Éva Veronika

ÚJABB FONTOS SEBEK

„Jobb, ha te kövezel meg másokat, mint ha téged köveznek meg.” Ez a mondat Margaret Atwood a Guardiannek adott interjújában hangzott el, nem sokkal a *Testamentumok* megjelenését követően. A kanadai író, akit az újságírók „korunk Kasszandrájának” neveznek, a kötetben szereplő Lydia néni karakterét jellemzi vele, de azt hiszem, bátran értelmezhető a teljes Gileád-univerzumra vonatkozó egyik alapigazságként is.

2019 végén a *Világok Találkozása* című zsánერიrodalmi beszélgetéssorozat egyik témája a *Testamentumok* volt, és a színpadon ülő szakértők egyvalamiben biztosan egyetértettek: Atwood-renezánsz helyett az elmúlt években egyértelműen „Szolgálólány-renezánszról” beszélhetünk. Bár mióta ismét felfedezték *A szolgálólány meséjét*, az Atwood-életmű fontosabb darabjait is újra kiadták – itthon a Jelenkor Kiadó végzi lelkiismeretesen ezt a feladatot –, és az *Alias Grace*-ből *A szolgálólányhoz* hasonlóan tévésorozat is készült, mégis a széles olvasó- és nézőközönség számára Gileád története, társadalmi modellje és karakterei váltak számottevő kulturális referenciává. Atwood szimbó-

lumrendszere a teljesség igénye nélkül abortusz- és klímatüntetéseken, politikai beszédekben – például a Brexit kapcsán –, de a közösségi és egyéni traumakommunikáció szintjén is feltűnik, a vörös szolgálólányruha mára szemaforként jelzi a nyomásgyakorlás bármely formáját megkísérlők számára: eddig, és ne tovább!

Innen szép veszíteni, mondhatnánk, ha arra gondolunk, milyen eredménnyel járnak általában a kánonba mélyen beágyazott klasszikusok folytatási kísérletei. A *Testamentumok* egyik legnagyobb teljesítménye azonban éppen az, hogy nem folytatás kíván lenni, hanem a gileádi kirakós további darabjait akarja elélnk tární, és lényegében el is éri a célját. Az első részben alkalmazott narrátor, Offred helyett, akit kvázi főszereplőnek tartottunk, most három hangot, három karaktert kísérhetünk végig, Offred pedig ki is lép a regény teréből, szinte csak említés szintjén és a karakterekkel való kapcsolatán keresztül jelenik meg. Az olvasóközönség nagy nyomást gyakorolt Atwoodra, hogy „hozza vissza” őt a folytatásban, ám az író azt nyilatkozta, képtelen lett volna még egyszer felidézni azt a hangot, pláne fenntartani egy újabb regényen keresztül, ráadásul – szemben a tévésorozat készítőivel – Gileádba sem kívánt teljes egészében visszatérni, ha már egyszer Offred a falakon kívül került. Így a *Testamentumok* középpontjában nem Gileád pusztulása, nem a bosszú áll, hanem annak előkészítése és a különböző élethelyzetek, motivációk bemutatása.

A három narrátor, az első rész kegyetlen Lydia nénije, a kanadai ellenállás soraiba tartozó tinédzser, Daisy, valamint egy tősgyökeres gileádi lány, Agnes egyértelműen a totalitárius rendszerrel kapcsolatos három különböző nézőpont képviselői, karaktereiket azonban nem ez teszi igazán izgalmassá. A két fiatal lány helyzetén keresztül feltárul előttünk, milyen egy diktatúrában és egy ellenállási mozgalom tagjaként felnőni, ám ez a két szál viszonylag klasszikus dramaturgia mentén halad, a teljes és természetesnek vett integrációt kételkedés, kérdések megfogalmazása és a válaszok megtalálása követi, miközben fény derül a családi kötelékekre is – eléggé kiszámítható módon, bár nagy érzékenységgel, remekül megírva. A lányok szálának valódi érdekessége számomra nem az egyik, valószínűsíthető szerzői szándékban rejlik, miszerint a felnőttek által tönkretett világot a fiataloknak van esélyük rendbe hozni, hanem többek között abban, hogy mind Gileád, mind a Kanadában működő ellenállási mozgalom gyakorlatilag felhasználja a fiataljait saját eszméinek terjesztésére és az ellenséges társadalmi és politikai rendszer megdöntésére. A regény terében egyértelműen ne-

gatív pólust képviselő Gileád a Gyöngyleányokat képezi ki arra, hogy a határaiton kívül térítsenek, ezzel cinikusan akár az életüket is kockáztatva, az ellenállók pedig Daisyre – és Gileádon belüli segítőire – helyezik a totalitárius diktatúra szétbomlasztásának terhét. Ez többek között abból a szempontból érdekes, hogy miként adjuk át politikai meggyőződésünket, történelmi traumáinkat és emlékeinket az utánunk jövő generációknak, elvárva a teljes kritikamentességet, miközben a fiatalok dolga éppen a kritika megfogalmazása, egyúttal saját meggyőződésük kialakítása lenne, és az effajta tépelődés mind Agnes, mind pedig Daisy belső monológjaiban megmutatkozik. Az Agnes által ismert gileádi valóság helyét az a valóság veszi át, amelyet az ellenállás gileádi segítői tárnak elé titkos akták, fotók és dokumentumok formájában, Daisy pedig sosem járt a diktatúrának még csak a közelében sem, csupán könyvekből és elbeszélésekből ismeri az ottani életet. „Elmagyarázta, hogy a gileádiaknak elvileg erkölcsös, istenfélő életet kell élniük, de ha az ember fanatikus, akkor képes hinni abban, hogy erkölcsösen él, miközben embereket gyilkol. A fanatikusok úgy gondolják, hogy a gyilkosság erkölcsös tett, legalábbis bizonyos emberek meggyilkolása. Ezt én is tudtam, mert az iskolában vettük a fanatikusokat” (295). Amellett, hogy az olvasó számára természetesen egyértelmű a totalitárius Gileád szimbolikája, valamint az a nem elhanyagolható tény, hogy a diktatúra a klímaváltozás hatásainak következményeként alakulhatott ki ebben a formában, az áldozatai pedig elsősorban a nők és a gyerekek – tehát Gileád minden szempontból az abszolút rosszat testesíti meg –, mégis érdekes a fiataloknak átadott nézetek és vállukra helyezett felelősség kérdése egy olyan korban, amikor számos ország az alapján választ vezetőket, hogy kinek a hangja a leghangosabb, és ki képes látszólag a legnagyobb erőt képviselni.

A *Testamentumok* fragmentált szerkezetének és narrációs technikájának másik nyertese egyértelműen Lydia néni. Bár az a dramaturgiai fogás, hogy bepillanthatunk a gonosz elméjébe, részben megérthetjük a motivációit, sőt, még meg is lep bennünket a karaktere, megint csak meglehetősen klasszikusnak mondható, Atwood mégis képes különlegessé tenni a néni belső világában tett utazást. Különösen izgalmas az asszony Gileád előtti személyiségének és az integrációjának bemutatása, mert az író jócskán túllép az „egyébként én végig jót akartam” kliséjén, és egy komplex személyiség komplex döntésein keresztül mutatja be, miként hat az emberre, ha egyszerre fosztják meg a szabadságától és helyezik hatalmi pozícióba (ebből a szempontból kissé túlságo-

san magától értetődő, ugyanakkor logikus írói választás a néni eredeti szakmája). Atwood tisztában van vele, hogy egy diktatúra bemutatása során sosem a jók és a gonoszak az igazán érdekesek, hanem a lavírozók, a rendszerből hasznot húzó, elsősorban magukat és az érdekeiket védő, de emberségüket (még) el nem veszítő figurák, akik éppen az idők során megélt tapasztalataik és a higgadt elemzőképességük folytán válhatnak egy ponton az események aktív szereplőjévé, vagy akár alakítójává. Lydia néni nem más, mint egy folyton figyelő szem, jóval hatékonyabb azoknál, akiket a rendszer erre képezett ki, mert ő saját maga és a rábízottak érdekében őrködik. Lehetséges befogadói olvasat őt a bosszú angyalaként értelmezni, aki éveken keresztül várt a megfelelő alkalomra, de számomra sokkal érdekesebb egy mélyen emberi, gyengeségek, érdekek, elvek és érzelmek hullámvasútján ülő karakterként látni, és érzésem szerint a szöveg lehetőséget is ad erre. Izgalmas például, ahogy a neki állított szobor kapcsán felcsillanó gög és büszkeség szemben áll saját kicsinységének tudatával, az állandó fenyegetettség jelenlétével és azzal a bizonyossággal, hogy a rendszer bármelyik pillanatban nyom nélkül eltörölheti a föld színéről.

A családi kapcsolatok bonyolódása és a Gileád elleni szervezkedések, bár egy valamirevaló disztópia nem lehet meg hasonló elemek nélkül, mégis a regény legkevésbé érdekes részei. Ezt magyarázhatja többek között, hogy Gileádban már olyan díszletek közt mozgunk, amelyeknek jobbra már ismerjük a szabályait, vagy ha nem, hát ki tudjuk azokat következtetni, az ellenállók kanadai életkörülményeit pedig Atwood nem részletezi különösebben, ezen a szálon inkább Daisyre koncentrál és a feladatra, amire felkészítik a lányt. Pedig *A szolgátlány meséjének* élvezeti értékét a politikai és társadalmi szimbolikán túl a regényvilág aprólékos felépítése, a benne élő figurák és viszonyrendszereik bemutatása, valamint Offred egyedi, lírai nyelvhasználata emelte jelentősen. Ezek tették egészen különlegessé a kötetet. A *Testamentumok* egyébként ebben sajnos mindenképp elmarad az elődjétől: az író Lydia néni nyelvét még viszonylag érdekesen és következetesen formálja meg, a lányok beszédmódját viszont, bár homlokegyenest eltérő világban és nyelvi kódok közt nőttek fel, olykor kimondottan nehéz megkülönböztetni, kivéve, amikor Daisy kap némi vulgáris felhangot, amin Agnesnek, a gileádi jó kislánynak lehetősége van felháborodni. Egy kis visszalapozgatás után, valamint a viszonylag lineáris szerkesztésnek hála, végül egyértelművé válik, ki beszél éppen, de akkor is messze járunk Offred mondatainak érzelmi és nyelvi összetettségétől: „Várok.

Összerakom magam. Összerakni való dolog vagyok, mint ahogy egy beszédet rak össze az ember. Amit nyújtanom kell, az nem velem született, azt meg kell alkotni” (*A szolgálólány meséje*, 107). Fontos megjegyezni, hogy a nyelvi különbségek az eredeti szövegekben is megmutatkoznak, a magyar fordítások „csupán” hűen visszaadják azokat. (*A szolgálólány meséjét* Mohácsi Enikő, a *Testamentumokat* Csonka Ágnes munkája nyomán élvezhetjük.)

Nem csupán a nyelvi réteg különbségei, de a másfajta dramaturgiai súlyozás miatt is egyértelmű, hogy a *Testamentumok* közelebb áll a zsánerirodalomhoz, mint *A szolgálólány meséje*, ám fontos megjegyezni, hogy ez nem válik hátrányára (mi több, a szépirodalom zsánerelemekkel való keverésének, ha tehetséges íróról beszélünk, sokkal inkább az előnyei mutatkozhatnak meg egy szövegben). Ahogy már említettem, üdvözlendő Atwood részéről, hogy az olvasói nyomás és nyilván a saját írói hiúságának csábítása ellenére semmilyen szempontból nem próbálta meg újraalkotni az első regény világát, hanem szerényen tágítani igyekezett a képet, új nézőpontokat fogalmazott meg, mintha arra akart volna figyelmeztetni, hogy soha semmi nem egyértelmű és egyoldalú, még az sem, ami tökéletesen annak tűnik. Valamint arra, hogy diktatúrákban és demokráciákban, valamint minden létező államformában emberek élnek és próbálnak boldogulni nap mint nap, és hogy könnyű, de nagyon veszélyes döntésképtelen, megvezetett masszaként tekinteni rájuk. A *Testamentumok* pont olyan széles körű értelmezési tartományal rendelkezik, mint az előző regény, és ezzel máris messzemenőig teljesíti, sőt, túl is szárnyalja azt, amit egy folytatástól elvárhatunk. Nem csupán a nosztalgia érzését adja meg, nem elégszik meg azzal, hogy feltépi *A szolgálólány meséje* által ejtett sebeket – amiket nagyon fontos időnként a bőrünkön érezni –, hanem újabb karcolásokat ejt, ha nem is ugyanott és ugyanúgy, ahol és ahogy az elődje, de ugyanolyan fájdalmasan.

Kätlin Kaldmaa

Izlandon nincsenek lepkék

Fordította: Segesdi Móni

Gondolat
Budapest, 2019

Veréb Árnika

SENKILÁNYA

Thalész minden dolgok archéjának gondolta a vizet, ebből látta megszületni az életet, és ezen látta úszni a szárazföldet. Az óceán, a nagy víz látása talán éppen beláthatatlan mélysége és végének elgondolhatatlansága miatt válik szakrális élménnyé. *Az Izlandon nincsenek lepkék* víz peremén játszódik. Szigeten, ahol az óceán tapasztalata átszövi a mindennapokat, és nyomjelet hagy mindazokon, akik felé fordítják az arcukat. „Az óceán benne van minden lényben, aki látta őt. Az óceán elmegey azzal, aki látta őt. Az óceán nyomot hagy abban, aki látta őt” (7). Ez a nyomjel a vezérfonál Kätlin Kaldmaa balladisztikus családragényében. Az óceán ugyan alakot vált és lehet belőle nap vagy hegy vagy jégtaréjos út, de mindig visszatér ugyanoda: a végtelenhez.

Azt mondom, családragény, mert *az Izlandon nincsenek lepkék* egy család regénye, és balladisztikus, mert homályos, töredékes és beszélhető, de ez a megjelölés mégis kevés. A könyv az izlandi táj natív mitológiájára épül, amely azért tudja magát ilyen roppant erővel megmutatni, mert olyan emberek látják és hallják, akiknek vízimadár van a szívük helyén. A fjord a megjárható magasságot és a megjárható mélységet egyszerre nevezi otthonnak, miközben jelenlétével emlékeztet az idő végelességére, amely szembefeszül a tér és a megismerés végtelenségével.

Viszonylag egyszerű módon oszlik hat részre a kötetben felölelt száz év. A Pénélope-fejezeten kívül (amely egy *Odüsszeia*-parafrazis és látószólag semmi köze semmihez, de erről később) mindegyik egy-egy le-

származott élettöredéke, mindig azé, amelyik a fjordnál van épp, vagy visszatér a fjordhoz. Az otthonlét erősen ambivalens, aki otthon marad, fulladozik az elzártságtól, a vizek és hegyek roppant erejétől. Aki nincs otthon, abban felizzik a nyomjel, és nem hagyja nyugodni, amíg a hazafelé vezető útra nem lép.

A kezdet szerelem. Gudrún szíve, amelyet korábban senki sem szelídíthetett meg, Jónsi láttán nyomban megáll, és a lány hanyatt vágódik a piactéren. Ilyen asszonnyal indul el Jónsi az elátkozott faluba. A fjordban, a falu helyén csak egy töpörödött nő él. Ő ismeri a figyelmeztető jeleket, de nem hallgattak rá, így rajta kívül mindenkit agyonnyomott a hegy. Üres maradt minden. Ez az átok. A föld titok, felfedezése a szerelmes test felfedezése. „(L)assan fedezd fel ezt a földet, lélegezd magadba, míg meg nem fájdul a tüdőd, nyald meg sós felületét, nyeld le, formázz a határaitra agyagból férfiakat, találj helyet az ujjaidnak, érintésséidnek, ez a föld már várt rád. [...] lassan fedezd fel ezt a földet, ahol mag van minden rétegek alatt, melegség van minden jég alatt, mozgás van minden mozdulatlanság alatt, egész van minden repedés alatt” (25). A ház, amelyet Jónsi és Gudrún együtt emel erre a földre, szembeszáll az óceán elvágó határtalanságával, hogy az otthonmaradás valódi választás lehessen a mindenség vágyával szemben. Ezt a döntést azonban újra és újra meg kell hozni, mert a férfiak elmennek, és csak azok jönnek vissza, akikhez elviszi az otthon hangját a víz.

Ahogy újabb és újabb emberek kerülnek előtérbe, akik hasonlóak ugyan, de mégis egészen mások, a regény nyelve is folyton változik, alakul. Az utolsó fejezet már nem a ködlő 19. század legendákra érzékeny életkörülményeit rajzolja meg, hanem a 21. század mítoszidegen, technológia- és gyorsaságközpontú világát. Egy időre veszít is a szöveg az erősen lirizált, metaforikus nyelvből. Izgalmas kísérlet, hogyan forgatja vissza a regény az elidegenítő nézőpontot egészen a kezdetekig, hogyan teszi ismerőssé a nyelven keresztül a falut, és a falut körülszövé, szinte mágikus létélményt. Az utolsó lány, Elina már nem beszél az anyanyelvét, csak töredékesen, homályosan, erős akcentussal, és a neve is idegen, kiugró, eltart a szöveg világától. De a visszatérés nyelvet ébreszt, amely csak szunnyad, de nem hal meg, és az ott lakók visszaadják az elveszett nevet, így születik meg másodszor Elín, új-régi nevéen. Ez a név visszahozza a meséket, a lirizált, metaforikus nyelvet, a falu natív tájélményét, az óceánt és a hegyeket.

A narrációt a szokatlan tipográfiai megoldások is megtámogatják. Ahol a szöveg szerint megtörik valami, ott megtörik a szöveg is,

ahol a napfia a napot kutatja, ott nap formájúvá rendeződnek a betűk, ahol esztendők sorjáznak, ott oszloppá lesznek az esztendők. A szöveg tördelése materiálissá alakítja a nyelvileg megformált képeket és érzelmeket. Anyagszerűvé. Az elhagyás az oldaltörések miatt nem csak olvasott, nyelvi, de formai is: el kell hagyni az adott szavakat, közvetlenül utánuk már nem következhet semmi. Ez szorosan kapcsolódik a regény nyelvfilozófiájához, ugyanis a szöveg nem úgy konstruálja magát, ahogy a diszkurzív nyelvfelfogás teszi. Nem kauzális, nem összefüggő, hanem kiemel, elszigetel, teremt. (Ebben a mondatban is feltűnő, hogy a diszkurzív nyelvet tárgyként jellemeztem, tulajdonságokkal, míg a mitikusat szubjektumként, amelyhez cselekedetek kötődnek.) Nehéz lenne a történeti hagyomány felől értelmezni ezeket a figurákat és gondolkodásukat, és egyáltalán, a szöveg eltart attól, hogy szimbolikussá legyen. Ha megjelenik az óceán, az a maga teljes valójában ott van, nem valamely istenség jelölője, hanem víz, végtelen, ő maga. Ezért nem is lehet megközelíteni a regény mitologikus szötteését okság vagy szimbolizmus felől. Lényegi létezőnek, jelenvalónak kell venni minden szóképet és mindegyik figurát még akkor is, ha látványos alakváltozáson mennek keresztül. (Erről később, Einhver Ekkineinsdóttirnál.) Mindez szükséges ahhoz, hogy az olvasás ne kiüttalan jelkeresés legyen, hanem az, ami: mítosz.¹

Persze ez nem jelenti azt, hogy a regény független volna a már ismert (kanonikus) mitológiáktól, éppen a velük való hasonlóság, összefüzettség mutat rá ennek a gondolkodásnak a korlátatlanságára. A hat részből ugyanis csak öt szól Jónsi családjáról, a negyedik (*Bánat*) egy explicit Pénélopé-történet. A várakozó asszony toposzát már korábban megidéztek Gudrún történetével (Jónsi elment, majd Jónsi visszatért), ezért különösen fontos, hogy miként olvasható ez a fejezet. Látszólag nem illik ide. Mit keres Izlandon egy Odüsszeia-parafrázis? Erre a kérdésre csak Einhver Ekkineinsdóttir tudja a választ.²

1 A mitologikus nyelvfilozófiáról bővebben itt: Ernst CASSIRER, *Nyelv és mítosz*, Helikon 1992/3–4., 435–446.

2 Biztos, hogy a fenti explicit példán kívül a regény számos olyan mítoszt használ, amelyet kulturális különbségek, nyelvi nehézségek vagy olvasási korlátok (így értsd: még nem olvastam a világ összes könyvét) miatt én nem ismerek. De van egy, amelyet véletlenül mégis. Mivel nem olyan központi és fontos, mint a Pénélopé-történet és csak esetlegesen ismert, ezért lábjegyzetben térek ki rá. A regény folyamán az óceánból többször is kivetődnek a heringek, mintegy önként kínálva magukat az embernek, hogy aztán rohadás uralkodjon el a parton. A Móra kiadó sorozatában a *Germán, Kelta regék és mondákban* található egy történet arról, miért nehéz Helgolandban halászni. Helgoland egy sziget az Északi-tengeren, az egyetlen nyílt vízi szigete Németországnak. Olyan lehet, mint Izland – gondolom. Helgoland partjainál valaha rengeteg hering úszkált, olyan

A lineáris családregényt³ itt-ott epizódok szakítják meg, mesék Einhver Ekkineinsdóttirról. Először Gudrún idején, az otthonalapításkor jelenik meg, mint Tröllaskagi leghatalmasabb trolljának a legkisebb leánya. Einhver, a troll bajban van és éheznek, nem akar többé embereket enni. Másodszer a napkergető napfiú történetében tűnik fel esőhozó, felhőfogó kislányként, aki megmenti a falut a kiszáradástól. Harmadszor a vére építkező vasférfi fejezetében érkezik, mint a gépek anyja, aki minden teherautót darabjaira tud szedni, hogy azután újra összerakja őket. Negyedszer Elínnek mesélik el a történetét, közben Einhver maga is ott ül épp a szobában, kislányként. Einhver Ekkineinsdóttir Senki lánya. A regény az ő nevével ér véget.

A nagybetűs Senki és a korábban már szereplővé vált Pénélopé megidézi Odüsszeuszt. Felőle olvasva Einhver történeteiben feltűnik az eddig hangsúly nélkül maradt találatékonyság, ész és önállóság. Jelentőséget nyer, hogy Einhvernek csak anyja van. Utolsó története egy nagyon kicsi gyereklányé, a mese az ő saját nyelvét használja, amely sokkal közelebb áll a mitológikus nyelvhez, mint a diszkurzívhoz, általa érhet egymásba Elín és Gudrún, az utolsó és az első. Einhver elindul megkeresni az apját. Az úton mindenki meséket mond neki róla, ezek a mesék pedig újabb mítoszok a kötet korábbi ismert szereplőiről (például a tőporódott öregasszonyról, aki ismerte a jeleket), és újabb, már létező mítoszokat mozgósítanak (például a farkasbőrbe bújt emberét). Einhver végigjárja az utat, és a történeteken keresztül találkozik Senkivel, az apjával. A mesék teremtik újjá azt, aki sosem volt és mégis van. Az eredetet.

Pénélopénak a várakozás évei alatt Senki egy különleges térképet ajándékozik. „[A térkép] mutatja az égtájakat, de az eget nem, és mutatja a földeket, de az utakat nem, azt az egyet leszámítva. Ez a térkép egyetlen célt szolgál. Követi Odüsszeusz vándorútját, északnak vagy északkeletnek, délkeletnek vagy keletnek, ez minden, amire a térkép alkalmas. Az északi és a keleti égtáj hajdani mestereinek kiveszőben lévő tudományát hívtam segítségül, miközben készítettem. Óvni kell az elázástól, mert soha nem tudható, hogy a kapcsolat a valóság és a mása között egy- vagy kétirányú-e. Ez a parányi hajó. Itt van ő. A férfi, akire

sok, hogy az emberek könnyelműek lettek és nem fogták ki a halakat. Erre a heringek sorra kivetették magukat a partra, hátha az emberek így felfigyelnek rájuk, mire egy lusta öregasszony visszasöpörte őket a tengerbe. Azóta ugyanolyan nehéz heringre halászni Helgolandban, mint bárhol máshol. Valahogy így történhetett Izlandon is.

3 Nem teljesen pontos a linearitás szó, a történetek szövedéke felszámolja a történeti időt, de a megnevezett emberek élete szükségszerűen egymás után következik. Kivéve Einhvert.

vársz” (190). A térkép az egyetlen, ami miatt Pénélopé szívének zsarnéjai nem szakadnak le a várakozás súlyától. Senki nem kér fizetséget a térképért, mert ő sorsának rabszolgája, és csak annyit tud, mit kell tennie és mit nem. Senki van. Senki a mítosz mint anyag.

Az Odüsszeusz-történet nem valamilyen értelmezési lehetőség vagy okság miatt kerül a regénybe. Nem is azért, mert ő volna Senki. Senki figurájának metamorfózisa végigköveti a regényt, ahogy az óceán alakváltozása is, amikor hegyé vagy nappá vagy várakozássá alakul. Odüsszeusz azért jelenik meg, mert ő is alakváltozata Senki-nek.⁴ Ez a felismerés a mitológiák többsé számára szingulárisra redukálja. Mindegyik történetomb ugyanaz, csak az alak változik. Mögötte azonban nem kell keresni az eredetit, mert minden változat eredeti. Ez a nézőpont a mai ember történeti világképe felől szinte felfoghatatlan, mert alapjaiban rúgja fel a lineáris idő, a kezdet és a befejezettség ideáját. Az eredetet mint hivatkozási alapot. A regény felállít egy olyan világmagyarázó elvet, ami a történeti hagyománytól teljesen eltér, és egy sokkal korábbira nyúlik vissza, amelyet a mítoszok fognak közre. Történetek, amelyeket csak ismerni lehet, magyarázni nem. Ez nem azt jelenti, hogy a történet a mítosz világában nem létezik, pusztán azt, hogy a mítosz maga plauzibilis jelenség. Újraírható ugyan, de az irodalomtörténet által oly kiemelt *eredeti* nem létezik belőle. A mítosz gondolatvilágában minden történet egyszerre ugyanaz és eredeti.

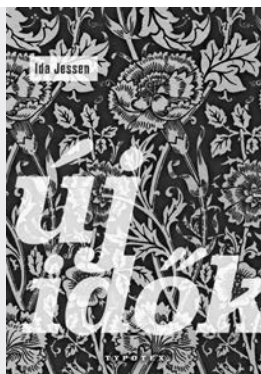
A kötet cím az utolsó oldalakig nem kap jelentést. Ekkor Elín Gudrún önmaga alakváltozataként és mégis önmagaként ott marad a fehér házban, amelyet Jónsi és Gudrún együtt épített a kezdetekkor. Elín dédanyja nyomán járja a hegyeket. „Mióta utak és alagutak vannak, az emberek elfelejtették a hegyeket. Járnak, de nem látnak, néznek, de nem éreznek. [...] Kezét hasára teszi. Lepkék bontogatják szárnyait, hogy felszálljanak, színes porral borított szárnyukkal a légáramlatokra simulnak” (332). De Izlandon nincsenek lepkék. „A harmadik lepke vigyázva felröppen, szárnycsapásaitól alig észlelhetően rebben a levegő, éppolyan tisztán érzi, mint szíve alatt a végtelent. Elín a hasára teszi a másik kezét. Einhver Ekkineinsdóttir” (332). Ez a név azt jelenti: Senkilánya Valaki. És újabb és újabb mesék születnek róla, mert a mítosz óceán.

4 Mennyivel nagyobb különbség innen olvasni az *Odüsszeiát*, annak tudatában, hogy nem Senki az alakmása Odüsszeusznak, nem ő az álarc, hanem épp fordítva, Odüsszeusz csak egy lehetőség.

Ida Jessen
**Új idők,
 Bagge doktor
 anagrammái**

Fordította Soós Anita

Typotex Kiadó
 Budapest, 2019

Makkai T. Csilla

VALLOMÁSOK AZ ENYÉSZETRŐL

Különös kíváncsiság vezérli az olvasót, amikor egy külföldi szerző első magyarrá fordított kötetét lapozgatja. Problematikusnak mutatkozik a kontextualizálás, a viszonyítási pontok feltérképezése, abból a különbözőből adódóan, amely a két – jelen esetben a dán és a magyar – irodalmi hagyomány között felfedezhető. A távolság érzékeléséhez hozzájárul Ida Jessen írásmódjának kontemplatív stílusa is, mely nem ritkán lírai hangvételű. Jessent a titkos, a rejtett, a személyes kategóriája érdekli, melyek előhívására kézenfekvőnek mutatkozik a fiktív naplóbemjegyzések műfajának alkalmazása.

A kötet két különálló – de együttesen is értelmezhető – regényből áll: dán nyelven előbb a nagy sikerű *Új idők* (*En nyt tid*, Koppenhága, 2015) című naplóregény jelent meg, a *Bagge doktor anagrammái* (*Doktor Bagges anagrammer*, Koppenhága, 2017) című, személyes feljegyzések formájában megírt regény két évvel később látott napvilágot. A művek magyar kiadása a tükörregény mintáját követi, tehát egyazon kötetben közli a két szöveget, férj és feleség feljegyzéseit. Kiváló kiadói döntésnek tartom a két textus egyetlen kötetbe szerkesztett megjelenítését, hisz ily módon a szövegek párbeszédbe léphetnek egymással, a nézőpontok pedig hatásos módon tudják értelmezni egymást.

A könyv szerkesztése megengedi az olvasónak, hogy maga döntse el, melyik történettel indít, hiszen voltaképpen a két regény egymástól füg-

getlenül is megállja a helyét. Egymás mellé helyezve viszont megváltozik a szövegek működésmódja: miután ráhangolódunk az egyik elbeszélői nézőpontra, a második megszólaló elkezd fölülírni azt, hatással lesz az addig szerzett benyomásokra. Így ismerjük meg a thyregodi tanítónő és a körzeti orvos hosszú, ám boldogtalan házasságának epizódjait.

A múlt század első évtizedeit megörökítő feljegyzések emberi sorsokról beszélnek, miközben a dán falu társadalmi berendezkedésének is hiteles képét közvetítik. A szereplők visszaemlékezései őrzik az életet gyökeresen megváltoztató technikai forradalmakat – a lovas kocsiról autóra való átállást –, vagy az emberi testtel szemben támasztott elvárások megváltozását, miután egyre nagyobb hangsúlyt kapott a higiénia. Egy változásban lévő, egyre inkább kiépülő térség progresszívnak mondható időszakáról van szó: először kerül a vidékre körzeti orvos, új iskola épül, és a fiatal tanítónő alternatívát mutat a pedagógiai módszerek megváltoztatására. A két regény viszont annak is példája, ahogy mindezzel ellentétesen a környékre jellemző pusztaság rátelepszik ket-tejük kapcsolatára, egyre sivárabbá, fagyosabbá téve a viszonyukat: „Megfogtam a jéghideg kezét és rövid idő alatt az enyém is teljesen kihűlt” (*Új idők*, 10) – mintha ez a mozdulat, a testrészek egymásra hatása jelképezné a szereplők életének alakulását.

A két szöveg írásmódja markánsan elkülönül egymástól, ehhez hozzájárul az írást kiváltó okok különbözősége is. Az orvosnak, Vigandnak van némi gyakorlata benne (megtudjuk, hogy számos megjelent és félbehagyott orvosi tárgyú tanulmánya, előadása van), és az íróasztalán heverő lapokra írt feljegyzései is felkérésre születnek egy könyvbe, amely a körzeti orvosok mindennapjait hivatott bemutatni. A férfi viszont csak a kész mű piszkozataként tekint feljegyzéseire, amelyekben röviden beszámol napjairól, majd egyre nagyobb teret enged emlékeinek, sorsa értelmezésének és egy-egy anagramma írásának is. Tehát az ő esetében az írás célja a tudósítás, az adatgyűjtés a később elkészülő műhöz, viszont – mintha nem sikerülne kordában tartania a tollat – a feljegyzések stílusa naplószerűvé válik, Bagge doktor hosszasan taglalja gondolatait, gyerekkori emlékeit, majd mintegy önmagát emlékeztetve az írás eredeti céljára, visszatér a kiindulópontához. Szinte a legelső oldaltól kezdve alkalmazza az önmegszólítást, mely jellemző a napló műfajára: „Jó fiú, máris írtál két oldalt” (*Bagge doktor anagrammái*, 7). Stílusa azonban megváltozik, amikor megtudja, hogy halálos beteg – soraiból eltűnik a humor, saját betegsége (és halála) is elvégzendő feladattá válik számára.

A női megszólaló, Lilly, rendkívüli érzékenységgel szemléli a körülötte lévő világot: személyesen, beleérzően számol be az időviszonyokról, a természetről, mint ahogyan a környezetében élő embereknek is emléket állít naplójában. Az ő szövege eredetileg is naplónak indult, ám az első oldalon olvasható három bejegyzés szemléletesen ábrázolja életének alakulását és írásának célját is:

„1904. január 3.

Úton vagyok. Mindent összepakoltam. Még arra sincs időm, hogy írjak most. Majd később folytatom.

1905. január 19.

Tegnap megérkezett –

1927. október 8., Tyregod

Az utóbbi napokban olyan nagy volt a jövés-menés és a rakodás a házban, hogy kedvem támadt megnézni, nem találok-e én is valami érdekeset, amit eltehetnék. [...] Egy régi patronosdoboz mélyén ezt a naplót találtam. Nem emlékeztem rá” (*Új idők*, 5).

Lilly „találja” magának a feladatot, hogy naplót vezessen a magányosan töltött estéken. Egyfajta szükségszerűség számára az írás, a gondolatok rendszerezése, titkos barátja, a petróleumlámpa fénye mellett. Szövegeinek őszintesége abban érhető tetten, hogy feljegyzései gyakran változó hangulatáról árulkodnak. Miután pedig meghal a férje, a gyász feldolgozásának a terepe lesz számára az írás. A legtöbbször kimértnek, komolynak mutakozó nő soraiból olykor kicsattan a harag: „Vigand, ha tudnád, hogy itt járkálok a szép új házamban, és hangosan mondogatom: te szemét disznó. Vajon mit mondanál?”

A válasz nem várat magára: »Őszintén szólva, nem érdekel«” (*Új idők*, 159).

Vigand odahallott válasza arról a rideg férfiről árulkodik, aki Lilly emlékezetében él. *A Bagge doktor anagrammáiból* viszont egy elkötelezett, céltudatos, sajátos humorú alakot ismerünk meg. A két regény együttes olvasása hozzájárul ahhoz, hogy árnyaltabb, komplexebb képet kapjunk a szereplőkről, ugyanakkor felmerül a kérdés: nem éppen a házastársi tekintet tette még inkább rideggé Vigandot, és még inkább csalódottá és szomorúvá Lillyt?

Vigand szerint: „A feleségem rendkívül tehetséges, és kitűnő képességeit pókhálózásra használja” (*Bagge doktor anagrammái*, 9), de ezt

a gondolatát nem mondja el Lillynek, hiszen a nő biztosan megsértődne, ha hallaná. A párhuzamosan futó szövegek azt is jól tükrözik, hogy a két szereplő mennyire eltávolodott egymástól, mintha a kinti hideg az évek során beszűrődne a nappalijukba, a hálószobájukba, és körülötük konzerválná. Kapcsolatukban a kommunikáció kudarcba fulladó formáit láthatjuk, a szavak megfagynak, és nem jön el a tavasz, az újjáéledés időszaka. A naplók, feljegyzések annak is a nyomai, hogy a szereplők párhuzamos módon – Vigand a halála előtt, Lilly a férje elvesztését követően –, de egyaránt leszámolnak egymással. Amit nem mondtak ki, az papírra kerül. „Csak a hallgatás egyforma”¹ – olvashatjuk Tompa Andrea regényében. Jessen kötetében az elhallgatás egyik legkegyetlenebb formájával találkozunk, amikor Vigand eltitkolja betegségét. „Ez az egész sokkal hamarabb következett be, mint gondoltuk. Sosem beszélünk róla. Keveset beszélünk egymással. Így éltünk. És így halunk meg” (*Új idők*, 25). Lilly beletörődést sugalló mondatai mögött ott rejtőzik a hiányérzet, de a számvetésre kész hangnem tárgyilagossága is. Jessen karakterei éppen azért válnak annyira végtelenül valóságossá, mert kettős érzést váltanak ki az olvasóból: életre keltik az empátiát, megmutatják komplexitásukat, a másik nézőpontjába helyezkedve viszont úgy tűnik, bosszantóan viselkednek.

Beszédes a Lilly első és harmadik naplóbejegyzése között tátongó 23 év, házasságuk időszaka. Mintha a korábban feljegyzett sorok annak lennének a lenyomatai, hogy a nőnek voltak tervei, szeretett volna másra is időt fordítani, de időközben a feleségszerepnek való megfelelés került az élete középpontjába. Arról nem tudunk meg semmit, hogy miért hagyott fel a tanítással, de az olvasó e tekintetben is hasonló okokra gyanakodhat. A rá helyezett teher és elvárásrendszer viszont nem a férjétől érkezik, hanem sokkal inkább a társadalom felől, Lilly pedig megfelel minden elvárásnak, és a fojtogató környezetéből való kitörést csakis egy újabb szerelmi kapcsolat jelentheti számára. Míg a helybéli asszonyok így vélekednek: „Ilyen idős létére? Hát mégsem ismerem?” (*Új idők*, 179), Lilly úgy dönt, szembehelyezkedik a társadalom periferiájára szorult, szomorú özvegyek társaságával. Újabb kapcsolata viszont ismét lemondásokkal indul: elköltözik, elmaradoznak a naplóbejegyzések.

A regények elsődleges erejét a két nézőpont összejátszása adja: a két nagyon különböző habitusú és szemléletű karakteré. Viszont a szövegek

1 TOMPA Andrea, *Omerta. Hallgatások könyve*, Jelenkor, Budapest, 2017, 128.

saját kifejezésmódja is hiteles, ezért izgalmas olvasói élményt kínálhat a külön olvasás is. Bár a naplóbejegyzések egy idő után vontatottá válhatnak, az író figyel arra, hogy ne legyen terjengős, ne váljon túlírttá a szöveg. Ez abban is tetten érhető, hogy tehetséggel adagolja az információkat – az elhallgatások, a szöveg elliptikussága pedig fenntartja az olvasói érdeklődést. Mindkét írásmód megkívánja az elmélyülést, hiszen Jessen gyakran elhomályosít tényeket, olykor csak részlegesen elhangzott információkkal dolgozik, melyek bár kérdőjeleket hagynak maguk után, annak érzékelését is felerősítik, hogy bizonyos részletek csak a „naplóíró” tudásszintjére tartoznak, ezért nem válhatnak teljes mértékben hozzáférhetővé a szöveget olvasó kívülálló számára.

Ezzel ellentétben, Bagge doktor egyre erőteljesebben vallomásossá váló szövegében olyan régóta őrzött titkokat vet papírra, amelyek jó részt megválaszolják a kapcsolatuk legfőbb kérdését: hogyan jutottak ide?

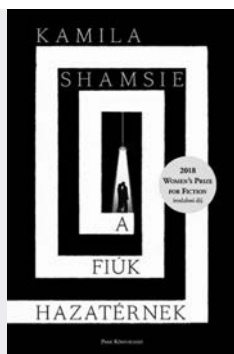
„Miért nem szerettem? Azért, mert boldogtalanná tettem. [...]

Lilly és Vigand

Négy dilis vall

De egymáshoz csiszolódtunk.” (*Bagge doktor anagrammái*, 129)

Az olvasó pedig beavatott tettetársként, a torkában gombócként hordja tovább a feszültséget, egy rossz időben, rossz helyen megkötött házasság lezárási kísérleteinek történetét.

Kamila Shamsie

A fiúk hazatérnek

Fordította: Gy. Horváth László

Park Könyvkiadó
Budapest, 2018

Varró Annamária

DZSIHÁDISTARIADÓ!

Kamila Shamsie brit–pakisztáni kettős állampolgár, ismert és elismert író. Volt már a Booker-díj listáján, beválogatták a húsz legtehetségesebb fiatal brit prózaíró közé, a hetedik regényével pedig – amely meghozta számára a tényleges áttörést, és valóban széles körben ismertté tette – elnyerte a Women’s Prize for Fiction Díjat. Kamila Shamsie muszlim író, akinek *A fiúk hazatérnek* (eredeti címén *Home Fire*) című regénye nem is lehetne aktuálisabb manapság. De hogyan olvasható ez a könyv innen, Közép-Európából? Milyen általános, mindenkire érvényes és milyen speciális olvasata van a máig különleges és korántsem oly átlátható szigetországi társadalmi struktúra felől nézve?

Értekezhetnénk a posztkoloniális és a női irodalom fontos másságairól, irodalomtörténeti, vagy épp -elméleti helyéről, csontig ható kulcskérdéseiről, felforgató jellegéről, mellyel örökre megváltoztatta (?) a nyugati fehér kánonhoz való viszonyunkat. De ezt sokan és sokkal alaposabban megtették már annál, mint amennyit e sorok elbírnának – így ezúttal a felületi dolgok fejtegetésétől is eltekintünk. Egyet azonban fontos megjegyezni: annak ellenére, hogy az említett fogalmak és a hozzájuk tartozó, folyamatosan változó – és az esetek többségében inkább szélesedő, mint szűkülő – jelentésmező ma is sok olyan kérdést vet fel, amelyekről azt gondoltuk, hogy filozófusok, vagy épp társadalomtudósok már évtizedekkel (de akár évszázadokkal) ezelőtt megválaszolták őket. *A fiúk hazatérnek* azonban rácáfol erre a csalóka

nyugalomra, hiszen sorra veszi ezeket az aktuális és máig kényelmetlen kérdéseket, mégpedig úgy, hogy a világirodalom egyik alapművét, Szophoklész *Antigonéját* helyezi át a 21. századba, és írja újra prózában a klasszikus tragédiát.

A történet középpontjában három árván maradt testvér, Isma, Aneeka és Parvaiz áll. Előbbi az idősebb nővér, aki a dzsihádista apa, majd az anya halála után felneveli ikertestvéreit, feladva ezzel a szakmai előremenetelt és a tudományos pályát. A testvérek brit–pakisztáni kettős állampolgárok és muszlimok. Isma szociológus, Aneeka jogot hallgat, míg Parvaiz egyfajta kallódó, kicsit gyökértelen életművészként a hangok szerelmese: mindent rögzít, amit érdekesnek talál. A regény tengelyének ellenkező oldalán pedig Karamat és Eammon található, a brit belügyminiszter és fia, akiknek szintén muszlim gyökereik vannak, azonban ezeknek a sikeres asszimiláció és a karrier érdekében hátat fordítottak.

Ha jobban megvizsgáljuk a szereplők neveinek kezdőbetűit, láthatjuk, hogy a görög tragédia már ide is beleíródott: itt van Antigoné, Polüneikész és Iszméné, valamint Kreón és Haimón. Ahogy Szophoklész drámájában, úgy Shamsie regényében is az igazság és a törvény feszül egymásnak: de mialatt a regény cselekménye és tragédiája kibomlik, számos jelenkori társadalmi problémát és jelenséget láthatunk kibontakozni a személyes történetek mögött – vagy éppen azok katalizátoraként.

Ilyen kérdések a női, még konkrétabban az asszimilálódott női szerepek a társadalomban. Mind Isma, mind pedig Aneeka hagyománytisztelő, de kellően emancipált muszlim nőként jelennek meg ugyanis a regényben. Első generációs értelmiségiek, akik a tanulás útján próbálnak biztos és nyugalmas helyet találni maguknak egy országban, amely ugyan a hazájuk, hiszen állampolgárai, származásuk miatt azonban – a *terror korában*, ahogyan a *The Telegraph* kritikájában írják – mégis a gyanú folyamatos célkeresztjében vannak. Érzékletesen jeleníti meg ezt a tapasztalatot a regény első néhány oldala, amely egy rendkívül hosszadalmas, kellemetlen és megalázó reptéri átvizsgálást ír le, amelyen Isma esik át, amikor tanulói vízummal az Egyesült Államokba érkezik, hogy folytassa a University of Massachusetts egyetemen szociológiai PhD-tanulmányait. Hiába a jóváhagyott vízum: egy brit–pakisztáni muszlimnak külön elbírálás jár. Isma regényben leírt személyisége, valamint szociológiai tanulmányai meghatározzák szövegbeli nézőpontját: ahogy az *Antigonéban* Iszméné, úgy itt ő az, aki hidat képez az igazság és a törvény között.

De miért is kell ennek a hídnak felépülnie? Mi az oka annak, hogy az antik tragédia cselekménye közel azonosan újraíródik ebben a regényben? Erre már a kötet mottójául választott *Antigoné*-idézet is rávilágít: „Akitet szeretünk... az állam ellenségei.” A bonyodalom eredője Parvaiz, akit – apja emlékére és cselekedeteire hivatkozva – sikeresen beszerveznek az ISIS londoni toborzói. A fiút csatlakozása után a szíriai Bagramba viszik, ahol a szervezet médiarészlegén kap állást. Azonban a kíméletlen kiképzés, valamint a munka során tapasztalt szörnyű élmények hatására elege lesz: ki akar szállni és haza akar menni. Aneekát hívja segítségül, aki mindent megtesz azért, hogy ikertestvérét visszavigye Angliába. Mindeközben a lány megismerkedik Eamonnal, a belügyminiszter fiával, akit kezdetben jó eszköznek tart céljai eléréséhez. De Aneeka alaposan átgondolt terve megbukik, amikor beleszeret a fiúba. A regény második bonyodalomszála ekkor bontakozik ki, itt kezd egymásnak feszülni az igazság és a törvény, a hagyomány és a hatalom, az egyén és a közösség. Parvaiz élve nem ér vissza Bagramból, így Aneekának már csak egy célja van: hazahozni és eltemetni halott testvérét, egykori jogászhallgatóként az igazság érdekében szembe szállni a törvénnyel.

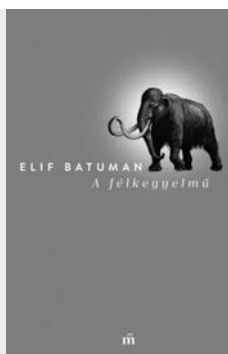
Mivel a 21. században játszódik a történet, az eseményekről – a terrorista fiú haláláról, valamint annak lánytestvére és a belügyminiszter fia viszonyáról – azonnal tudomást szerez a széles közvélemény, amely – jól tudjuk – irányított hashtagek, Facebook-, Twitter- vagy Instagram-bejegyzések, valamint YouTube-videók hatására könnyen manipulálható. „Minden tévé leadta, újra meg újra” (289) – olvashatjuk a szöveg egyik kulcsjelenetében. A regény bepillantást enged a média minden egyes szegletének működésébe, így néha olyan érzésünk lehet olvasás közben, mintha a mondatok épp akkor, a legutóbb napvilágra került bejegyzés vagy rövidhír hatására íródnának meg.

A regényben Karamat, a muszlim származású belügyminiszter a törvény embere. Alakja talán a legárnyaltabbak közül való, hiszen bármennyire is kegyetlennek tűnnek a döntései, motivációja a betöltött pozíciója és társadalmi státusa révén teljesen indokolt. A folyamatos vívódás így az ő személyében ölt testet: nemcsak az állandósult döntéshelyzetek, de a családi kötelek miatt kialakult konfliktusok is olyan állandó feszültségben tartják, amely nem oldódik fel.

A bravúros cselekményszövés és a változó nézőpontok érzékletes alkalmazása mellett szót kell ejtenünk a regény kiváló nyelvezetéről – így a fordításról is, melyet Gy. Horváth Lászlónak köszönhetünk.

Az egyes mondatok öltöztetik a szereplőket, megszólalásaik pontosan és aprólékosan rajzolják meg a karakterek személyiségét. A narrátor – vagy ha a görög tragédia párhuzamánál maradunk: a kar – szólamai pedig ugyancsak árnyaltan és a sok konfliktus ellenére pártatlanul szólnak meg. Nehéz lenne egy részletet kiemelni a regényből, de a gyász folyamatának szívszorítóan paradox leírása olyannyira találó és érzékeny, hogy érdemes idéznünk: „[...] a gyász mogorva volt és kedves; a gyász semmit sem látott önmagán kívül, a gyász a világ minden fájdalomparányát látta; a gyász akkorára tárta a szárnyát, mint egy sas, a gyász összekuporodott, mint egy sündiszó; a gyász magányra vágyott: felejtetni akart, emlékezni akart, a gyász tombolt, a gyász nyöszörgött; a gyász összepréselte és kitágította az időt; a gyásznak éhségíze volt, zibbadtságnak érződött, csendnek hangzott, a gyásznak epeíze volt, pengének érződött, a világ összes lármájának hangzott. A gyász alakváltó volt és láthatatlan is; a gyász tükörkép volt egy iker szemében” (204). A hasonlatok, metaforák, valamint a különböző személyiségeket figyelemre méltó módon életre keltő mondatok mellett a fanyar humort sem hagyhatjuk említés nélkül, hiszen az alapvetően tragikusra hangolt történet ellenére különösen a főhős, Aneeka egyik fő és kedvelt eszköze: „Ezt a szórt majd le kell vágnod az arcodról. [...] A heathrow-i ellenőrök még fundamentalistának néznek fashionista helyett, és nem engednek beszállni. Főleg, hogy Isztambulon át Pakisztánba repülsz. Dzsihádistariadó!” (170)

Akiket szerettek és akik szerettek, legyen szó testvérről, fiúról, apáról, férfiról vagy nőről, azok az állam ellenségei: így vagy úgy, de bűnhődniük kell. A két mű, a megidézett *Antigoné* és *A fiúk hazatérnek* között évezredek teltek el, a világ átalakult, de bizonyos értelemben ugyanolyan maradt. Így a két alkotás párhuzamának egyik, ha nem a legfontosabb kérdése éppen az, vajon képes-e az ember a változásra? És hogy a fiúk valóban hazatérnek-e? Erre csak akkor kaphatunk választ, ha elolvassuk Kamila Shamsie kiváló könyvét.

Elif Batuman

A félkegyelmű

Fordította: Ruff Orsolya

Magvető
Budapest, 2019

Seres Lili Hanna

PONT, MINT AZ ÉLET

Elif Batuman első regényének három témája (az első szerelem, az egyetemi szellemi pezsgés és az interkulturális tapasztalás) különböző intenzitással és arányban érvényesül a kötetben, a szerző pedig igazán rafináltan adagolja őket. A magyar olvasóknak különösen izgalmas lehet a regény, azonban az ügyes marketingfogásként a hazai plakátokon kiemelt „egy amerikai Heves megyében”-szál csak a könyv vége felé jelenik meg, és egyértelműen nem a legmeghatározóbb réteg. Sőt. De erről később.

A regény túlnyomó része (nagyjából háromnegyede) a Harvardon játszódik, így aztán a magyar vonatkozást ismerő olvasó akár értetlenkedhet is: nem erről volt szó. Ugyanakkor az értetlenkedést nem kíséri hiányérzet, ahhoz a kötet túl jó. A főhős és egyben elbeszélő, a tizennyolc éves Selin, a kilencvenes évek közepén nyer felvételt a Harvardra, épp amikor bevezetik az e-mailezés rendszerét, így az egyetemi lét általános interperszonális és intellektuális felfedezései mellé számára az internetes izgalmak is hozzáadódnak. Batuman mindhárom rendkívül humorosan és egészen egyszerű nyelvezettel tálalja, az ötszáz oldalas, gördülékeny regény olvastatja magát, akár egy jól megírt best-seller, de maradandó nyomot is hagy, mint a legjobb szépirodalmak.

A szöveg néhány nagyobb fejezete (*Első rész: Ősz, Tavasz; Második rész: Június, Július, Augusztus*) mint szerkezeti egység olvasás közben nem igazán hívja fel magára a figyelmet, sokkal hangsúlyosabbak

a csillaggal elválasztott rövidke (néhány soros bekezdéstől néhány oldalas terjedelemtől tartó), frappáns részek. Ezekben Selin visszaemlékezik első egyetemi évére és magyarországi látogatására, de a múlt idejű narráció során a mottót adó Prousttal ellentétben a szerző mindennemű visszatekintő reflexiót nélkülöz. Az elbeszélő én tökéletesen azonosul a tapasztaló énnel, a szimultán tudat kizárólag az akkori érzéseket, gondolatokat közvetíti – és leginkább erre vonatkoztathatjuk a Dosztojevskijtől kölcsönzött címet is. Ez pedig hasonlóan ironikus gesztus, mint a regény utolsó mondata, amely teljesen ellentmond a prousti mottó utolsó mondatának (Proust: „[...] de azért az ifjúkor az egyetlen időszak, amikor tanulhatunk is valamit”,¹ Batuman: „Egyáltalán nem tanultam semmit” [503]). Mindkét ironikus utalás a visszatekintő elbeszélő aktusa, aki kizárólag ezen a két paratextuális ponton keresztül nyilvánul meg és azonosítja a félkegyelműséget a fiatalsággal, a tapasztalatlansággal, az érzelmekkel, konkrétan és leginkább pedig a szerelemmel való ismerkedéssel. Persze felmerülhet bennünk Miskin herceg és Selin beteljesületlen szerelmének és outsider pozíciójának párhuzama, de szerencsére az oroszrajongó Batuman nem egy pont-ról pontra megfeleltethető remake-et írt, műve még csak nem is hommage. Számos alkalommal viszont a „nem tudtam”, „nem ismertem”, „nem értettem” jellegű megszólalások jelentik a humor forrását, vagyis a kedves naivitás, az idegenség, a tapasztalatlanság felszínre törése, jelentsen az műveltségi, érzelmi vagy kulturális hiányt.

Visszatérve a harvardi dominanciára, azt hiszem, muszáj úgy fogalmaznom, hogy ez a regény olyan, mint az élet. Az első felében nagyrészt az elsőévesek (nyelv)filozófiai, bölcsész irányultságú fejtegetéseibe, izgalmas kurzusaiba és órán kívüli tevékenységeibe kapunk betekintést, majd szép lassan feltűnik a szerelem, de pontosan olyan finoman narrálva, ahogyan egy fiatal megtapasztalja azt. Selin először csak úgy említi a vele egy oroszórára járó Ivant, mint a többieket, később már csak őt emeli ki az órán résztvevők közül, aztán azon kapjuk, hogy egyre többet gondol rá az órán kívül is, végül pedig ír neki – egy e-mailt. Batuman érzékenyen, sosem túlstilizálva, szellemi értelemben frissen, érzelmileg mélyrehatóan mutatja be az első szerelem kialakulását. És azt is döntései javára kell írni, hogy szereplőjét ez esetben nem hagyja teljes tudatlanságban, Selin egyszer csak kimondja, ráadásul nem magának, hanem a másoknak (jobban mondva leírja egy e-mailben), hogy

1 Marcel PROUST, *Az eltűnt idő nyomában, II. kötet – Bimbózó lányok árnyékában* (ford. Gyergyai Albert)

kezd belészeretni. Ezután a *szerelem* szó, annak ellenére, hogy egyre erőteljesebb lesz Selinben az érzés, nem hangzik el, de már nem is szükséges, elég volt ott és akkor, hogy bennünk és Ivanban nyomot hagyjon. A Harvard felszabadító izgalmaival tárgyaló regény fókuszja tehát fokozatosan Selin és Ivan szerelmére tevődik át, és ezért, illetve a fokozatosság miatt gondolom, hogy a kötet hasonlatos magához a nagybetűs élethez. Az egyetemi élet leírása a szellemünkre hat, élvezettel olvashatjuk az ott történeteket, a szerelmi szál viszont – annak ellenére, hogy végig erősen intellektuális és különös, ráadásul filozofikus e-mailezéssel indul – az érzelmeinkre, méghozzá óriási erővel. Nem emlékszem, mikor voltam utoljára ennyire, jobban mondva, *ilyen módon* szomorú olvasás közben. Ami – hangsúlyozom – azt jelenti, hogy Batuman könnyed és egyszerű stílusban képes *megmutatni*, elementáris erővel *átadni* a szerelem érzését.

Ha azonban – vigyázat, spoiler – egy beteljesületlen szerelem érzését akarjuk átadni, ráadásul nem a válással szándékozzuk lezárni a regényünket, akkor meg kell küzdenünk a hatásmechanikai következményekkel, és nem vagyok biztos benne, hogy Batumannak ez maradéktalanul sikerült. Tehát a két főhős sosem jut el a „járás” fázisába, kölcsönös szellemi és lelki vonzalmuk megtorpan a párkapcsolat kialakulása előtt, útjaik elválnak. Ahogy korábban mondtam, a szerző igen ügyesen csepegtette az Ivan-részeket az elbeszélésbe, majd egyre dominánsabb helyet adott nekik, végül pedig Selin egész lénye Ivanról kezdett el szólni. Ennek ellenére Selin magyarországi angoltanításának és egyéb kalandjainak elmesélése leköti az olvasó figyelmét, mindazonáltal végig ott a tudat, hogy Ivan még meg fog jelenni. Az utolsó találkozás után viszont egyértelmű, hogy a fiú kikerült a regény teréből. És mivel a szöveg tépje addigra kétségkívül kettejük kapcsolata lett, az egyik szereplő eltávolításával sajnos az olvasó is eltávolodik valamelyest: a búcsú utáni durván negyven oldal eseményei súlytalanok, szinte üresek, annak ellenére, hogy az elbeszélés ugyanolyan friss, humoros, üdítően egyszerű, mint korábban. A vége felé maga az elbeszélő is kifejezi a benne tátongó ürességet, az addigra teljesen azonosuló olvasó pedig könnyen vele érezhet. Szomorkodhatunk együtt, de ez sajnos nem sokat változtat azon a tényen, hogy a dramaturgiai csúcsponton túlfutó zárlat igencsak érdektelenné válik. Ráadásul ez az érdektelenség sem úgy valósul meg, ahogy például Tolsztojnál. Anna Karenina halála után az író Levin sokkal kevésbé érdekes és nevetséges részletességgel megírt történetére tér rá, és még ha ezt csak azért teszi is, mert

bőven kellett karakter a folyóiratban megjelent, folytatásokban közölt regénybe, döntését akkor is afféle szerzői tréfának, az olvasó felingerlésének tekinthetjük inkább. Batumannál viszont nem ez történik, szerkezeti aránytalanságról van helyett szó, amelyet megengedő módon úgy magyarázhatnánk, hogy az olvasó olyan mélységekig bevonódik, hogy a szerelem elvesztése utáni nihilrel tökéletesen azonosul; én azonban azt gondolom, negyven oldal üresjárat még egy ötszáz oldalas regényben is túl sok, kiváltképpen egy olyanban, amelynek addig minden szava számított. Az azonosulással és az ürességérzéssel semmi gond nincs, sőt. Csakhogy véleményem szerint mindezt megtartva lehetett volna olyan feloldó vagy akár letaglózó, de mindenképpen kompaktabb zárást adni a *Félkegyelműnek*, hogy az a legfontosabb mellékszereplő eltávolítása ellenére is képes legyen fenntartani az olvasó figyelmét.

A kötet végi, szinte feleslegesnek és érdektelennek érződő csacso-gás pedig megtalálhatta volna a helyét egy másik regényben, kár volt beszuszakolni ebbe a szövegbe. A zárlat szerint Selin újra anyja szülő-helyére, Törökországba utazik, hogy ott egy kicsit a családjával legyen – az amerikai–török fiatal gyökereihez való visszatérése, a jól megrajzolt családtagok és párbeszédék, a szerelmi csalódás megélése és feldolgozása, ezek mind-mind egy potenciális regény termékeny, sűrű alapjául szolgálhattak volna. A *másik regényt* azonban az elmarasztalás mellett azért is érdemes hangsúlyozni, mert az apró aránytalanság semmit nem jelent ahhoz képest, amit Batuman a teljes kötetben sikeresen végigvisz, a befogadó pedig időnként szánt szándékkal lassíthatja az olvasást, mert már érzi, hogy hiányozni fog neki ez a világ, ez a főhős, ez az elbeszélői nyelv, aminek egy újabb regényben ugyancsak nagyon örülné. Azt gondolom tehát, hogy a hang, amelyet Batuman megtalált, az érzékenység, amellyel a tudatot és a tudat által érzékelt környezetet felépítette, könnyen elbírna egy újabb ötszáz oldalas kötetet.

Ki kell még emelni a szereplőépítés profizmusát: Ivan személyiségét például a megszólalásaiból és tetteiből az olvasó az elbeszélő gondolataitól függetlenül is képes összeállítani, ez pedig azt jelenti, hogy mind a karakter, mind a szövegvilág árnyalt és rétegelt. Az elbeszélő tudatától függetlenül is érzékeljük az általa érzékelt világot, miközben azonosulni is tudunk a narrátorral. Ehhez kell a reflektálatlan közvetítés, amely hagyja a befogadót körülnézni a közvetített világban, miközben a maga humoros, de érzékeny hangja által megteremti a világ és a percepció alaphangulatát.

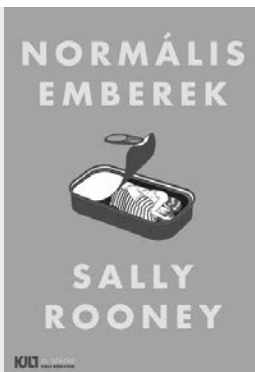
A regény magyar vonulata, ahogy fentebb utaltam már rá, hiányt okozhat a(z magyar) olvasóban, ám valamiért (valószínűleg a kötet teljessége és esztétikai minősége miatt) ez a hiány nem zavaró. De miről is van szó tulajdonképpen? Arról, hogy a magyarországi jelenetek nem elevenednek meg annyira, mint a szerelem momentumai vagy a harvardi részek. Biztosan minden magyar olvasónál máshogy van, de én érzem egy „filtert”, amely nem engedte élesen látnom az itthoni környezetet és embereket – bizonyára mert magyar írók ábrázolásához vagyok szokva, ami lehet, hogy nagyon sokféle, de a történelmi és szociológiai tudás, a kultúra mégis közös. A környezet és az emberek Batumannál nem voltak jellegzetesen magyarok, utóbbiak nem egyéniesültek olyan módon, mint Ivan és Selin többi (jellemzően szláv vagy koreai) barátja, pedig lett volna rá mód és idő. Érzésem szerint végig rájuk nehezedett valami idegenség, még akkor is, ha némelyikük meg is nyílt valamenynyire. Végső soron ez az idegenség, a kulturális távolság dominált a szóban forgó részekben, annak minden izgalomával és nyűgével. Nem érzem tehát otthon magam a Batuman által ábrázolt Magyarországon, ami viszont egyáltalán nem szerzői, ábrázolástechnikai hiba: annak ugyanis, hogy a kultúra helyett – illetve a fölött – az idegenségérzet átadása történt meg, funkciója van a könyvben. Hiszen Selint az érzései vezették Ivan hazájába, még ha ezt kezdetben nem is mondta ki. Magyarország tehát Batuman számára tulajdonképpen egy eszköz, így felcserélhető volna bármelyik „ egzotikus” európai országgal, a kultúra-közvetítés pedig ürügy, amely a szerelemhez visz. Vagyis végül nem visz.

Elif Batuman első regényét tehát a legnagyobb bizalommal ajánlom. Ruff Orsolya fordítása kitűnően adja át az eredeti szöveg könnyedségét és az énelbeszélő egyéni stílusát, nyelvezetét. Csak időnként torpanhat meg az olvasó egy-egy kissé magyartalan grammatikai vagy stilisztikai megoldáson, amelynél sejtethető, hogy az angolban természetesen működik. És hogy további két, itthon 2019-ben megjelent, külföldi női szerző által írt regényt is ajánljak, amelyekkel kapcsolatba hozható Batuman könyve: Vigdis Hjorth *Öröksége* a belső és külső történések egyszerű tálalásában hasonló *A félkegyelműhöz*, Sally Rooney *Normális emberek* című könyve pedig egész máshogy, de szintén az egymást kerülgető fiatalok (érzelmi) életében végez mélyfúrást.

Sally Rooney

Normális emberek

Fordította: Dudik Annamária Éva

21. Század Kiadó
Budapest, 2019

Káli Anita

Y

A *Normális emberek* 2018 egyik nemzetközi könyvsikere lett, sőt egyes kritikák egyenesen Sally Rooney kötetének kultuszáról beszéltek. Egészen meglepődve olvastam, hogy az író 1991-ben született, vagyis az úgynevezett Y generáció tagja. Mondhatjuk, hogy Rooney saját korosztályának problémáit írja meg, a párkapcsolati nehézségeken, az elköteleződésen át a társadalmi beilleszkedésig, egyszerűen a normális életnek titulált felnőtté válásig. A saját korszakukra reflektáló regények azonban egyáltalán nem számítanak egyedi jelenségnek az irodalomban, így feltehető a kérdés: mégis mitől lett ennyire sikeres a *Normális emberek*? Megkockáztatom, hogy a témaválasztás a könyv egyik bravúrja, illetve az, hogy az Y generáció nehézségeit üdítő, friss nyelven sikerül átadnia, nem ítélkezve, hanem szimplán bemutatva azokat.

A regény szüzséje egyszerű: a kötet gerincét két fiatal középiskolai és egyetemi éveit, illetve kapcsolatuk, vagyis felnőtté válásuk elbeszélése adja. A regény nyitányában megismerjük a két főszereplőt, két fiatalot, akik az ország északnyugati részén, Sligo megyében élnek családjaikkal. A környezet azonban nagyon különböző, hiszen a két család szociális háttere egészen más. Marianne jómódú, felső középosztálybeli lány, családja azonban folyamatosan bántalmazza, ami a későbbi életére is negatív hatással lesz. Testvére, Alan nemritkán kegyetlenül bánik vele, mind lelkileg, mind pedig testileg bántalmazza őt. Az édes-

anyáról nem sok információt kapunk a regényben, azonban ezen kevés alapján is tudható, hogy Marianne vele való kapcsolata sem mondható ideálisnak, a lány életéből egyértelműen hiányzik a biztonság és az elfogadás. A gimnáziumban is magányos, sőt, társai kiközösítik. Az iskola hierarchiájában teljesen kívülálló, „nincsenek barátai, az ebédszünetekben olvasni szokott. Sokan kifejezetten utálják” (9).

Ezzel szemben Connell a gimnáziumban nagyon népszerű fiú, társadalmi státuszát tekintve azonban jóval szerényebb körülmények között él, „munkásosztálybeli” fiatal, édesanyja Marianne családjánál takarító, édesapját nem ismeri. Connell tágabb családi körülményeivel Marianne narrációjában ismerkedünk meg: „Ő jó családból való, Connell meg nem, ennyit tud. A Waldronoknak rossz híre van Carriclea-ben. Lorraine egyik bátyja még börtönben is ült, [...] a másik meg néhány éve balesetet szenvedett [...]. Lorraine természetesen tizenhét évesen teherbe esett, otthagya az iskolát, és megszülte Connellt” (40–41). A kötetben megfogalmazott társadalmi ellentét lehetne akár a könyv gyenge pontja is, hiszen e toposz köré már számtalan regény épült, azonban az író jó érzékkel, finoman helyezi új kontextusba a témát. Viszonylag kevés hangsúlyt kap a szövegben e szociális különbség, néhány kivétel persze akad, például egy egyetemi háziuliban Marianne barátai jegyzik meg Connellről: „Hát eléggé munkásosztálybeli, nem? mondta Joanna. Ez már túlérzékenység, jelentette ki Peggy. Nem kritizálhatom valakinek az öltözködését a társadalmi-gazdasági helyzete miatt? Hagyjál már!” (100)

A szöveg a szociális helyzettől függetlenül tárgyalja az emberi problémákat, azokat sokkal általánosabb közegbe helyezi, amennyiben két különleges, ugyanakkor nagyon is megszokott nehézségekkel küzdő fiatal életében jeleníti meg őket. Egyenesen a regény tétjévé válnak ezek a fiatalkorban (is) központi problémák, például hogy egyes generációkban hogyan érhető el a normálisnak titulált élet, és mi nevezhető egy nemzedék számára egyáltalán normálisnak, illetve hogyan változik korszakonként ennek értelmezése? A regény hol nyíltabban beszél, hol pedig egészen finoman utal arra, hogy miként látja e kérdéseket a két főhős, és hogyan keresik a helyüket a társadalom által elfogadott paraméterek között. Gimnáziumi éveik során is egyértelműen kiütöközik a normalitáshoz fűződő eltérő viszonyuk, illetve valamelyest kapcsolatok hatására ennek megváltozása is.

Marianne például kiváló tanuló, de társai páriaként bánnak vele, megalázzák, és ő maga is kívülállónak érzi magát, különösen az intéz-

mény szabályai miatt: „Az osztálytársai minden jel szerint nagyon szeretik az iskolát. És normálisnak találják. Hogy mindennap ugyanazt az egyenruhát viselik, hogy folyton mesterséges szabályokat tartanak be, hogy mások figyelik, fürkészik, mikor szegik meg az előírásokat, ez számukra normális” (18). A legtöbb diák számára ez a keretrendszer biztonságot és állandóságot nyújt, Marianne-nak azonban inkább a bántalmazás (másik) színtere egyrészt, másfelől egy rendkívül korlátozó konstrukció. Ezzel kapcsolatban felmerül a kérdés, hogy a lányt azért közösítik-e ki a társai, mert átlát a szabályokon és azokat felül akarja írni, ezzel megsértve a mások által elfogadott rendszert, vagy mintegy védekezési mechanizmusként hágja át a szabályokat, mert társai nem tartják normálisnak? Connell életében szintén gimnáziumi éveitől fogva jelenik meg a normalitás, az igazodás kérdése, bár a fiú kiindulópontjai jelentősen eltérnek Marianne-étől. Connell mindennapjait a megfelelési vágy határozza meg, melyet barátai és iskolai közege iránt érez, illetve a társadalmi elvárások is erősen irányítják, emiatt sem vállalja fel kapcsolatát egy „fura”, sőt a gimnázium hierarchiájában egyenesen kínos lánnyal. Connell életében azonban meghasonlottságot okoz ez a szerepkényszer, és a Marianne-nal való megismerkedése valamelyest változtat a hozzáállásán: „vele lenni olyan, mintha kilépne a normális életéből” (13). A fiú azokat a céljait meg is fogalmazza, amelyek a társadalmi betagozódás szempontjából is elfogadhatónak, ideálisnak tűnnek: „olyan életet élhetne, amelyet mindig is tervezett, lenne egy jó diplomája, meg egy kedves barátnője. Az emberek azt mondanák, sikerült az élete” (34). A regény egy későbbi fejezetében Connell ismét azon gondolkodik, hogy mégiscsak a jogi pályát kellett volna választani az angol szak helyett. „mert az angol azért nem igazi diploma, amivel jó állást lehet szerezni, csak egy vicc” (58). A „hogyan kellene élni?” kérdésre adott válaszában azonban mélyen benne rejlik a fojtogató, korlátozó szorítás, a normális élet fogalma sokkal inkább úgy jelenik meg, amelyre előszeretettel használják a „kertvárosi”, esetleg „kispolgári” jelzőket.

Ugyan a két fiatal kötődése és kapcsolatuk dinamikája adja a regény gerincét, azonban a könyv ennél jóval nagyobb anyagot mozgat. A 2011 januárjától 2015 februárjáig játszódó cselekmény ugyanis a jelenkori politikai, közéleti problémákra is rámutat, a fiatal értelmiségiek perspektívájából. Connell figurájában Rooney egyértelműen az útját kereső ifjú entellektüel alakját alkotja meg, aki már egész fiatalon – gimnáziumi barátaival ellentétben – érdeklődik a világ dolgai iránt.

Connell ilyen irányú útkeresése jóval nagyobb teret kap a szövegben, mint a Marianne-é, szinte az egész regény során végigkíséri az olvasót. A regény elején például, amikor Connell a 2011-es íróválasztásokról beszélget az édesanyjával, és a pártokra terelődik a szó, a következőket olvassuk: „Két helyet szerzett meg a Fine Gael, egyet meg a Sinn Féin. Lorraine szerint ez szégyen. Lecserélték az egyik bűnbandát a másikra. Connell üzenetet írt Marianne-nek: a fg bekerült a kormányba, a qva életbe. Marianne visszaírt: Franco pártja” (57). Már ebben a mozzanatban is megmutatkozik Connell – illetve közvetve egész generációjának – elégedetlensége korának politikai viszonylataival. A két főszereplő kapitalizmusról szóló rövid értékelése is igen beszédes mozzanat, illetve az is, hogy Connell a *Kommunista kiáltványt* olvassa: „Valahol a kapitalizmusban kell keresni a választ, mondta. Ja, mint mindig, pont ez a baj, nem?” (43) Kelet-európai olvasóként külön izgalmas kérdés, hogy az ebben a térségben egészen más jelentésmezőket megmozgató fogalom, illetve súlyos történelmi traumákat okozó korszak hogyan jelenik meg a regényszereplő számára lehetséges alternatívaként.

Ami a kötet struktúráját és narrációját illeti, az író töredezett, azonban nem széteső szerkezetet alkalmaz a műben. E szerkesztésmód egyfelől metaforizálja a két fiatal hol távolodó, hol egészen közeli kapcsolatát, érzelmeik dinamikáját, másfelől a regényben szereplő folyamatos előre- és visszautalások biztosítják a koherenciát. Ezen írói fogás, a szinte láncszerűen megalkotott tudatfolyamok az olvasó folyamatos érdeklődésének fenntartását is elősegítik. A töredezettséghez hasonlóan érvényesül a szövegben a kommunikáció hiánya, amely a szereplők kapcsolata szempontjából is meghatározó. A regény ezt úgy érzékelteti, hogy az elbeszélőket és nézőpontjaikat is váltogatja. A Connell és Marianne perspektívája közötti oszcilláció szintén ügyes írói fogás, hiszen a szereplők közösségekben elfoglalt pozíciójának megváltozására is rámutat, valamint képes szövegszerűen is elmélyíteni a karakterek bensőjében zajló – esetenként egészen súlyos és megterhelő – lelki folyamatokat.

A bemutatott világhoz igazodva a regényre jellemzők az élőbeszédszerű, sokszor szlengelemeket is tartalmazó mondatok, amelyeket a magyar fordító – Dudik Annamária Éva – is jó érzékkel ír át: „kicsit elpirult, de nem túlságosan vagy bármi” (13), „pipa vagy rám?” (24), „mata részegen” (89). Fontos erénye a könyvnek, hogy Sally Rooney jó arányérzékkel alkotja meg a kötet prózapoétikáját, nem viszi el a stílust a szándékos pongyolaságig vagy a Facebook túl gyakori szerepeltetéséig.

Bevallom, a kötet olvasása előtt az volt az egyik legérdekesebb kérdés számomra, hogy a szöveg hogyan képes megalkotni az Y generáció nyelvét irodalmi formában, nem válik-e esetleg karikatúrájává annak a világnak, korszaknak, amit ábrázolni kíván, de úgy gondolom, hogy Rooney mind a közeg, mind pedig a nyelv konstruálását ügyesen oldotta meg.

Nem tudom pontosan, melyik korosztály körében lett a legsikeresebb a könyv, sőt abban sem vagyok biztos, hogy igazából kiknek szól, de gyanítom, hogy népszerűségének egyik oka éppen ebben rejlik. Hogy a *Normális emberek* minden olvasó – nem pusztán az önmagukra ismerő fiatal nemzedékek – számára elgondolkodtató, ugyanakkor fogyasztható, de mégsem bugyuta olvasmány. A regény olvasása közben felidéződött bennem egy másik kortárs alkotás: a vele erős vizualitásánál fogva is párhuzamba állítható, szintén a tinédzserek problémáit megjelenítő *Euphoria* című sorozat. Az izraeli–amerikai széria a *Normális emberek*-hez hasonlóan a fiatal korosztály felnőtté válását teszi témájává, azonban jóval súlyosabban és komorabban alkotja meg a mai tinédzserek világát, mint Rooney könyve. A két alkotásban közös és mindkettőnek egyaránt érénye, hogy nem külső nézőpontból láttat egy életszakaszt, hanem belülről, így válnak alkalmassá egy fontos periódus beleérző és pontos megmutatására.

REPERTÓRIUM

2019. november–december

Repertóriumunk az elmúlt két hónap szépirodalmi alkotásait regisztrálja, gyűjtőköre a lapunk által szemlézett, nyomtatásban is megjelenő folyóiratokra terjed ki – pontosabban azokra, amelyek közülük a 2019. év során napvilágot látnak. Frissessége kizárólag ezek rendszeres beérkezésétől függ: a negyedévi és a határon túli lapok természetüknél fogva hordozzák a csúszás lehetőségét. A korábbi évek gyűjtései a Magyar Irodalmi Repertórium eddig megjelent köteteiben (2003–2006), valamint a www.repertorium.hu honlapon érhetők el.

A feldolgozott folyóiratszámok

Alföld, 2019. 11., 12.	Látó (Marosvásárhely), 2019. 8–9.,
10. 11., 12.
Élet és Irodalom, 2019. november 8.,
november 15., november 22.,
november 29., december 6.,
december 13., december 19.	Magyar Műhely, 2019. 4.
Életünk, 2019. 9–10.	Magyar Napló, 2019. 11., 12.
Eső, 2019. 4.	Mozgó Világ, 2019. 11., 12.
Forrás, 2019. 11., 12.	Múlt és Jövő, 2019. 4.
Helikon (Kolozsvár),
2019. november 10.,
november 25.,	Műhely, 2019. 5–6.
Híd (Újvidék), 2019. 8., 9.	Napút, 2019. 8., 9.
Hitel, 2019. 11., 12.	Pannon Tükör, 2019. 5., 6.
Irodalmi Jelen, 2019. 11., 12.	Pannonhalmi Szemle, 2019. 3.
Jelenkor, 2019. 11., 12.	Székelyföld (Csíkszereda), 2019. 12.
Kalligram, 2019. 9., 10.	Szépirodalmi Figyelő, 2019. 6.
Kortárs, 2019. 11., 12.	Tiszatáj, 2019. 11., 12.
	Új Forrás, 9., 10.
	Vár Ucca Műhely, 2019. 1., 2.
	Várad (Nagyvárad), 2019. 10., 11.
	Vigilia, 2019. 11., 12.

Vers

1. ÁBRAHÁM Erika: *Ahol a tengerek összeérnek.* = Mozgó Világ, 11/46. p.
2. ACZÉL Géza: *(színo)líra. torzósztár.* arisztokrácia. arisztokrata. árkon-bokron át. = Forrás, 11/68–69. p.
3. ACZÉL Géza: *(színo)líra. torzósztár.* aroma. arra. arravaló. = Eső, 4/17–18. p.
4. ACZÉL Géza: *(színo)líra. torzósztár.* artikulálatlan. áru. árubehozatal. = Kortárs, 11/32. p.
5. ÁFRA János: *Bontatlan tenyér.* = Híd, 9/3. p.
6. ÁFRA János: *Némák közt, aki vak.* = Műhely, 5–6/267–268. p.
7. ÁFRA János: *Tanú nincs.* = Tiszatáj, 12/3–5. p.
8. ÁGH István: *Ahova le fognak tenni.* = Hitel, 11/4. p.
9. ÁGH István: *Alvilág cégére.* = Hitel, 11/3. p.
10. ÁGH István: *Bombák.* = Hitel, 11/5. p.
11. ÁGH István: *Élő osztály.* = Kortárs, 12/5–6. p.
12. ÁGH István: *Kamaszok.* = Kortárs, 12/5. p.
13. ÁGH István: *Készülődés a távozásra.* = Műhely, 5–6/51. p.
14. ÁGH István: *Egy katasztrófa dramaturgiája.* = Kortárs, 12/4. p.
15. ÁGH István: *Miasszonyunk a máglyán.* = Kortárs, 12/3. p.
16. ÁGH István: *Szélesend.* = Kortárs, 12/6–7. p.
17. ÁGH István: *Szelíd rémálmom.* = Hitel, 11/3. p.
18. ÁGH István: *Utolsó figyelmeztetés.* = Kortárs, 12/8–11. p.
19. ANDRÉ András: *Macskaitató.* = Műhely, 5–6/198. p.
20. ARANYI László: *Pralaya.* = Vár Ucca Műhely, 2/89. p.
21. ASAF, Uri: *Földszínek.* Hordozható életrajz. Hajóra szálltam. Nászatások. A föld alól jöttem. Tavasz zöld. Mesterem. S. A. Alacsony mennyezet alatt. A titkolt sarokból. Az erek felosztása. A föld színei. A szombat. Indigó sík. A Jeruzsálemi Erdő. Ruth. A betűk. = Műhely, 5–6/105–107. p.
22. BAÁN Tibor: *Ragyogás.* = Műhely, 5–6/139. p.
23. BABICZKY Tibor: *Eseményhorizont.* = Jelenkor, 11/1215–1216. p.
24. BABICZKY Tibor: *Ingváltó ragyogás.* = Pannon Tükör, 5/17. p.
25. BABICZKY Tibor: *Niflheim.* = Élet és Irodalom, december 19. 37. p.
26. BABITS Mihály: *Intelem vezeklésre.* = Látó, 11/110. p.
27. BALLA Zsófia: *Égig a földön.* = Műhely, 5–6/54–55. p.
28. BALLA Zsófia: *Értékrend.* = Látó, 11/6. p.
29. BALLA Zsófia: *Ez a város.* = Látó, 11/5. p.
30. BALLA Zsófia: *Szentháromság.* = Látó, 11/5–6. p.
31. BALLA Zsófia, BÁTHORI Csaba: *Nárcisz.* = Irodalmi Jelen, 12/13. p.
32. BANNER Zoltán: *decemberi délibáb.* = Magyar Napló, 12/3. p.
33. BARA Gabriella: *Gyászjelentés.* = Magyar Napló, 11/20. p.
34. BARA Gabriella: *Hirdetés.* = Magyar Napló, 11/20. p.
35. BARNA Róbert: *felejítés.* = Vár Ucca Műhely, 1/41. p.
36. BARNA Róbert: *a konkrét.* = Vár Ucca Műhely, 1/42. p.
37. BARNA Róbert: *van az a pillanat.* = Vár Ucca Műhely, 1/42. p.
38. BARNA Róbert: *volt.* = Vár Ucca Műhely, 1/41. p.
39. BÁTHORI Csaba: *Ami elbult.* = Vigilia, 11/845. p.
40. BÁTHORI Csaba: *Búcsúintés.* = Műhely, 5–6/296. p.
41. BÁTHORI Csaba: *Az égi pálya.* = Vigilia, 11/845. p.
42. BÁTHORI Csaba: *Egy percre óriás.* = Vigilia, 11/846. p.
43. BÁTHORI Csaba: *Az embereken túl.* = Székelyföld, 12/7. p.
44. BÁTHORI Csaba: *Kigyógyulok.* = Vigilia, 11/846. p.
45. BECSY András: *A cinkosok.* a határ. környezetismeret. pecsenye. = Irodalmi Jelen, 12/21–22. p.
46. BECSY András: *Zajlás.* = Irodalmi Jelen, 12/19–20. p.
47. BÉK Timur: *Milyen hidegen.* = Irodalmi Jelen, 11/87. p.
48. BENDE Tamás: *Hattyú.* = Műhely, 5–6/162. p.
49. BENEDEK Miklós: *A szomszéd házban.* = Pannon Tükör, 6/53. p.
50. BENSÓCZKY László: *Egy dimenzió utóhangja.* = Várad, 10/28. p.
51. BENSÓCZKY László: *A ház, kora tavasszal.* = Tiszatáj, 11/21. p.
52. BENSÓCZKY László: *Mások számára jelentéktelen képeslapok.* = Várad, 10/26–28. p.
53. BERETI Gábor: *Apokrif krónika.* = Kalligram, 9/31. p.
54. BERETI Gábor: *Így volt akkor is.* = Kalligram, 9/32. p.

55. BERETI Gábor: *Egy láthatatlan csak D Q típusú vers.* = Hitel, 11/85. p.
56. BERETI Gábor: *Maradj meg.* = Hitel, 11/84. p.
57. BERETI Gábor: *A sapkarózsa.* = Hitel, 11/85–86. p.
58. BERETI Gábor: *Törékeny gallyak.* = Hitel, 11/84. p.
59. BERTÓK László: *Sírv, ha sírni muszáj.* (Firkák a szalmaszállra). Sarokban. Ösztönöd. Bomba. Szikra. Kacagj! Ennyi. Örülj. Körtél. Indulj. = Műhely, 5–6/33–34. p.
60. BESZÉDES István: [Subumbra]. Belecsomagoltad. Akvárium. A víz fölött. Tonnás holdhal. Árnnyad kertje. Árnnyekod és egy nagyobb. Árnnyad lilioma. Árnnyak találkozás. Történő névtelen. Fekete fóliaszák. = Műhely, 5–6/84–87. p.
61. BÍRÓ József: *ÉSZAKDÉLKELETNYUG ATÉSMINDIGVISSZA.* = Tiszatáj, 12/28–30. p.
62. BÍRÓ Tímea: *Határok között.* = Irodalmi Jelen, 11/26. p.
63. BÍRÓ Tímea: *Hosszú.* Részlet. = Pannon Tükör, 6/54. p.
64. BÍRÓ Tímea: *Megkoronázott félelmek.* = Irodalmi Jelen, 11/27. p.
65. BÍRÓ Tímea: *részlet egy készülő emlékezésből.* = Irodalmi Jelen, 11/28. p.
66. BODA Edit: *Az asztronauta bölcsődala.* = Látó, 10/65. p.
67. BODA Edit: *Füstég.* = Látó, 10/63. p.
68. BODA Edit: *Gytkfárok.* = Látó, 10/64. p.
69. BODA Edit: *Halmazállapot.* = Látó, 10/62. p.
70. BODA Edit: *Hat sor.* = Látó, 10/62. p.
71. BODA Edit: *Két Edward Steichen-fotóra.* = Látó, 10/64. p.
72. BODA Edit: *Két szín.* Piros. Fehér. = Irodalmi Jelen, 11/20–21. p.
73. BODA Edit: *Köztes föld.* = Látó, 10/63. p.
74. BODA Edit: *Madárdal. Szkafander.* = Látó, 10/63. p.
75. BODA Edit: *Tűzfal.* = Látó, 10/62. p.
76. BODA Magdolna: *akár.* = Tiszatáj, 11/4. p.
77. BODA Magdolna: *cskok.* = Tiszatáj, 11/6. p.
78. BODA Magdolna: *kék madár.* = Tiszatáj, 11/4–5. p.
79. BODA Magdolna: *kesztyűk időutazása.* = Tiszatáj, 11/5. p.
80. BODA Magdolna: *ősz.* = Tiszatáj, 11/3. p.
81. Bodó Gergely: *Asztna.* = Eső, 4/50. p.
82. Bodó Gergely: *Főzés.* = Eső, 4/49. p.
83. Bodó Gergely: *Könyvek.* = Eső, 4/49. p.
84. Bodó Gergely: *Takarítás.* = Eső, 4/50. p.
85. BODOSI György: *Párduc a maga bőrében.* = Hitel, 11/20–21. p.
86. BODOSI György: *Szonett.* = Hitel, 11/22. p.
87. BODOSI György: *Ütszéli szentek.* = Hitel, 11/21. p.
88. BOGDÁN László: *Gödör.* = Látó, 10/11–15. p.
89. BOGDÁN László: *Ott túl, nem messze, már egy másik világ volt.* = Helikon, november 25. 14–15. p.
90. BOGDÁN László: *Ott túl, nem messze, már egy másik világ volt.* 6. Energiatánc. 7. Az örvény. 8. Az ismétlés kényszere. = Vár Ucca Műhely, 2/12–15. p.
91. BORBÉLY János: *Jobbik életemről.* = Műhely, 5–6/111. p.
92. BORSODI L. László: *Hajnali boldogok.* = Kortárs, 12/19. p.
93. BORSODI L. László: *A házmester.* = Kortárs, 12/19–20. p.
94. BORSODI L. László: *A száműzött fohásza.* = Kortárs, 12/20. p.
95. BOTH Balázs: *Ahmatova a Néva-parton.* = Magyar Napló, 11/4. p.
96. BOTH Balázs: *Novemberi éjszaka.* = Magyar Napló, 11/4. p.
97. BÖDECS László: *Kézrátétel a halpiacon, hét-fő.* = Kalligram, 10/64–65. p.
98. BÖDECS László: *Nagytakarítás, péntek délelőtt.* = Kalligram, 10/63. p.
99. BÖDECS László: *Papírzacskó, kedd éjjel.* = Kalligram, 10/62. p.
100. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Karácsony Acapulcóban.* = Irodalmi Jelen, 12/3. p.
101. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Karácsonyi zsoltár.* = Irodalmi Jelen, 12/4. p.
102. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Ne röppenj el.* = Irodalmi Jelen, 11/3. p.
103. BUDA Ferenc: *Amíg a régít.* = Forrás, 12/27. p.
104. BUDA Ferenc: *Forgácsok.* = Forrás, 12/26. p.
105. BUDA Ferenc: *Játszik.* = Forrás, 12/27. p.
106. BUDA Ferenc: *Sóhaj.* = Forrás, 12/26. p.
107. BUZÁS Huba: *És akkor Bibóra találtunk.* = Vár Ucca Műhely, 2/93. p.
108. BUZÁS Huba: *Iszony, magány, közöny.* = Vár Ucca Műhely, 2/90. p.
109. BUZÁS Huba: *Üvegszilánkok.* = Vár Ucca Műhely, 2/92. p.
110. BUZÁS Huba: *Vörös szembéjaim mögött.* = Vár Ucca Műhely, 2/94. p.
111. TOGAY, Can: *Búcsú nagyapámtól.* = Vár Ucca Műhely, 2/4. p.
112. TOGAY, Can: *Hazatérés.* = Vár Ucca Műhely, 2/6–8. p.
113. TOGAY, Can: *A kutya.* = Vár Ucca Műhely, 2/3–4. p.

114. TÖGAY, Can: *Utolsó úszás*. = Vár Ucca Műhely, 2/5–6. p.
115. CUKOR György: *A szerkesztő mágikus szobája*. = Műhely, 5–6/283. p.
116. CZIGÁNY György: *Egyross versek*. Nagypéntek. Kék. Felriádvá. Zamárdinál a víz. Tenger, révfalu. Úton. Gyászgondola. Erika-rekviem. Tejfölös-köz. Kertek alján. Léttünk. Misztérium. = Műhely, 5–6/203. p.
117. CZILCZER Olga: *Ég zeng, harang szól*. = Műhely, 5–6/197. p.
118. CZILCZER Olga: *A hal kérdése*. = Jelenkor, 11/1213. p.
119. CZILCZER Olga: *A torony órája*. = Jelenkor, 11/1213–1214. p.
120. CSEHY Zoltán: *Fogli d'album*. Mese. Kispaka. Nem bírom szusszal. Kék. A széplelek. = Műhely, 5–6/184. p.
121. CSOBÁNKA Zsuzsa Emese: *Előbívás: törött korsó*. = Élet és Irodalom, december 13. 17. p.
122. CSOBÁNKA Zsuzsa Emese: *Az erdőjáró*. = Alföld, 12/58. p.
123. CSOBÁNKA Zsuzsa Emese: *Rendbogyó ígék*. = Élet és Irodalom, december 13. 17. p.
124. CSONTOS Márta: *Az a nap...* = Várad, 11/31. p.
125. CSONTOS Márta: *Bepillantás Platón barlangjába*. = Várad, 11/31–32. p.
126. CSONTOS Márta: *Fogas vers*. = Tiszatáj, 11/7. p.
127. DANYI Zoltán: *Áthúzott fűzetlapok*. Egy új mozdulat. Később már hiába. Abban a majdnem hidegben. Nagy lakása volt. = Műhely, 5–6/97–98. p.
128. DÁVID Adél: *Eső előtt*. = Irodalmi Jelen, 12/25. p.
129. DÁVID Adél: *Homeless a Keletinél*. = Irodalmi Jelen, 12/24. p.
130. DÁVID Adél: *Lenyomatok*. = Irodalmi Jelen, 12/24. p.
131. DÁVID Adél: *Vadászat*. = Irodalmi Jelen, 12/25. p.
132. DEBRECZENI Boglárka: *Denevéreim*. = Jelenkor, 12/1364. p.
133. DEBRECZENI Boglárka: *A kék róka*. = Jelenkor, 12/1363. p.
134. DEBRECZENI Boglárka: *Nyuszi úr*. = Jelenkor, 12/1363. p.
135. DEBRECZENY György: *megbicsaklik*. = Vigilia, 12/933. p.
136. DEBRECZENY György: *mi mindent nem*. = Vigilia, 12/933. p.
137. DEBRECZENY György: *nem esik messze*. = Irodalmi Jelen, 11/40. p.
138. DEBRECZENY György: *a szó oly fergeteges*. = Várad, 10/40–43. p.
139. DEBRECZENY György: *történelem*. = Irodalmi Jelen, 11/39. p.
140. DEME Tamás: *Lehull a salak a kész kerámiáról*. = Székelyföld, 12/62. p.
141. DEME Tamás: *Sztalker*. (Feljegyzések a zónából) 19. kép. = Székelyföld, 12/62. p.
142. DEMÉNY Péter: *Apasors*. = Jelenkor, 12/1313–1314. p.
143. DEMÉNY Péter: *Gepetto*. = Jelenkor, 12/1314–1315. p.
144. DERES Kornélia: *Óceánjárók*. = Hitel, 12/82. p.
145. DERES Kornélia: *Zsugor*. = Hitel, 12/82–83. p.
146. DEVCSERI Zoltán: *Szabadulásunkért*. = Műhely, 5–6/226. p.
147. DOBAI Lili: *Összetett szavak – műhelymunka*. Röpke levelek ismeretlen címre (IJKB). = Műhely, 5–6/140–141. p.
148. DOBOZI Eszter: *Amarillisz*. = Magyar Napló, 11/50. p.
149. DOBOZI Eszter: *Láthatatlan köldökszínőr kötöz még*. = Magyar Napló, 11/50. p.
150. DOBOZI Eszter: *Régi karácsonyok*. = Magyar Napló, 12/7. p.
151. DOBOZI Eszter: *Toll és kavicságy*. = Magyar Napló, 11/50. p.
152. DOBOZI Eszter: *Vezeklő*. = Magyar Napló, 11/50. p.
153. ECSÉDI Orsolya: *Hézag*. = Mozgó Világ, 11/47. p.
154. ENDREY-NAGY Ágoston: *Dal*. = Pannon Tükör, 6/52. p.
155. ERDÉLYI Z. János: *A zabrakoló*. = Napút, 8/67–77. p.
156. ESZENYI Fanni: *Banánszínű bogár*. = Kaligram, 9/59–61. p.
157. ESZTERÓ István: *Beszélő bálna*. = Helikon, november 10. 9. p.
158. ESZTERÓ István: *Hölgy a balkonon*. = Helikon, november 10. 9. p.
159. ESZTERÓ István: *Jerikó rózsája*. = Helikon, november 10. 9. p.
160. ESZTERÓ István: *Koboldmaki*. = Helikon, november 10. 9. p.
161. ESZTERÓ István: *Mint kínai nagy fal*. = Helikon, november 10. 9. p.
162. ESZTERÓ István: *A nemzés palotái*. = Helikon, november 10. 9. p.
163. FALCSIK Mari: *Azon az estén*. = Vigilia, 11/829. p.
164. FALCSIK Mari: *Az éjszaka állatai*. = Eső, 4/19–20. p.
165. FALCSIK Mari: *Ha*. = Vigilia, 11/829. p.

166. FALCSIK Mari: *Már ott vagy.* = Vigília, 11/829. p.
167. FALCSIK Mari: *Téli spleen.* = Vigília, 11/828. p.
168. FALCSIK Mari: *Túl a féltúton.* = Vigília, 11/828. p.
169. FALCSIK Mari: *Valabol Európában, 2010-es évek.* = Alföld, 12/31–32. p.
170. FALUDI Ádám: *☩.* = Vár Ucca Műhely, 2/78. p.
171. FALUDI Ádám: *Gáspár.* = Vár Ucca Műhely, 2/74–75. p.
172. FALUDI Ádám: *Gregory Corso verset találtam napkeltekor.* = Vár Ucca Műhely, 2/72–73. p.
173. FALUDI Ádám: *ilyen napok.* = Vár Ucca Műhely, 2/73–74. p.
174. FALUDI Ádám: *keresztbe tett dobverő.* = Vár Ucca Műhely, 2/77. p.
175. FALUDI Ádám: *kicsit szomorkás a hangulatom máma – kicsit belém szállt.* = Vár Ucca Műhely, 2/75. p.
176. FALUDI Ádám: *repülő varázsmennyezet.* = Vár Ucca Műhely, 2/73. p.
177. FALUDI Ádám: *tetthely.* = Vár Ucca Műhely, 2/76. p.
178. FALUDI Ádám: *Zánkáznai délen, délután.* = Vár Ucca Műhely, 2/76–77. p.
179. FALUSI Márton: *Zuglischer Manó a strandon.* = Kortárs, 12/29–30. p.
180. FALUSI Márton: *Zuglischer Manó és a flaszcsercsőri égivándorok.* = Pannon Tükör, 5/46–47. p.
181. FALUSI Márton: *Zuglischer Manó morfondírozik a fotelban.* = Kortárs, 12/30–33. p.
182. FARAGÓ Dániel: *És a szél.* = Mozgó Világ, 11/49. p.
183. FARKAS Antal: *Bolondgomba.* = Várad, 11/42. p.
184. FARKAS Antal: *Jákob hatvanharmadik születésnapjára.* = Várad, 11/41. p.
185. FARKAS Antal: *Mányerítés.* = Várad, 11/41. p.
186. FARKAS Arnold Levente: *szavak nélkül.* = Mozgó Világ, 11/39–41. p.
187. FARKAS Nóra: *Őt.* = Mozgó Világ, 11/46. p.
188. FÁTYOL Zoltán: *Apokrif jegyzetek 3.* = Vigília, 11/837. p.
189. FÁTYOL Zoltán: *Apokrif jegyzetek 7.* = Vigília, 11/838. p.
190. FÁTYOL Zoltán: *Apokrif jegyzetek 11.* = Vigília, 11/838–839. p.
191. FÁTYOL Zoltán: *a reklámtörpe.* = Hítel, 11/43–45. p.
192. FÁTYOL Zoltán: *Versék egy apokrifonból 6.* = Vigília, 11/839. p.
193. FECSKE Csaba: *Elévül.* = Magyar Napló, 11/14. p.
194. FECSKE Csaba: *Könyörgés.* = Magyar Napló, 11/14. p.
195. FECSKE Csaba: *Nem menekülhetsz.* = Műhely, 5–6/190. p.
196. FECSKE Csaba: *Túl magasan.* = Magyar Napló, 11/14. p.
197. FEKETE Richárd: *Ünnep.* = Jelenkor, 12/1305–1309. p.
198. FEKETE Vince: *A célpont megsemmisítése.* = Kortárs, 11/21. p.
199. FEKETE Vince: *The exchange.* = Kortárs, 11/19. p.
200. FEKETE Vince: *Senkiföldje.* = Kortárs, 11/19. p.
201. FEKETE Vince: *Súlypont.* = Kortárs, 11/20. p.
202. FEKETE Vince: *Vadverem.* = Műhely, 5–6/73. p.
203. FEKETE Vince: *Vargaváros.* Bár maradtunk... = Látó, 12/63–65. p.
204. FEKETE Vince: *Vissza.* = Kortárs, 11/20. p.
205. FELLINGER Károly: *Abrons.* = Székelyföld, 12/9–10. p.
206. FELLINGER Károly: *Alfa és omega.* = Székelyföld, 12/11. p.
207. FELLINGER Károly: *Arcciprító.* = Látó, 10/37–38. p.
208. FELLINGER Károly: *Bankett.* = Látó, 10/37. p.
209. FELLINGER Károly: *Bárbol.* = Eső, 4/55. p.
210. FELLINGER Károly: *Beilleszkedés.* = Kalligram, 10/53. p.
211. FELLINGER Károly: *Esti kérdés.* = Látó, 10/35. p.
212. FELLINGER Károly: *Fekete rigó.* = Eső, 4/54. p.
213. FELLINGER Károly: *Gombostű.* = Látó, 10/36–37. p.
214. FELLINGER Károly: *Hajnal.* = Látó, 10/36. p.
215. FELLINGER Károly: *Határ.* = Eső, 4/54. p.
216. FELLINGER Károly: *Az igazodást.* = Kalligram, 10/53. p.
217. FELLINGER Károly: *Kártyázom.* = Kalligram, 10/52. p.
218. FELLINGER Károly: *Köszvény.* = Kalligram, 10/53. p.
219. FELLINGER Károly: *Lejtő.* = Székelyföld, 12/10. p.
220. FELLINGER Károly: *Napszállta.* = Kalligram, 10/53. p.
221. FELLINGER Károly: *Nem eszem meg.* = Eső, 4/55. p.

222. FELLINGER Károly: *Nyalóka*. = Székelyföld, 12/8–9. p.
223. FELLINGER Károly: *Rondó*. = Várad, 11/16. p.
224. FELLINGER Károly: *Sarki kocsmá*. = Várad, 11/17. p.
225. FELLINGER Károly: *Sorsok*. = Látó, 10/38. p.
226. FELLINGER Károly: *Szabályos*. = Székelyföld, 12/8. p.
227. FELLINGER Károly: *Tarló*. = Kalligram, 10/52. p.
228. FELLINGER Károly: *A teremő nyelvén*. = Látó, 10/35–36. p.
229. FELLINGER Károly: *Térkép*. = Székelyföld, 12/9. p.
230. FELLINGER Károly: *Tetoválás*. = Várad, 11/16. p.
231. FENYVESI Ottó: *Csak a szerelemről*. = Műhely, 5–6/96. p.
232. FENYVESI Ottó: *Határtalan irodalom*. = Élet és Irodalom, november 29. 14. p.
233. FERENCZ Győző: *Változatok egy vagy két témára*. 1. A parton állni. 2. Az angyal és a pástorok. = Műhely, 5–6/43–46. p.
234. FERENCZ Imre: *Fogytán*. = Helikon, november 10. 4. p.
235. FERENCZ Imre: *Karácsony*. = Helikon, november 10. 4. p.
236. FERENCZ Imre: *Kisváros*. = Helikon, november 10. 4. p.
237. FERENCZ Imre: *Szederinda*. = Helikon, november 10. 4. p.
238. FERENCZES István: *Déda*. (Hosszú versek éjszakája). = Műhely, 5–6/66–70. p.
239. FERENTZ Anna-Kata: *Az egyetlen*. = Látó, 10/67. p.
240. FERENTZ Anna-Kata: *Másik oldal*. = Látó, 10/68. p.
241. FERENTZ Anna-Kata: *Stockholm*. = Látó, 10/67–68. p.
242. FERENTZ Anna-Kata: *Téj és kavics*. = Látó, 10/66. p.
243. FILIP Tamás: *Hangoskönyv*. = Vigilia, 12/941. p.
244. FILIP Tamás: *Kések és sietek*. = Vigilia, 12/942. p.
245. FILIP Tamás: *Kettőtört ásó*. = Vigilia, 12/942. p.
246. FÖVÉNYI Sándor: *A csőrő pesti balladája*. = Irodalmi Jelen, 11/35. p.
247. GAGYI Judit Eszter: *Alternatíva*. = Látó, 11/31. p.
248. GAGYI Judit Eszter: *Anyapótlék #2*. = Látó, 11/32. p.
249. GAGYI Judit Eszter: *Maradni könnyű*. = Látó, 11/30–31. p.
250. GAGYI Judit Eszter: *Mindenki gyermek. Holnaptól háború*. = Látó, 11/30. p.
251. GÁL Ferenc: *Ház körüli munkák*. 39. = Műhely, 5–6/147. p.
252. GÁL Hunor: *széntorna*. feldarabolt. füstös vályogfal. a félelem súlya. foltok a vakolaton. szemétsav. = Alföld, 12/38–43. p.
253. GÉCZI János: *Allegóriák*. A hús tekintet. A búvópatak. = Műhely, 5–6/119. p.
254. G.[ÉHER] István László: *Balzsamcet*. = Alföld, 11/38. p.
255. G.[ÉHER] István László: *Dévérkeszeg*. = Jelenkor, 11/1212–1213. p.
256. G.[ÉHER] István László: *Hálaadó körmenet*. = Műhely, 5–6/223. p.
257. G.[ÉHER] István László: *Kutyaszem*. = Alföld, 11/37. p.
258. G.[ÉHER] István László: *Semmi bamu*. = Jelenkor, 11/1212. p.
259. GEREVICH András: *Határok*. = Alföld, 12/67–69. p.
260. GERGELY Ágnes: *Dávid*. = Múlt és Jövő, 4/2. p.
261. GERGELY Ágnes: *Ráchel siralma*. = Műhely, 5–6/25. p.
262. GERGELY Ágnes: *Tóth Árpád emlékére*. = Élet és Irodalom, november 15. 17. p.
263. GERGELY Ágnes: *Zsoltár női hangra*. = Élet és Irodalom, december 19. 27. p.
264. GÖKHAN, Ayhan: *Mint Szőul mellett felszámolt kutyavágóhíd*. = Látó, 12/5–6. p.
265. GÖMÖRI György: *Álmairól*. = Mozgó Világ, 12/48. p.
266. GÖMÖRI György: *Öntudatos Gát-utcai szavazó mondja*. = Mozgó Világ, 12/48. p.
267. GULISIO Timea: *Destrukív műzsa*. = Élet és Irodalom, november 8. 14. p.
268. GULISIO Timea: *Katonadolog*. = Élet és Irodalom, november 8. 14. p.
269. GULISIO Timea: *Korrüpt kedvesem*. = Élet és Irodalom, november 8. 14. p.
270. GÜLCH Csaba: *Pünkösdi kegyelem*. = Műhely, 5–6/225. p.
271. GYÖRE Balázs: *alkotóbáz*. = Műhely, 5–6/161. p.
272. GYÖREI Zsolt: *Kiben egy pénzszóvár leányhoz beszél*. = Irodalmi Jelen, 11/81. p.
273. GYÖREI Zsolt: *Kiben fát adna, csak emmaga átfülbessék*. = Irodalmi Jelen, 11/82–83. p.
274. GYÖREI Zsolt: *Kiben lelkét fecskéhez hasonlítja*. = Irodalmi Jelen, 11/83. p.
275. GYÖREI Zsolt: *Kiben vén tornyában borong*. = Irodalmi Jelen, 11/83. p.

276. GYÖRI László: *A teremtés előtt.* = Műhely, 5–6/124. p.
277. GYUKICS Gábor: *Érzelem helyett.* = Látó, 12/54. p.
278. GYUKICS Gábor: *Szerelmi topográfia.* = Látó, 12/54. p.
279. GYUKICS Gábor: *Zsebpizsok.* = Látó, 12/53. p.
280. HALMI Tibor: *Az őstulok árnyékában.* = Pannon Tükör, 5/44–45. p.
281. HALMI Tibor: *Az utolsó csatlakozás.* = Látó, 12/20–23. p.
282. HARCOS Bálint: *víz.* = Élet és Irodalom, november 29. 17. p.
283. HATOS Fanni: *Parallel.* = Pannon Tükör, 5/49. p.
284. HATTINGER-KLEBASKO Gábor: *A tragikus sorsú Rutbeni-völgy.* Ölés és ölelés, micso-da ajzószer. = Napút, 9/71–72. p.
285. HÁY János: *Ók.* = Eső, 4/108. p.
286. HEGEDŰS Mária: *[Cím nélkül].* = Magyar Műhely, 4/3–9. p.
287. HEGEDŰS Mária – MAGOLCSAY NAGY Gábor: *Négykezes.* = Magyar Műhely, 4/2. p.
288. HEVESI Judit: *A disznó éve.* = Élet és Irodalom, december 19. 41. p.
289. HILGERT István: *Bémer '19.* = Várad, 11/18. p.
290. HILGERT István: *Csütörtök reggel.* = Várad, 11/18. p.
291. HILGERT István: *Napsütötte utópiák.* = Várad, 11/19. p.
292. HILGERT István: *Az öreg báz.* = Várad, 11/19. p.
293. HILGERT István: *Sobo nulla-kilenc.* = Várad, 11/20. p.
294. HORVÁTH Florencia: *Margit.* = Pannon Tükör, 5/50. p.
295. HORVÁTH Veronika: *Hullámlovások.* = Magyar Napló, 12/12. p.
296. HORVÁTH Veronika: *Önmagával batáros.* = Alföld, 12/32–33. p.
297. HORVÁTH Veronika: *Sajátos nevelési igény.* = Magyar Napló, 12/12. p.
298. HORVÁTH Veronika: *Szenteltvíz.* = Magyar Napló, 12/12. p.
299. IANCU Laura: *Alma.* = Vár Ucca Műhely, 2/9. p.
300. IANCU Laura: *Bogarak.* = Vár Ucca Műhely, 2/11. p.
301. IANCU Laura: *Bűnben.* = Vár Ucca Műhely, 2/10. p.
302. IANCU Laura: *Lenuca (1967–2019).* = Vár Ucca Műhely, 2/11. p.
303. IANCU Laura: *Menetrend szerint.* = Vár Ucca Műhely, 2/9. p.
304. IANCU Laura: *Szűnetben.* = Vár Ucca Műhely, 2/10. p.
305. ILIES Renáta: *Angyal.* = Vár Ucca Műhely, 1/66. p.
306. ILIES Renáta: *Ebéd.* = Vár Ucca Műhely, 1/65. p.
307. ILIES Renáta: *Kinyilatkoztatás.* = Vár Ucca Műhely, 1/66. p.
308. ILIES Renáta: *Számos.* = Vár Ucca Műhely, 1/65. p.
309. IMRE Flóra: *Egyedül van.* = Műhely, 5–6/152. p.
310. IMREH András: *Nem tudom.* = Műhely, 5–6/157. p.
311. ISTÓK Anna: *alanycsere.* = Mozgó Világ, 11/48. p.
312. ISTÓK Anna: *fosztóképző.* = Tiszatáj, 12/17–18. p.
313. ISTÓK Anna: *a nélküléd.* = Tiszatáj, 12/17. p.
314. Izsó Zita: *Katedrális.* = Alföld, 11/15–16. p.
315. Izsó Zita: *A másik ajtó.* = Pannon Tükör, 6/17. p.
316. Izsó Zita: *A második erdő.* = Alföld, 11/13. p.
317. Izsó Zita: *Merülés.* = Alföld, 11/15. p.
318. Izsó Zita: *Műanyagszennyezés.* = Pannon Tükör, 6/18. p.
319. Izsó Zita: *Tájsebek.* = Alföld, 11/16. p.
320. Izsó Zita: *Vérmérgezés.* = Pannon Tükör, 6/17. p.
321. JÁNK Károly: *Kis gombakalauz.* I. (Süngomba). II. (Sün Elek). III. (Oroszlánsörény gomba). IV. V. Fakógomba. Kosárgomba. Parázstapló. Puffancs Rezső. = Látó, 11/45–51. p.
322. Jász Attila: *[BÚCSÚVERS. Műhelymunka].* Fausztina nővérrel újra a teraszon. = Műhely, 5–6/58. p.
323. Jász Attila: *Fausztina nővér betegnaplójából.* [DE. Presszóvers]. [VAKREMÉNY. Demensvers]. [ÁLOMBETEGSÉG. Hajnalvers]. [FOLYÓMEDERBEN. Gyógyulóvers]. = Alföld, 11/16–17. p.
324. Jász Attila: *Önarckép tévével.* = Kortárs, 12/16–18. p.
325. Jász Attila: *Valóságmások között. Útinapló.* Fausztina és Andrea nővér Hallstatt környékén. (autópályakert). (határjárás). (hollókarók). (erdeipadozás). (gyónatatólét). (képeslapháttér). (teliholdég). (nappalihold). (feltámadásnyugalom). = Alföld, 12/50–52. p.

326. JENEI Gyula: *Beavátás*. = Kortárs, 11/33. p.
327. JENEI Gyula: *Négerék*. = Eső, 4/105–106. p.
328. JUHÁSZ Attila: *Nem sürgős*. = Műhely, 5–6/165–166. p.
329. JUHÁSZ Tibor: *Eladósor*. = Forrás, 12/62. p.
330. JUHÁSZ Tibor: *Elfogyasztni, tönkretenni*. = Híd, 9/7. p.
331. JUHÁSZ Tibor: *Örökség*. = Forrás, 12/62–63. p.
332. JUHÁSZ Tibor: *Vakvágyány*. = Híd, 9/7–8. p.
333. KALÁSZ László: *Hiába szólsz*. = Magyar Napló, 11/54. p.
334. KALÁSZ Márton: *Gyászvers*. = Műhely, 5–6/291. p.
335. KÁLMÁN Gábor: *Váltották a műszakot*. = Élet és Irodalom, december 19. 34. p.
336. KÁLI István: *Életünk virágai*. TAVASZ. Gólyahír. Aranyeső. Fűzbarka. Ibolya. Gesztenyevirág. Pitypang. Almavirág. Vadrózsa. Akácvirág. NYÁR. Encián. Estike. Erdei malva. Vérehulló fecskefű. ŐSZ. Havasi gyopár. Őszi kikerics. Krizantém. TÉL. Fagyöngy. Karácsonyi kaktusz. Jégvirág. = Látó, 10/47–51. p.
337. KÁNTÁS Balázs: *A valószerűtlen város*. = Irodalmi Jelen, 12/63–65. p.
338. KÁNTOR Péter: *A batáron*. = Alföld, 12/13. p.
339. KÁNTOR Péter: *Hiába beszélék neked*. = Élet és Irodalom, december 19. 32. p.
340. KÁNTOR Péter: *Ónarckép Pál apostolként*. = Műhely, 5–6/130. p.
341. KÁNTOR Zsolt: *Hozzáférés*. = Pannon Tükör, 6/44. p.
342. KARAFIÁTH Orsolya: *Cuki*. = Élet és Irodalom, december 19. 39. p.
343. KARAFIÁTH Orsolya: *Emléksapda*. szembogár. méreg. szívacsos. UV. = Élet és Irodalom, november 8. 17. p.
344. KARKÓ Ádám: *Cserebogár*. = Pannon Tükör, 5/40. p.
345. KARKÓ Ádám: *Csupaszon*. = Pannon Tükör, 5/40. p.
346. KARKÓ Ádám: *Lázadók vagyunk*. = Pannon Tükör, 5/40. p.
347. KEDVES Eszter Virág: *Csersznyeroppanás*. = Magyar Napló, 11/23. p.
348. KELEMEN Lajos: *A legelső festőnek*. = Műhely, 5–6/191. p.
349. KEMÉNY István: *Közlemény*. = Élet és Irodalom, december 19. 33. p.
350. KEMSEI István: *Az idő mulasztásai*. Találkozott-e nagyapám Ludwig Wittgensteinel és Ferenczes Pista nagyapjával 1916-ban a galíciai harcmezőn s ha igen, miről beszélgettek? Hetvenöt sor, avagy a szerzőnek születése napján három Kassák-sor kibontása jutott eszébe. = Műhely, 5–6/133–135. p.
351. KERÉK Imre: *Szarvas*. = Műhely, 5–6/164. p.
352. KERTAI Csenger: *Egy ember élete*. Otthon, az íróasztalnál ül, küzd magával. = Pannon Tükör, 6/47–48. p.
353. KERTAI Csenger: *A képzelet realitása*. = Pannon Tükör, 6/46. p.
354. KISS Judit: *Ébredünk?!* = Napút, 9/74. p.
355. KISS Judit: *Gyökerek*. = Napút, 9/73. p.
356. KISS Judit: *Választások*. = Napút, 9/74. p.
357. Kocsis Gábor: *Őszi ködfaragó*. = Napút, 8/87–94. p.
358. KOMÁLOVICS Zoltán: *Számadás*. = Műhely, 5–6/277. p.
359. KOVÁCS András Ferenc: *Jorge Luis Borges*. (1899–1986). = Látó, 12/108. p.
360. KOVÁCS István: *Számjegyekből összeállított történet*. = Magyar Napló, 11/3. p.
361. KOVÁCS Lajos: *A 2006. év karácsonyára*. = Kortárs, 11/3. p.
362. KOVÁCS Lajos: *Alzheimer-sírató*. = Kortárs, 11/5–6. p.
363. KOVÁCS Lajos: *Dorombolás*. = Kortárs, 11/4. p.
364. KOVÁCS Lajos: *Eladhatatlanul*. = Forrás, 11/45–49. p.
365. KOVÁCS Lajos: *Első borom*. = Forrás, 11/44–45. p.
366. KOVÁCS Lajos: *Ha az Istent megtaláljuk...* = Forrás, 11/44. p.
367. KOVÁCS Lajos: *Központ(oz)atlan*. = Forrás, 11/49–50. p.
368. KOVÁCS Lajos: *A nyolcvanas öregek*. = Kortárs, 11/6–7. p.
369. KOVÁCS Lajos: *Szemérmetlen haláltusavers*. = Kortárs, 11/4–5. p.
370. KOVÁCS Lajos: *Versék pinceajtókra-ablakra*. 1. Ajtószárny-triptichon: Vörösboros ima a lugasból. 2. Kisablakba: Kiköpött löre-folt. = Forrás, 11/50–52. p.
371. KOVÁCS ÚJSÁSZY Péter: *Febér tollak*. = Magyar Napló, 11/20. p.
372. KOVÁCS ÚJSÁSZY Péter: *A pisztráng*. = Magyar Napló, 11/20. p.
373. KOVÁCS ÚJSÁSZY Péter: *Ugródeszka*. = Magyar Napló, 11/20. p.
374. KÓRIZS Imre: *A győzőknek*. = Jelenkor, 11/1190–1191. p.
375. KÓRIZS Imre: *Holdkööltár*. = Jelenkor, 11/1191–1192. p.
376. KÓRIZS Imre: *Portrék*. = Jelenkor, 11/1192–1193. p.

377. KRUSOVSKY DÉNES: *Ha ilyen lesz a vége.* = Élet és Irodalom, december 19. 38. p.
378. KUDY FEHÉR JÁNOS: *A belső tapasztalat.* = Tiszatáj, 11/18–20. p.
379. KUKORELLY ENDRE: *Két és háromnegyed szedett Tandorinak.* = Élet és Irodalom, december 19. 26. p.
380. KÜRTI LÁSZLÓ: *Báli fényben.* = Eső, 4/51–52. p.
381. KÜRTI LÁSZLÓ: *Szád íze.* = Eső, 4/52. p.
382. KÜRTI LÁSZLÓ: *tartozni valobóvá.* = Élet és Irodalom, november 22. 14. p.
383. LACKFI JÁNOS: *Az áramszolgáltatás zsol-tára.* = Új Forrás, 10/11–13. p.
384. LACKFI JÁNOS: *Az atommaghasadás zsol-tára.* = Eső, 4/3–5. p.
385. LACKFI JÁNOS: *A bojlerjavítás zsol-tára.* = Látó, 11/15–16. p.
386. LACKFI JÁNOS: *A csomagolóember zsol-tára.* = Jelenkor, 11/1194–1196. p.
387. LACKFI JÁNOS: *A balottal szelfizés zsol-tára.* = Élet és Irodalom, november 8. 17. p.
388. LACKFI JÁNOS: *Örvények zsol-tára.* = Múlt és Jövő, 4/3. p.
389. LACKFI JÁNOS: *A termékvisszaváltás zsol-tára.* = Kalligram, 10/15–17. p.
390. LACKFI JÁNOS: *A zombi zsol-tára.* = Irodalmi Jelen, 12/30–33. p.
391. LACKNER LÁSZLÓ: *Ecloga sirató.* = Pannon Tükör, 6/45. p.
392. LACKNER LÁSZLÓ: *Szülőfalu.* = Pannon Tükör, 6/45. p.
393. LADIK KATALIN: *Az álmodó test tánca.* Az álmodó test tánca. Csokoládézók. Sajat feje tányéron. Front felé. = Műhely, 5–6/77. p.
394. LAJTOS NÓRA: *Ecce corpus.* = Magyar Napló, 12/13. p.
395. LÁNG ORSOLYA: *403. levél.* = Látó, 11/69–70. p.
396. LÁNG ORSOLYA: *Az aljban.* = Helikon, november 25. 4. p.
397. LÁNG ORSOLYA: *Autonómia.* = Látó, 11/71. p.
398. LÁNG ORSOLYA: *Eldől.* = Helikon, november 25. 4. p.
399. LÁNG ORSOLYA: *A fagyott kéz-bipotézis.* = Látó, 11/70. p.
400. LÁNG ORSOLYA: *Mintatelep sötétben.* = Helikon, november 25. 4. p.
401. LÁNG ORSOLYA: *Miópia.* = Látó, 11/71–72. p.
402. LÁSZLÓ NOÉMI: *De igen, de nem.* I. Kézimunka. II. Méreg. = Élet és Irodalom, november 22. 17. p.
403. LÁZÁR BALÁZS: *H. úr elveszett monológja.* = Eső, 4/18. p.
404. LÁZÁR BALÁZS: *H. úr vallomása Opheliának.* = Eső, 4/18. p.
405. LÁZÁR BALÁZS: *Mors Imperator.* = Magyar Napló, 11/48. p.
406. LÁZÁR BALÁZS: *Roncstavasz.* = Magyar Napló, 11/48. p.
407. LÁZÁR BENCE ANDRÁS: *Asztigmia.* = Élet és Irodalom, december 6. 14. p.
408. LÁZÁR BENCE ANDRÁS: *Egy másik történet.* = Élet és Irodalom, december 6. 14. p.
409. LÁZÁR BENCE ANDRÁS: *Micsoda szemfényvesztés.* = Élet és Irodalom, december 6. 14. p.
410. LÉKA GÉZA: *Az áruló.* = Hítel, 12/22. p.
411. LÉKA GÉZA: *Beinjekciózva.* = Hítel, 12/23. p.
412. LÉKA GÉZA: *Veronka.* = Hítel, 12/22. p.
413. LENCSEŠ KÁROLY: *Mulandóság.* = Irodalmi Jelen, 12/47. p.
414. LESKŐ ABIGÉL: *Úton.* = Magyar Napló, 11/19. p.
415. LEZSÁK SÁNDOR: *A pócsi templom csillaga.* = Hítel, 11/29–30. p.
416. LEZSÁK SÁNDOR: *Tengerparti dramolett.* = Magyar Napló, 12/19. p.
417. LOCKER DÁVID: *Ami kikerülhetetlen.* = Kalligram, 9/70. p.
418. LOCKER DÁVID: *Bagatell.* = Kalligram, 9/69. p.
419. LOCKER DÁVID: *Séta.* = Kalligram, 9/69. p.
420. LÖVÉTEI LÁZÁR LÁSZLÓ: *„de csak mindig a rozs”.* = Alföld, 12/76–78. p.
421. LÖVÉTEI LÁZÁR LÁSZLÓ: *Hargbita cristata.* (Részlet a Feketemunkából). = Műhely, 5–6/71–72. p.
422. LUZSICZA ISTVÁN: *Ami örök.* = Magyar Napló, 11/25. p.
423. MAGOLCSAY NAGY GÁBOR: *Ököfajr Mária-freskó.* = Magyar Műhely, 4/1. p.
424. MAKAI MÁTÉ: *Felmelegedés.* = Vár Ucca Műhely, 2/23. p.
425. MAKAI MÁTÉ: *Következő pillanat.* = Vár Ucca Műhely, 2/25–26. p.
426. MAKAI MÁTÉ: *The Ultimate Playlist.* = Vár Ucca Műhely, 2/24–25. p.
427. MAKÁRY SEBESTYÉN: *Mátra a Börzsönyben.* = Helikon, november 10. 11. p.
428. MARIÁN GÁBOR: *Hermann.* = Helikon, november 10. 11. p.
429. MARIÁN GÁBOR: *Konkáv alakzat.* = Helikon, november 10. 11. p.
430. MARIÁN GÁBOR: *Vakolat.* = Helikon, november 10. 11. p.

431. MARKÓ Béla: *Átballásos vers.* = Eső, 4/104–105. p.
432. MARKÓ Béla: *Ismétlődés.* = Látó, 10/6. p.
433. MARKÓ Béla: *A költészet értelme.* = Élet és Irodalom, december 19. 41. p.
434. MARKÓ Béla: *Már romlik.* = Látó, 10/7. p.
435. MARKÓ Béla: *Nincsen árnyéka.* = Látó, 10/5. p.
436. MARKÓ Béla: *Tavaszi passió.* = Vigilia, 12/947. p.
437. MARNO János: *És a homloka.* = Élet és Irodalom, december 19. 35. p.
438. MARNO János: *Faék az oldalasban.* = Alföld, 12/3–13. p.
439. MARNO János: *Fonalak.* Ártatlanság. Kitépett hajcsomó egy vázlatfüzetből. = Műhely, 5–6/103–104. p.
440. MARNO János: *Keletlenül.* = Alföld, 11/3–4. p.
441. MARNO János: *Most és mindig is.* = Jelenkor, 12/1310. p.
442. MELIORISZ Béla: *Egy biztos.* = Jelenkor, 12/1358. p.
443. MELIORISZ Béla: *Ebből.* = Jelenkor, 12/1357. p.
444. MELIORISZ Béla: *Fiókból fiókba.* = Műhely, 5–6/146. p.
445. MELIORISZ Béla: *Lehetne még.* = Jelenkor, 12/1356. p.
446. MELIORISZ Béla: *Már évszak.* = Jelenkor, 12/1356–1357. p.
447. MELIORISZ Béla: *Részokni az.* = Jelenkor, 12/1358. p.
448. MELIORISZ Béla: *Tanulni újra.* = Jelenkor, 12/1357. p.
449. MESTERHÁZI Mónika: *Csak bátran.* = Műhely, 5–6/156. p.
450. MESTERHÁZI Mónika: *Hogy nem.* = Élet és Irodalom, december 19. 39. p.
451. MESTERHÁZY Balázs: *Fohász^[sz].* = Kalligram, 9/8. p.
452. MESTERHÁZY Balázs: *Galamb és veréb^[TD].* = Kalligram, 9/8. p.
453. MESTERHÁZY Balázs: *O*kológia^[sz].* = Kalligram, 9/8. p.
454. MESTERHÁZY Balázs: *Reped^[sz].* = Kalligram, 9/9. p.
455. MESTERHÁZY Balázs: *Requiem^[sz].* = Kalligram, 9/9. p.
456. MESTERHÁZY Balázs: *Szemben a nap^[sz-csdf].* = Kalligram, 9/9. p.
457. MÉSZÁROS Gábor: *Minden bullám.* = Élet és Irodalom, december 6. 17. p.
458. MEZEI Gábor: *fényudvart keríteni.* = Alföld, 12/45. p.
459. MEZEI Gábor: *az_üveg_folyása.* = Alföld, 12/46. p.
460. MIKLYA Zsolt: *Ingváltó.* = Pannon Tükör, 5/17. p.
461. MIKLYA Zsolt: *Tónusokkal játszó.* = Magyar Napló, 12/30. p.
462. MOHAI V. Lajos: *Hádész címere.* = Tiszatáj, 11/22–27. p.
463. MOLNÁR Zsolt: *Fürdőrz(g)és.* = Várad, 10/9. p.
464. MOROZ Alexa: *Haikuk.* = Magyar Napló, 11/23. p.
465. NÁDASDY Ádám: *Dzsesszkoncert.* = Irodalmi Jelen, 12/12. p.
466. NÁDASDY Ádám: *Rágódni kell nyilván.* = Műhely, 5–6/118. p.
467. NAGY Gábor: *Szőlőhegy.* = Hitel, 12/45. p.
468. NAGY Gábor: *Trafik.* = Hitel, 12/46. p.
469. NAGY Gábor: *Utazás.* = Hitel, 12/45. p.
470. NAGY HAJNAL Csilla: *Fél év Csébszlovákia.* = Híd, 9/4–6. p.
471. NAGY Izabella: *Cigányok.* = Eső, 4/53. p.
472. NAGY Izabella: *Látogatás a Szent Anna otthonban.* = Eső, 4/53–54. p.
473. NAGY Izabella: *Városi reggel.* = Eső, 4/53. p.
474. NAGY Lea: *Hegycsúcs.* = Mozgó Világ, 11/42. p.
475. NAGY Lea: *Temető.* = Mozgó Világ, 11/43. p.
476. NAGY Lea: *Vonulás.* = Mozgó Világ, 11/43. p.
477. NAGY Lea: *Zágráb.* = Vár Ucca Műhely, 1/43. p.
478. NAGY Márta Júlia: *Tizenkét kép egy múzeum padlásáról.* = Tiszatáj, 11/48–49. p.
479. NAGY Zalán: *gégészet.* = Helikon, november 25. 10. p.
480. NAGY Zalán: *hatások.* zsibbad. lüktet. törik. = Helikon, november 25. 10. p.
481. NAGY Zalán: *lököt.* = Helikon, november 25. 10. p.
482. NAGY Zopán: *Ájtárások / Talált írások... Melankólia, előhívás... Melankólia, napkelte... Melankólia, Szaturnusz... Melankólia, Szaturnusz, no. II... Melankólia, Szaturnusz, no. III... = Irodalmi Jelen, 11/41–44. p.*
483. NAGY Zopán: *Film-vers-montázs.* (Buharov-fivérek: A program, 1997). = Tiszatáj, 11/53–54. p.
484. NAGY Zopán: *Film-vers-montázs.* (Claude Faraldo: Themroc, 1973). = Tiszatáj, 11/50–53. p.
485. NEMES Z. Márió: *Femina-kommentárok.* = Alföld, 11/35–36. p.

486. NEMES Z. Mária: *A Győztes fénye*. = Tiszatáj, 12/26–27. p.
487. NEMES Z. Mária: *Valami nem pók*. = Alföld, 11/36–37. p.
488. NÉMETH András: *Életkép*. Kivárva az órát, a percet. Életkép. Szobordávid, Michelangelo keze alól. = Napút, 8/101–102. p.
489. NÉMETH András: *Szülföldballadák*. Kenyerruhánkról. Hirbe hozott faluszépe. Kegyelemkrónika. = Hítel, 11/35–37. p.
490. NÉMETH Gábor Dávid: *A Dísztelenítő*. = Kalligram, 9/47. p.
491. NÉMETH Gábor Dávid: *Jegesmedvenyakörv*. = Kalligram, 9/48. p.
492. NÉMETH Gábor Dávid: *Üvegblúz*. = Látó, 10/39. p.
493. NÉMETH Gábor Dávid: *Károg az édes*. = Látó, 10/40. p.
494. NÉMETH Gábor Dávid: *Kétszemélyes kesztyű*. = Látó, 10/39. p.
495. NÉMETH Gábor Dávid: *Nyakatekert*. = Kalligram, 9/48. p.
496. NÉMETH Gábor Dávid: *Üvegblúz*. = Látó, 10/39. p.
497. NÉMETH Zoltán: *Tektonika*. = Alföld, 11/34. p.
498. NYERGES Gábor Ádám: *csakazértis / legálább*. = Mozgó Világ, 12/49. p.
499. NYERGES Gábor Ádám: *együtt*. = Élet és Irodalom, november 29. 17. p.
500. NYERGES Gábor Ádám: *kiégő*. = Mozgó Világ, 12/49–51. p.
501. NYERGES Gábor Ádám: *Lassított felvétel*. = Látó, 12/18–19. p.
502. NYERGES Gábor Ádám: *legyen*. = Élet és Irodalom, november 29. 17. p.
503. NYERGES Gábor Ádám: *Szürkület*. = Pannon Tükör, 6/49. p.
504. OCSOVSKY Zsófia: *Evolúció*. = Mozgó Világ, 11/44–45. p.
505. ORCSIK Roland: *Arctalanítás*. = Alföld, 11/5–6. p.
506. ORCSIK Roland: *Eutanázia*. = Alföld, 11/5. p.
507. ORCSIK Roland: *Fekete toll*. = Székelyföld, 12/42–44. p.
508. ORCSIK Roland: *Nebéz műfaj*. = Székelyföld, 12/41–42. p.
509. ORCSIK Roland: *Stratégia*. = Jelenkor, 11/1198. p.
510. ORCSIK Roland: *Tüskésbátú kollégák*. = Jelenkor, 11/1197. p.
511. OZSVÁTH Zsuzsa: *Himnusz*. = Látó, 12/29. p.
512. OZSVÁTH Zsuzsa: *Időnk*. = Látó, 12/30. p.
513. PÁL Marianna: *Augusztus*. = Irodalmi Jelen, 12/42. p.
514. PÁL Marianna: *Görbült tér*. = Irodalmi Jelen, 12/43. p.
515. PÁL Marianna: *Irtás*. = Irodalmi Jelen, 12/43. p.
516. PÁL Marianna: *Ma még*. = Irodalmi Jelen, 12/42. p.
517. PÁL Marianna: *Örökkön*. = Irodalmi Jelen, 12/42. p.
518. PALOTÁS Zsuzsi: *Kinőtt vonzások*. = Pannon Tükör, 5/48. p.
519. PARTI NAGY Lajos: *A bévről*. = Élet és Irodalom, december 19. 30. p.
520. PAYER Imre: *Fekete ég*. = Élet és Irodalom, december 13. 14. p.
521. PAYER Imre: *Egy hely*. = Élet és Irodalom, december 13. 14. p.
522. PAYER Imre: *Löktek, sodortak*. = Élet és Irodalom, december 13. 14. p.
523. PAYER Imre: *Rejtektutas járat*. = Élet és Irodalom, december 13. 14. p.
524. PÉNTÉK Imre: *A zsákmány*. = Vár Ucca Műhely, 1/31. p.
525. PETŐCZ András: *Néger-magam*. = Eső, 4/107. p.
526. PETRIK Iván: *Cseresznyevirágzás után*. = Vár Ucca Műhely, 2/97–98. p.
527. PETRIK Iván: *Jön át a zebra*. = Vár Ucca Műhely, 2/95–96. p.
528. PETRIK Iván: *Macskacsikk (lámpaária)*. = Jelenkor, 12/1362. p.
529. PETRIK Iván: *Mirelit*. = Vár Ucca Műhely, 2/96–97. p.
530. PETRIK Iván: *Vagy nincs*. = Jelenkor, 12/1361–1362. p.
531. PINTÉR Kitti: *érintő ()*. = Alföld, 12/60–61. p.
532. PINTÉR Lajos: *prelúdium*. = Műhely, 5–6/175. p.
533. POLLÁGH Péter: *Távoli kővé*. (Frapin: 1270). = Élet és Irodalom, december 19. 39. p.
534. POÓS Zoltán: *Az apák felelősségéről*. = Kortárs, 11/17. p.
535. POÓS Zoltán: *Esti locsolás*. = Kortárs, 11/17–18. p.
536. PUSZTAY János: *Buszon hajnali ködben*. = Vár Ucca Műhely, 1/64. p.
537. SAITOS Lajos: *Anyakönyvi múltad*. = Vár, 11/25–26. p.
538. SAJÓ László: *Angyal a tranzitban*. (11 fejezet a repülés történetéből). = Műhely, 5–6/241–243. p.
539. SCHEIN Gábor: *Napok sötétje*. = Műhely, 5–6/108. p.

540. SCHEIN Gábor: *Ó, rinocérosz (87.)* = Élet és Irodalom, december 19. 34. p.
541. SCHMIDEG Ádám: *Febér botok.* = Kalligram, 10/32. p.
542. SCHMIDEG Ádám: *Hibás.* = Kalligram, 10/33. p.
543. SCHMIDEG Ádám: *Nekünk Putyin.* = Kalligram, 10/33. p.
544. SCHMIDEG Ádám: *Pozitívan.* = Kalligram, 10/32. p.
545. SCHNEIDER Éva: *Opcionális.* = Tiszatáj, 11/38–39. p.
546. SIMAI Mihály: *Halálos csend.* = Pannon Tükör, 5/36. p.
547. SIMAI Mihály: *Mint aki.* = Pannon Tükör, 5/36. p.
548. SIMAI Mihály: *Szindbád.* = Pannon Tükör, 5/36. p.
549. SIMEK Valéria: *Alszik ágyán.* = Vár Ucca Műhely, 2/27. p.
550. SIMEK Valéria: *Keresztöltés.* = Napút, 8/80. p.
551. SIMEK Valéria: *Lecsukott szemmel.* = Vár Ucca Műhely, 2/28. p.
552. SIMEK Valéria: *Levél nyelven.* = Vár Ucca Műhely, 2/27–28. p.
553. SIMEK Valéria: *Szemed sarkában.* = Vár Ucca Műhely, 2/28. p.
554. SIMON Adri: *Ady a szanatóriumban.* = Magyar Napló, 11/35. p.
555. SIMON Adri: *Az ember gerince nyolcvan év múlva.* = Eső, 4/16. p.
556. SIMON Adri: *Flight shame.* = Eső, 4/16. p.
557. SIMON Bettina: *Édes.* = Élet és Irodalom, december 19. 39. p.
558. SIMON Bettina: *Haszontalan munka.* = Tiszatáj, 11/47. p.
559. SIMON Bettina: *Tiszta.* = Tiszatáj, 11/46. p.
560. SIMONFY József: *ahogy a.* = Helikon, november 10. 14. p.
561. SIMONFY József: *ami.* = Helikon, november 10. 14. p.
562. SIMONFY József: *Dalnok.* = Várad, 11/22–23. p.
563. SIMONFY József: *égi kupleráj.* = Helikon, november 10. 14. p.
564. SIMONFY József: *félelem hangja.* = Helikon, november 10. 14. p.
565. SIMONFY József: *felkészültél már.* = Helikon, november 10. 14. p.
566. SIMONFY József: *hegy.* = Helikon, november 10. 14. p.
567. SIMONFY József: *Kérdések batvanöt után.* = Várad, 11/23–24. p.
568. SIMONFY József: *ki fog.* = Helikon, november 10. 14. p.
569. SIMONFY József: *Rajz befejezve.* = Várad, 11/21–22. p.
570. SIPOS Tamás: *Ismeretlen kelet-európai költő verse 2015-ből.* = Jelenkor, 11/1217–1218. p.
571. SIPOS Tamás: *Megszólal egy néma lélek.* = Jelenkor, 11/1217. p.
572. SOMORJAI Réka: *Az én apám.* = Alföld, 11/6–7. p.
573. SOMORJAI Réka: *Keleten.* = Alföld, 11/7. p.
574. SOMOS Béla: *Betűvé válik.* = Hítel, 12/102. p.
575. SOPOTNIK Zoltán: *A REMÉNYHEZ: Újraérkezettek.* = Alföld, 12/44–45. p.
576. SOPOTNIK Zoltán: *Rög.* = Alföld, 11/38. p.
577. SURMAN László: *Ne halj meg, éj!* = Várad, 10/23. p.
578. SURMAN László: *Tartsátok meg.* = Várad, 10/22–23. p.
579. SURMAN László: *Tovább kell állni.* = Várad, 10/22. p.
580. SÜTŐ Csaba András: *Cserezsnyefa a szélben.* = Eső, 4/48. p.
581. SÜTŐ Csaba András: *Jönnek a házak.* = Eső, 4/48. p.
582. SÜTŐ Csaba András: *kétvilág.* = Irodalmi Jelen, 12/45–46. p.
583. SÜTŐ Csaba András: *Légi folyosó.* = Eső, 4/48. p.
584. SÜTŐ Csaba András: *szimultán utcafront.* = Irodalmi Jelen, 12/44. p.
585. SÜTŐ Csaba András: *tenyék az évszakok nyomán.* = Irodalmi Jelen, 12/46. p.
586. SÜTŐ Csaba András: *utca az utcát.* = Irodalmi Jelen, 12/45. p.
587. SZABÓ T. Anna: *Eső napja.* = Élet és Irodalom, december 19. 30. p.
588. SZÁLINGER Balázs: *Sopronkőhida.* = Alföld, 12/43. p.
589. SZAMOSVÁRI Bence: *Befogadtál egy cirmos kölyköt.* = Pannon Tükör, 6/51. p.
590. SZAMOSVÁRI Bence: *Türelem.* = Pannon Tükör, 6/51. p.
591. SZEGEDI Eszter: *Eredetmonda.* = Vigilia, 12/946. p.
592. SZEGEDI Eszter: *Hámlik.* = Tiszatáj, 11/55. p.
593. SZEGEDI Eszter: *Ház.* = Tiszatáj, 11/55. p.
594. SZEGEDI Eszter: *Hazafél.* = Tiszatáj, 11/55. p.
595. SZEGEDI Eszter: *Készenlét.* = Vigilia, 12/946. p.
596. SZEGEDI Eszter: *Nagyapa.* = Vigilia, 12/946. p.
597. SZEGEDI Eszter: *Retour à la nature.* = Tiszatáj, 11/56. p.

598. SZELES Judit: *Hóbatár.* = Alföld, 12/59. p.
599. SZELES Judit: *Sarkkőri.* = Alföld, 12/60. p.
600. SZENTE B. Levente: *Álmodik-e Isten?* = Vár Ucca Műhely, 2/86. p.
601. SZENTE B. Levente: *Apokrif ima.* = Vár Ucca Műhely, 2/86–87. p.
602. SZENTE B. Levente: *Fűszálének.* = Vár Ucca Műhely, 2/88. p.
603. SZENTE B. Levente: *Majd elváltak.* = Vár Ucca Műhely, 2/88. p.
604. SZENTE B. Levente: *A mester és én.* = Vár Ucca Műhely, 2/85. p.
605. SZENTE B. Levente: *Szembe jöttek.* = Vár Ucca Műhely, 2/87–88. p.
606. SZENTE B. Levente: *(tapad ránk a sok kereszt).* = Vár Ucca Műhely, 2/85. p.
607. SZENTGYÖRGYI László: *Palackposta.* (Apróhirdetés). (Ha már...) (Holt lelkek). (Azt soha). (Kiterítetten). (Ötödik kerék). (Trauma). (Napi szürke). (Titkok). (Ki lát engem?) (Se kint, se bent). (Ez vagyok). = Vár Ucca Műhely, 1/67–69. p.
608. SZENTIRMAI Mária: *Erdei részlet.* = Műhely, 5–6/224. p.
609. SZIKRA János: *Egyik végén másik vége.* = Vár Ucca Műhely, 1/33. p.
610. SZIKRA János: *ének.* = Vár Ucca Műhely, 1/33. p.
611. SZIKRA János: *Ha zörög a mák.* = Vár Ucca Műhely, 1/32. p.
612. SZIKRA János: *Kalóz.* = Vár Ucca Műhely, 1/32. p.
613. SZIKRA János: *Minden távoli útra.* = Hítel, 12/65. p.
614. SZIKRA János: *Selyem.* = Hítel, 12/66. p.
615. SZIKRA János: *szerelemsütörtök.* = Vár Ucca Műhely, 1/34. p.
616. SZIKRA János: *Végzeted felé.* = Hítel, 12/65–66. p.
617. SZILÁGYI Mihály: *csillámpala.* = Műhely, 5–6/210. p.
618. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Baráti játszma.* = Pannon Tükör, 5/27. p.
619. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Cicatrix.* = Jelenkor, 12/1359. p.
620. SZLUKOVÉNYI Kata[lin]: *Dugó.* = Élet és Irodalom, december 19. 37. p.
621. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Fázik a kezem.* = Pannon Tükör, 5/27. p.
622. SZLUKOVÉNYI Katalin: *In a Station of the Metro.* = Műhely, 5–6/158. p.
623. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Kötőpályás közlekedés.* = Jelenkor, 12/1359. p.
624. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Lóg.* = Pannon Tükör, 5/27. p.
625. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Mondóka.* = Jelenkor, 12/1360. p.
626. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Sün.* = Jelenkor, 12/1360. p.
627. SZÓCS Géza: *Falugyűlés Negrilesti-en.* = Eső, 4/102–103. p.
628. SZÓCS Kálmán: *Négernek lenni.* = Eső, 4/96. p.
629. SZÓCS-NAGY Tímea: *Agónia.* = Látó, 12/31. p.
630. SZÓCS-NAGY Tímea: *Öltözködés.* = Látó, 12/31–32. p.
631. SZÜGYI Zoltán: *Egyszerűen.* = Forrás, 11/38–39. p.
632. TÁBOR Ádám: *E világ vérmező.* = Műhely, 5–6/127. p.
633. TAKÁCS Boglárka: *Fulladásveszély.* = Kortárs, 12/36. p.
634. TAKÁCS Nándor: *His fuit.* = Műhely, 5–6/211. p.
635. TAKÁCS Zsuzsa: *Mérleg.* = Műhely, 5–6/29. p.
636. TAKÁCS Zsuzsa: *A szerző álma.* = Élet és Irodalom, december 19. 29. p.
637. TAMÁSI OROSZ János: *Ezerkilencszáznyolcvanegy.* = Napút-füzetek, 138/3–34. p.
638. TÁMBA Renátó: *Abbagyitam a futást.* = Várad, 11/7. p.
639. TÁMBA Renátó: *Nappal.* = Várad, 11/6. p.
640. TATÁR Sándor: *Késletetett...* = Műhely, 5–6/286. p.
641. TERÉK Anna: *A napfényre vissza.* = Műhely, 5–6/87–89. p.
642. THIMÁR Attila: *Haikuk.* = Műhely, 5–6/209. p.
643. TOLNAI Ottó: *Akárha tapsoltunk volna.* = Műhely, 5–6/18–20. p.
644. TOMAJI Attila: *Ragyogás.* = Pannon Tükör, 5/18. p.
645. TOMOS Hajnal, B.: *Családi forgatókönyv.* = Várad, 11/9–10. p.
646. TOMOS Hajnal, B.: *Hajnali negyennyolc.* = Várad, 11/8–9. p.
647. TOROCZKAY András: *Néz.* = Új Forrás, 10/43–44. p.
648. TÓTH Csilla: *magamat néha.* = Irodalmi Jelen, 11/14. p.
649. TÓTH Csilla: *óriáskigyó.* = Irodalmi Jelen, 11/13. p.
650. TÓTH Erzsébet: *Léda kalapja.* = Magyar Napló, 11/12. p.
651. TÓTH Krisztina: *Szintér.* = Műhely, 5–6/155. p.
652. TÓTH László: *Odafent az ég...* A mester, ki el... Egy új – a Carmina buránához. = Műhely, 5–6/63. p.

653. TÖNKÖL József: *Feküdtem ott.* = Vár Ucca Műhely, 1/83. p.
654. TÖNKÖL József: *A győri verseskönyvből.* = Műhely, 5–6/204. p.
655. TÖNKÖL József: *Keresztleletlenül.* = Vár Ucca Műhely, 1/82. p.
656. TÖNKÖL József: *Rád hagyom régi falumat.* = Vár Ucca Műhely, 1/82. p.
657. TÖZSÉR Árpád: *Poszt-posztmodern.* = Műhely, 5–6/183. p.
658. TURCZI István: *Az interpretátor.* = Műhely, 5–6/208. p.
659. TURCZI István: *Csöndgenerátor.* = Magyar Napló, 11/53. p.
660. TUNGLI M. Klára: *Énbennem arcok/2.* = Vár Ucca Műhely, 1/79–80. p.
661. TUNGLI M. Klára: *Feloldozás.* = Vár Ucca Műhely, 1/80–81. p.
662. TUNGLI M. Klára: *Tüzes jégvirág.* = Vár Ucca Műhely, 1/80. p.
663. TUNGLI M. Klára: *Zene, élet szerelem.* = Vár Ucca Műhely, 1/79. p.
664. UTASSY József: *Egy festőbőz.* = Napút, 8/119. p.
665. UTASSY József: *Isten faggatása.* = Napút, 8/118. p.
666. UTASSY József: *Üdvözlét Szófiából.* = Napút, 8/117. p.
667. VAJNA Ádám: *385+542=.* = Székelyföld, 12/6. p.
668. VAJNA Ádám: *Verdikt.* = Székelyföld, 12/5. p.
669. VAJSENBK Péter: *Mocsárra épült.* = Eső, 4/15. p.
670. VAJSENBK Péter: *A pillérek lerakása.* = Eső, 4/15. p.
671. VAJSENBK Péter: *Séta felsővárosban.* = Eső, 4/14. p.
672. VARGA Imre: *Ál(om)szonettek.* 79. 80. 81. 82. 83. = Kalligram, 9/37–38. p.
673. VARGA Imre: *Ál(om)szonettek.* 81. 82. 83. 84. = Műhely, 5–6/173–174. p.
674. VARGA Melinda: *akár a hó.* = Irodalmi Jelen, 12/51. p.
675. VARGA Melinda: *Az álom megkívánczik a verandán.* = Eső, 4/21. p.
676. VARGA Melinda: *furcsa december.* = Irodalmi Jelen, 12/52–53. p.
677. VARGA Melinda: *gyertyák.* = Irodalmi Jelen, 12/51. p.
678. VARGA Melinda: *bit.* = Irodalmi Jelen, 12/50. p.
679. VARGA Melinda: *hóvihar beentről.* = Irodalmi Jelen, 12/53. p.
680. VARGA Melinda: *Az idő és a szép.* = Eső, 4/21. p.
681. VARGA Melinda: *olasz tél.* = Irodalmi Jelen, 12/52. p.
682. VARGA Melinda: *Pereg a film.* = Eső, 4/21. p.
683. VARGA Melinda: *Reneszánsz szerelmek.* = Eső, 4/20. p.
684. VARGA Melinda: *A tizenkét kagyló.* nyilas. = Irodalmi Jelen, 12/17–18. p.
685. VARGA Melinda: *A tizenkét kagyló.* skorpió. = Irodalmi Jelen, 11/25. p.
686. VARGA Melinda: *Veréb.* = Eső, 4/21. p.
687. VARGA Sándor György: *Lárvák.* = Várad, 10/16–17. p.
688. VARGA Sándor György: *Molylepkek.* = Várad, 10/18–19. p.
689. VÉGH Attila: *Ajtó.* = Magyar Napló, 12/10. p.
690. VÉGH Attila: *Nyomok.* = Magyar Napló, 12/10. p.
691. VÉGH Attila: *Transzbeton.* = Pannon Tükör, 5/43. p.
692. VESZPRÉMI Szilveszter: *Váz.* = Pannon Tükör, 6/49–50. p.
693. VISKY András: *Almabűs.* = Műhely, 5–6/64–65. p.
694. VISKY András: *Fekete-tengeri főljegyzések Annának.* = Tiszafű, 12/15–16. p.
695. VISKY András: *Főljegyzések Eszternek az elszakadásról.* = Jelenkor, 12/1312. p.
696. VISKY András: *Látszik a fény.* = Élet és Irodalom, december 19. 39. p.
697. VISKY András: *Most és halálunk.* = Jelenkor, 12/1311–1312. p.
698. VISKY András: *Nem tartozol.* = Élet és Irodalom, november 15. 17. p.
699. VISKY András: *Soha nem is.* = Jelenkor, 12/1311. p.
700. VISKY András: *Távirat 1989-ből.* = Élet és Irodalom, november 15. 17. p.
701. VISKY András: *Unicum-kereszt.* = Élet és Irodalom, november 15. 17. p.
702. VISKY András: *Utolsó előtti tétel.* = Élet és Irodalom, november 15. 17. p.
703. VITÉZ Ferenc: *2650 nap az Úton, amikor.* = Napút, 8/106–107. p.
704. VÖRÖS István: *55 év.* = Élet és Irodalom, december 19. 41. p.
705. VÖRÖS István: *1964. szeptember 20.* = Látó, 10/25–26. p.
706. VÖRÖS István: *Az ablakok.* = Magyar Napló, 12/44. p.
707. VÖRÖS István: *Auden-fraktál.* = Látó, 10/23. p.
708. VÖRÖS István: *Capri márciusban.* = Forrás, 11/4. p.
709. VÖRÖS István: *Az első emlék* 1/835 p.

710. VÖRÖS István: *Emlékeztető*. = Forrás, 11/5–7. p.
711. VÖRÖS István: *Helmut Newton: Big nude III: Henrietta, 1980*. = Új Forrás, 10/40–41. p.
712. VÖRÖS István: *Az irodalomtörténet nyomorúsága*. = Látó, 10/22. p.
713. VÖRÖS István: *Az üzletdiktátor köszöntése*. = Látó, 10/21–22. p.
714. VÖRÖS István: *Jóslat*. = Tiszatáj, 12/12. p.
715. VÖRÖS István: *Kérem*. = Új Forrás, 10/36. p.
716. VÖRÖS István: *A kettős élet dala*. = Látó, 10/23–24. p.
717. VÖRÖS István: *Lélekvándorlás még életben*. = Élet és Irodalom, november 15. 14. p.
718. VÖRÖS István: *Loretói elégia*. = Vigilia, 11/835–836. p.
719. VÖRÖS István: *Nem azt mondom*. = Forrás, 11/3. p.
720. VÖRÖS István: *Nincsen magyarázat*. = Látó, 10/24. p.
721. VÖRÖS István: *Az olló nyílni fog*. Szociológiai jelentés. = Tiszatáj, 12/13. p.
722. VÖRÖS István: *Önarckép 1984-ből*. = Forrás, 11/4–5. p.
723. VÖRÖS István: *Őszi szonéta*. = Vigilia, 11/833–835. p.
724. VÖRÖS István: *Rituális fürdés az aranytemplomnál*. = Tiszatáj, 12/14. p.
725. VÖRÖS István: *„Rosencrantz és Guildenstern halott”*. = Magyar Napló, 12/44. p.
726. VÖRÖS István: *Schelling rikkancsa*. = Új Forrás, 10/42. p.
727. VÖRÖS István: *Személyiségbítel*. = Élet és Irodalom, november 15. 14. p.
728. VÖRÖS István: *Szétrézek a műhelyemben*. = Műhely, 5–6/282. p.
729. VÖRÖS István: *Szmogriadó*. = Új Forrás, 10/37–39. p.
730. VÖRÖS István: *Távsex Agnessal*. = Élet és Irodalom, november 15. 14. p.
731. WIRTH Imre: *A bullámok*. = Jelenkor, 11/1199. p.
732. WIRTH Imre: *Kárpit foszlik*. = Jelenkor, 11/1199. p.
733. WIRTH Imre: *Kevés*. = Forrás, 12/28–29. p.
734. WIRTH Imre: *Mindig ugyanoda*. = Látó, 12/77–79. p.
735. WIRTH Imre: *Ne bidd szívem*. = Élet és Irodalom, december 19. 37. p.
736. WIRTH Imre: *Nyugtalan bullámzás*. = Jelenkor, 11/1200. p.
737. WIRTH Imre: *Olyan vastag a fal*. = Jelenkor, 11/1200. p.
738. ZALÁN Tibor: *Alkonyi Műhely*. = Műhely, 5–6/284–285. p.
739. ZALÁN Tibor: *Az ebredés kényszerrei*. = Forrás, 12/3–5. p.
740. ZALÁN Tibor: *Láp-ország elfáradt lakója*. = Magyar Napló, 12/22. p.
741. ZALÁN Tibor: *Tünődő*. = Pannon Tükör, 5/13. p.
742. ZÁVADA Péter: *Ipbigenia továbblép*. Szerepers egy hangra. A cseresznyefa. Panelek. A kút. A nagymama. A telep. Anyák napja. Fejfájás. Gumiabroncsok. Tájéseb. A ballagás. Ropi és sportszlet. Színész-mesterség óra. A barázdákon át. = Alföld, 12/13–27. p.

Rövidpróza

743. ANDRÉ Krisztina: *Csarnokzug*. = Látó, 12/26–28. p.
744. ANDRÉ Krisztina: *Napraforgó*. = Látó, 12/24–25. p.
745. ANDRÉ Krisztina: *Szurokurizmus*. = Látó, 12/25–26. p.
746. BALÁSSY Fanni: *Anita*. = Látó, 10/45–46. p.
747. BALÁSSY Fanni: *Kezdetben volt a föld*. = Látó, 10/43–44. p.
748. BALÁSSY Fanni: *Moraj*. = Látó, 10/41–43. p.
749. BALÁZS Ildikó: *Antha*. = Várad, 11/33–40. p.
750. BALÁZS Ildikó: *Ex lex*. Kobold. A római légiós. Kolera idején. Az apostol. A kötéltáncos. = Várad, 10/29–37. p.
751. BÁN Zsófia: *Csücsdész*. = Élet és Irodalom, december 19. 40. p.
752. BARTA Zsolt: *Száz*. = Irodalmi Jelen, 11/15–19. p.
753. BARTUSZ-DOBOSI László: *Az arany betűk*. = Vigilia, 12/943–945. p.
754. BÁTNYI Zoltán: *Beteg november*. = Irodalmi Jelen, 12/5–11. p.
755. BECK Zoltán: *A nemzedék nélküli ember*. (interjú – rögzítés dátuma, helye, időtartama, lejegyző, blabla). = Élet és Irodalom, november 22. 15. p.
756. BECSY András: *Kr. u. 1973*. = Élet és Irodalom, november 15. 15. p.
757. BENE Zoltán: *Szükségfű*. = Székelyföld, 12/45–49. p.
758. BERKA Attila: *Isten háta*. (pannon parabola). = Pannon Tükör, 5/14–16. p.
759. BERTA Ádám: *Musa bácsi látogatása*. = Élet és Irodalom, december 13. 15. p.

760. BERTA Zsolt: *Kutyafuttató – Kán.* = Magyar Napló, 12/14–18. p.
761. BODOR Emese Réka: *Hamlet versus valóság.* = Magyar Napló, 11/24. p.
762. BRASSAI Zsombor: *Újjászületés.* = Látó, 12/55–62. p.
763. COVACIU Norbert: *Homérosz Akhilleusz.* = Látó, 12/33–36. p.
764. CSABAI László: *Elszámolás.* = Kortárs, 12/21–28. p.
765. CSABAI László: *Meggyőzés.* = Magyar Napló, 11/5–12. p.
766. CSABAI László: *Órségváltás.* = Alföld, 12/34–37. p.
767. CSABAI László: *A sors útjai.* = Élet és Irodalom, november 15. 15. p.
768. CSERNA-SZABÓ András: *A kögolyó.* = Élet és Irodalom, december 19. 40. p.
769. CSOMBOR Rita: *Szabad, akarat?* = Pannon Tükör, 5/28–33. p.
770. [DARVASI László] Szív Ernő: *Amikor az írók fölkerik.* = Tiszatáj, 12/[109]. p.
771. [DARVASI László] Szív Ernő: *A halálmegmondó.* = Élet és Irodalom, november 22. 14. p.
772. DARVASI László: *A kelet-európai könyvespolc.* = Jelenkor, 11/1169–1184. p.
773. [DARVASI László] Szív Ernő: *Kis beszéd az Énről.* = Tiszatáj, 11/[125]. p.
774. DARVASI László: *Olog.* = Élet és Irodalom, december 19. 41. p.
775. DÉR Adrienn: *Fantáziautazás.* = Látó, 11/41–43. p.
776. DÉR Adrienn: *Fényjáték.* = Látó, 11/40–41. p.
777. DÉR Adrienn: *Moraj.* = Látó, 11/43–44. p.
778. DERZSY-BEN Ond: *Ütött az óra.* = Vár Ucca Műhely, 1/35–40. p.
779. DOBAI Lili: *Lucis via.* = Vigília, 11/830–833. p.
780. EGRESSY Zoltán: *Madarak.* = Műhely, 5–6/128–129. p.
781. ENDRÖDI Gábor: *Ilza levele.* = Irodalmi Jelen, 11/29–34. p.
782. ESZTÁNYI Zsófia: *Túlazóperencián.* = Magyar Napló, 11/21. p.
783. FÁM Erika: *Allatok.* = Várad, 11/11–15. p.
784. FARKAS Arnold Levente: *A vidéki szerző.* = Élet és Irodalom, december 13. 15. p.
785. FECSKE Csaba: *Örökös menyasszony.* = Élet és Irodalom, november 22. 16. p.
786. FERDINÁND Zoltán: *Az Emese feneke.* = Tiszatáj, 11/43. p.
787. FERDINÁND Zoltán: *Az Erika és az útbenger.* = Tiszatáj, 11/43. p.
788. FERDINÁND Zoltán: *Az Erzszi új mellei.* = Tiszatáj, 11/40. p.
789. FERDINÁND Zoltán: *A Jenő nem bírja a sört.* = Tiszatáj, 11/40. p.
790. FERDINÁND Zoltán: *A Karcsi a mennybe megy.* = Tiszatáj, 11/40–41. p.
791. FERDINÁND Zoltán: *A Károly megeszi saját magát.* = Tiszatáj, 11/41. p.
792. FERDINÁND Zoltán: *Mellesleg megbalt Józsi.* = Tiszatáj, 11/44–45. p.
793. FERDINÁND Zoltán: *A Pista nem vette észre.* = Tiszatáj, 11/41–42. p.
794. FERDINÁND Zoltán: *A Sanyi elissza a rokantnyugdíját.* = Tiszatáj, 11/42. p.
795. FERDINÁND Zoltán: *Tibi, a fordított Iggy Pop.* = Tiszatáj, 11/45. p.
796. FERDINANDY György: *Könyvbemutató.* = Vigília, 12/940–941. p.
797. FERDINANDY György: *Száműzetésem jeles cselekedetei.* = Kortárs, 12/12–15. p.
798. FERDECKY Katalin: *A hagni.* = Élet és Irodalom, november 22. 16. p.
799. GARACZI László: *Zsiborás futása.* = Élet és Irodalom, december 19. 31. p.
800. GÁSPÁR Ferenc: *...elpusztítani sohasem?** = Pannon Tükör, 5/19–26. p.
801. GÁSPÁR-SINGER Anna: *Ragtime.* = Kalligram, 10/54–61. p.
802. GÖRCSI Péter: *Amikor Ove beszorult az asztal alá.* = Híd, 8/13–17. p.
803. GÖRCSI Péter: *Amikor Ove megismerte Aitanát.* = Híd, 8/11–13. p.
804. GÖRCSI Péter: *Lépcső.* = Híd, 8/8–11. p.
805. GYÖRGY Attila: *Vannak vidékek.* = Magyar Napló, 12/11. p.
806. GYÖRY Donkonos: *Tungúz-meteor.* = Eső, 4/56–58. p.
807. HARAG Anita: *Selymes, sima.* = Jelenkor, 11/1207–1211. p.
808. HÁY János: *A mutatóújj.* = Élet és Irodalom, december 19. 35. p.
809. HEGEDÜS Vera: *Fejünkön virágkoszorú.* = Alföld, 12/70–75. p.
810. HERCZEG Szonja: *Két százalék.* = Új Forrás, 10/61–62. p.
811. IZER Janka: *És sárga páragózt.* = Irodalmi Jelen, 12/125–126
812. JASSÓ Judit: *Exodus.* = Alföld, 12/28–30. p.
813. JÁSZBERÉNYI Sándor: *Keresztelő.* = Jelenkor, 12/1316–1325. p.
814. JENEI László: *Vissza '36-ot!* = Tiszatáj, 12/6–11. p.
815. JOÓ József: *Ügyvédek.* = Irodalmi Jelen, 11/36–38. p.

816. [JUHÁSZ Attila] CSENYES TOLL: *Bármi lehet.* Tolnay Imre fénylő sara. = Új Forrás, 9/63–64. p.
817. JUHÁSZ KRISTÓF: *A teközlő fiú és a pszichiátria.* = Pannon Tükör, 6/32–33. p.
818. JUHÁSZ ZSUSZANNA: *Dzsakarta.* = Pannon Tükör, 6/34–35. p.
819. JUHÁSZ ZSUSZANNA: *Porembrió.* = Pannon Tükör, 6/35–37. p.
820. KALTENECKER LILI: *Csütörtök.* = Magyar Napló, 11/24. p.
821. KÁNTOR ZSOLT: *Extravagáns shopping.* Ép poétika, Op. 01. = Irodalmi Jelen, 12/48–49. p.
822. KÁNTOR ZSOLT: *Kontextus és Ágnes.* = Pannon Tükör, 6/43. p.
823. KÁNTOR ZSOLT: *Egy nem létező nyelv.* = Pannon Tükör, 6/43–44. p.
824. KAPECZ ZSUSZA: *A csigák gyilkosa.* = Műhely, 5–6/125–126. p.
825. KERESZTURY TIBOR: *A csend éve.* Egy könnyesepp Boriszért. = Élet és Irodalom, december 19. 35. p.
826. KISS NOÉMI: *Tornászok.* = Élet és Irodalom, november 29. 15. p.
827. KISS OTTÓ: *Paradicsom és mennyország.* = Élet és Irodalom, december 19. 27. p.
828. KISSLAKI LÁSZLÓ: *Báránylebök Charleston fölött.* = Hítel, 11/23–28. p.
829. KOLLÁR-KLEMENCZ LÁSZLÓ: *Budi.* = Élet és Irodalom, november 8. 15. p.
830. KOLOZSI LÁSZLÓ: *Saint Malo.* = Élet és Irodalom, december 6. 16. p.
831. KONTRA FERENC: *Boldog karácsony.* = Magyar Napló, 12/4–6. p.
832. KOVÁCS ELEONÓRA: *Rendelkezik.* = Tiszatáj, 12/31–33. p.
833. KOVÁCS KATÁNG FERENC: *Született zöld.* = Napút, 8/103–104. p.
834. KOVÁCS LAJOS: *Átizzadt nagymama-íngek.* = Forrás, 11/52–61. p.
835. KOVÁCS LAJOS: *Egyesében három.* 1. mese NagyobbPéter három-hétpróbájáról. 2. mese MásikZajos aranytorkáról. 3. mese KisBence négysarkú kristálygömbjéről. = Forrás, 11/61–67. p.
836. KOVÁCS LAJOS: *Vernek vagy meghalnak.* = Új Forrás, 9/65–79. p.
837. KÓRÖSSI P. JÓZSEF: *Fehér Amur.* = Élet és Irodalom, november 29. 16. p.
838. KUSTOS JÚLIA: *Klára mama viszonya a fickóhoz.* = Élet és Irodalom, november 8. 16. p.
839. KÜRT LÁSZLÓ: *Paddás és szupercella.* = Élet és Irodalom, november 29. 15. p.
840. LÁBAS ENDRE: *Bőröndgőzölőnő.* Jégpaplan. Jeggyűrűm és a Fecske. Copacabana. Bőröndgőzölőnő. = Műhely, 5–6/287–290. p.
841. LÁNG ORSÓLYA: *Átlépések.* = Alföld, 12/47–50. p.
842. LÉGRÁDI GERGELY: *Az anya.* = Élet és Irodalom, december 6. 16. p.
843. LESOVICS ISTVÁN: *Indián.* = Irodalmi Jelen, 11/22–24. p.
844. LITNER ZSOLT: *Viktorka.* = Élet és Irodalom, december 13. 16. p.
845. LOKODI IMRE: *Lebetetlen panzió.* (Lúg). (Pötty). (Csoda). = Székelyföld, 12/50–57. p.
846. LOKODI IMRE: *Lónézés.* = Napút, 8/81–86. p.
847. LOVÁSZ KRISZTINA: *Életöröm.* = Helikon, november 10. 5. p.
848. LOVÁSZ KRISZTINA: *Halál Öcsi.* = Helikon, november 10. 5–6. p.
849. LOVÁSZ KRISZTINA: *Kifordított.* = Helikon, november 10. 5. p.
850. LOVÁSZ KRISZTINA: *Régen.* = Helikon, november 10. 5. p.
851. LOVÁSZ KRISZTINA: *Szegény tatár.* = Helikon, november 10. 6. p.
852. LOVÁSZ KRISZTINA: *Az udvar.* = Helikon, november 10. 6. p.
853. LOVÁSZ KRISZTINA: *Az udvar másodszor.* = Helikon, november 10. 6. p.
854. LŐRINCZ P. GABRIELLA: *Halld, öreg, angyal szól!* = Magyar Napló, 12/8–9. p.
855. LUKÁTS JÁNOS: *Tegnap volt teliből.* = Magyar Napló, 11/15–16. p.
856. MAGYAR BOGLÁRKA: *Apám temetése.* = Magyar Napló, 11/17–19. p.
857. MAJOROS SÁNDOR: *A tunéziai vérfarkas.* = Eső, 4/58–63. p.
858. MÁN-VÁRHEGYI RÉKA: *Leszámolás a napaliban.* = Élet és Irodalom, december 19. 28. p.
859. MÁN-VÁRHEGYI RÉKA: *Növekvő tartozásaim.* = Élet és Irodalom, november 29. 14. p.
860. MÁRTON LÁSZLÓ: *Félsz.* = Élet és Irodalom, december 19. 26. p.
861. MÁRTON LÁSZLÓ: *Női név.* = Műhely, 5–6/52–53. p.
862. MÁTYÁS ZSOLT IMRE: *Október, avagy Angyom asszony és az aranynapok.* = Várad, 10/10–12. p.
863. MÉCS ANNA: *Sirályok.* = Alföld, 12/53–57. p.

864. MEGDYESI Emese: *Bukaresti intermezzo*. = Székelyföld, 12/27–40. p.
865. MIKLÓSSI SZABÓ István: *Testében tömegek*. = Látó, 12/7–17. p.
866. MOLNÁR Erzsébet: *Élő bal*. = Élet és Irodalom, december 19. 20. p.
867. MOLNÁR Erzsébet: *Ragyogás*. = Élet és Irodalom, november 15. 2. p.
868. MOLNÁR Vilmos: *Az Alkatraz előtt*. = Látó, 10/8–10. p.
869. NÁDASDY Ádám: *Vár a századosom*. = Élet és Irodalom, december 19. 36. p.
870. NAGY Gerzson: *A második sztrók*. = Élet és Irodalom, november 29. 16. p.
871. NÓTI Arianna: *Hisztí*. = Várad, 11/4. p.
872. NÓTI Arianna: *A hülsen*. = Várad, 11/5. p.
873. NOVÁK Valentin: *Idézés*, amelyben Arany ott ül a padon, de alig veszik észre, s jobban is tennék, ha nem piszkálnák... = Kortárs, 12/37–44. p.
874. NOVÁK Zsüliet: *Szégyen*. = Eső, 4/69–74. p.
875. OBERCZIÁN Géza: *Az eltűnt gyermek*. Etűd a Kisvárosi noir-sorozatból. = Irodalmi Jelen, 11/4–12. p.
876. ODZE György: *Reményvesztetten*. = Mozgó Világ, 12/52–63. p.
877. ORAVECZ Imre: *Feljegyzések naplemente közben*. (Prevenció). (Entrópia). (Naplemente). (Sokk). (A tudás eltűnéséről). (Nyelvtanulás). (Biciglizés). (Intés nyaralónak). (Utassy). (Pánik). = Jelenkor, 12/1326–1328. p.
878. ORAVECZ Imre: *Feljegyzések naplemente közben*. (Szél). (Bálint István). (Nyilatkozat). (Ősz). (Megtévesztés). (Rémület). (Tölgy). (Elégedetlenség). (Átirat). (Irodalom). = Élet és Irodalom, december 19. 31. p.
879. PÁL Sándor Attila: *A csók*. = Eső, 4/63–64. p.
880. PÁL Sándor Attila: *Haladás*. = Élet és Irodalom, december 13. 16. p.
881. PATAK Márta: *Holnap megyek meghalni*. = Látó, 11/7–9. p.
882. PATAK Márta: *Megváltoztatom az életem*. = Vár Ucca Műhely, 1/26–30. p.
883. PATAK Márta: *A mozdonyvezető nemrég nősült*. = Élet és Irodalom, november 15. 16. p.
884. PATAK Márta: *Pavor nocturnis*. = Látó, 11/10–14. p.
885. PATAKI Előd István: *A vacsora*. = Várad, 10/20–21. p.
886. PÁTKAI Tivadar: *Virágos hadművelet*. = Műhely, 5–6/131–132. p.
887. PATÓCS MOLNÁR János: *Apa már nem gyáva*. = Pannon Tükör, 6/38–41. p.
888. PÉTER János: *Bizonnyítvány*. = Irodalmi Jelen, 12/36–41. p.
889. PINTEA László: *A szolgálat*. = Várad, 11/27–30. p.
890. PISTOLI Leopold: *Bolond – Rókaprém (sej, haj)*. = Vár Ucca Műhely, 1/73–78. p.
891. PISTOLI Leopold: *Vándortábor*. (Amalthea). = Vár Ucca Műhely, 1/70–73. p.
892. POZSONYI Ádám: *Várakozás a lépcsőházban*. = Hitel, 11/31–34. p.
893. RADNAI István: *Déli napfény*. = Napút, 8/104–105. p.
894. RÉV Tamás: *A majomágyú*. = Vár Ucca Műhely, 2/16–22. p.
895. ROJIK Tamás: *Az idővonal megsértése*. = Irodalmi Jelen, 12/14–16. p.
896. RÖHRIG Eszter: *Szív a szívben*. = Műhely, 5–6/153–154. p.
897. SÁNTHA József: *Ikerlányok*. = Kalligram, 9/33–36. p.
898. SÁNTHA József: *A Palackos postás*. = Tiszatáj, 12/19–25. p.
899. SÁRFI N. Adrienn: *Optimális stratégia*. = Irodalmi Jelen, 12/23–29. p.
900. SPIRÓ György: *Nosztalgia*. = Élet és Irodalom, december 19. 37. p.
901. SZAKÁCS Réka: *Az emlékszoba*. 1. Antoine meghal. 2. Elmeosztály francia módra. 3. Antoine gyermekkorra. 4. Antoine, én és Molière. 5. Senki nem hibázott. 6. Antoine szülei. 7. Madame Moreau köpenye. 8. Antoine gyermekkorra újra és egyéb családi viszonyok. 9. Utóirat. = Tiszatáj, 11/8–17. p.
902. SZALAY Zoltán: *Oskar Bereck elrablása*. = Jelenkor, 11/1201–1206. p.
903. SZÁRAZ Miklós György: *Róza vére*. = Eső, 4/6–13. p.
904. SZATHMÁRY István, P.: *Eset*. = Eső, 4/65–69. p.
905. SZÁZ Pál: *Mosások, taxisok*. anekdotikus, útirajz. = Alföld, 12/62–66. p.
906. SZEKERES Sándor Gábor: *A vonaton*. = Pannon Tükör, 5/37–39. p.
907. SZENTGYÖRGYI László: *Tizenegyes*. = Székelyföld, 12/12–26. p.
908. SZENTLÉLEKY-SZABÓ Ágnes: *Göteborg*. = Élet és Irodalom, november 8. 15. p.
909. SZIKLAI Áron: *A Szellemfa mondája*. = Magyar Napló, 11/22–23. p.
910. SZILASI László: *Kései bázasság*. A Csernyik-cédula. Űst és katlan = Élet és Irodalom, december 19. 32. p.
911. SZÍPOLA Dániel: *A felfordult világ*. = Pannon Tükör, 5/41. p.
912. SZÍPOLA Dániel: *Az óságrító*. = Pannon Tükör, 5/41–42. p.

913. SZIRMAI Péter: *Az átkelés.* = Vár Ucca Műhely, 2/79–81. p.
914. SZIRMAI Péter: *A munkahely.* = Vár Ucca Műhely, 2/81–84. p.
915. SZTÁSKÓ Richárd: *Egyedül.* = Székelyföld, 12/59–61. p.
916. SZTÁSKÓ Richárd: *Találkozás.* = Helikon, november 10. 12–13. p.
917. SZURDI András: *Edit.* = Múlt és Jövő, 4/45–51. p.
918. SZÜCS Balázs Péter: *Elhatározás.* = Új Forrás, 9/61–62. p.
919. TÁRNOK Attila: *A tornasorban.* = Új Forrás, 10/58–60. p.
920. TÓBIÁS Krisztián: *Kisrőzsifalva.* = Tiszatáj, 11/28–37. p.
921. TÓFALVI Zselyke: *Anya emlékére.* = Látó, 10/57–58. p.
922. TÓFALVI Zselyke: *Futóverseny.* = Látó, 10/59–61. p.
923. TÓFALVI Zselyke: *Jólneveltek.* = Látó, 10/55–57. p.
924. TÓFALVI Zselyke: *A két ház.* = Látó, 10/53–55. p.
925. TÓFALVI Zselyke: *Lelketlenek.* = Látó, 10/52–53. p.
926. TÓTH Ágnes: *Beatrice.* = Látó, 10/33–34. p.
927. TÓTH Ágnes: *Beatrice.* = Várad, 10/24–25. p.
928. TÓTH Ágnes: *A titokzatos esőjelző.* = Látó, 10/27–28. p.
929. TÓTH Ágnes: *Az Ullmann-palota és királynője.* = Látó, 10/29–32. p.
930. TÓTH Krisztina: *Talán Velencére.* = Élet és Irodalom, december 19. 33. p.
931. TURI Tímea: *A Batthyány téren ültem és sírtam.* = Élet és Irodalom, december 13. 14. p.
932. TURI Tímea: *Kitűnni hiba.* = Élet és Irodalom, november 15. 14. p.
933. TURI Tímea: *Miért nem írök naplót?* = Élet és Irodalom, december 19. 28. p.
934. UGHY Szabina: *Anyák napja.* = Új Forrás, 10/27–32. p.
935. VÁGI János: *Kör.* = Kalligram, 9/45–46. p.
936. VÁGI János: *Parkolási jelenet.* = Kalligram, 9/41–44. p.
937. VÁGI János: *Pokróc.* = Kalligram, 9/39–40. p.
938. VÁRI Attila: *A gúnár.* = Látó, 12/39–52. p.
939. VÁRI Attila: *Összhangzattan.* = Élet és Irodalom, december 6. 15. p.
940. VIDA Gábor: *Juliette és Adolf.* = Várad, 10/4–8. p.
941. [VIRÁG Gábor] BLUMM, Aaron: *A pokolba(n) Török Zolival.* [gyilkosság]. = Híd, 8/3–7. p.
942. ZATYKO István: *Az idő keresztjezései;* avagy: Lilitalpú utakon. = Napút, 8/25–32. p.
943. ZELEI Miklós: *Melyik nap? Melyik út?* = Napút, 8/108. p.
944. ZOLTAY Lívia: *Dis(sz)kurzus.* = Várad, 10/13–15. p.
945. ZSIDÓ Ferenc: *Tő.* = Kortárs, 11/36–37. p.

Hosszúpróza

946. BALÁZS Attila: *Kutyablúz.* (megálló a kutyaháznál, avagy a másodosztály örömei). Egy gabonatarló hosszú szemlése. In: A bakterház. Verbász felé felúton. Virágzó repecföldeken át. = Műhely, 5–6/90–95. p.
947. BARNA Imre: *Asztaltáncoltatás.* regényrészlet. = Eső, 4/28–34. p.
948. BARNA Imre: *Magyar honvéd jár túl a Dnyeszteren.* [Regényrészlet]. = Alföld, 11/23–33. p.
949. BARNÁS Ferenc: *Addig jó, amíg nem mondasz magadról semmit.* [Regényrészlet]. = Kalligram, 10/34–40. p.
950. BARNÁS Ferenc: *A koalíció.* [Regényrészlet]. = Kalligram, 9/3–7. p.
951. BARÓTHY Zoltán: *Utolsó napok.* (regényrészlet). = Műhely, 5–6/136–138. p.
952. BENE Zoltán: *Isten, ítélet.* részlet az azonos című regényből, melyben Szórád Lőrinc Nápolyban találkozik Estával. = Pannon Tükör, 6/19–22. p.
953. BUBITS Tünde: *Bánat utca.* Johannes der Goldmund a Bánat utca 3-ból. részlet egy készülő regényből. = Pannon Tükör, 6/27–31. p.
954. CSABAI László: *A három kamerád.* háborús mesék No.2. = Pannon Tükör, 6/23–26. p.
955. DARVASI László: *Erzsi megtalálása.* regényrészlet. = Eső, 4/23–27. p.
956. GYŐREI Zsolt – SCHLACHTOVSKY Csaba: *Magyariné szeretője.* részletek a hamarost megjelenő ördögrománból. = Kalligram, 9/10–15. p.
957. GYŐREI Zsolt – SCHLACHTOVSKY Csaba: *Magyariné szeretője.* részletek a hamarost megjelenő ördögrománból. = Kalligram, 10/48–51. p.
958. HORVÁTH Andor: *Életeink.* 2. rész 2. változat. A gépezet működik. Aki örökös fölöttünk: a cenzor. Vállalt korlátok. Foglalkozása szerkesztő. = Látó, 11/52–68. p.
959. JÁSZBERÉNYI Sándor: *A sívatag akná.* Részlet a Gyorsan vágtaznak mind a holtak című regényből. = Eső, 4/41–46. p.

960. KIRÁLY Kinga Júlia: *méhemnek gyümölcse*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 10/3–14. p.
961. KISS Tibor Noé: *Vannak jelek*. [Regényrészlet]. = Alföld, 11/18–22. p.
962. KUKORELLY Endre: *Cécécépé*, avagy lassú-d haladás a kommunizmus felé. [Regényrészlet]. = Kalligram, 10/18–31. p.
963. LOKODI Imre: *A repeát szájú köcsögről*. Részlet. = Látó, 11/17–29. p.
964. NÉMETH Gábor: *Csótány, mormotával*. A véglegesítő – XII. = Élet és Irodalom, november 8. 14. p.
965. NÉMETH Gábor: *Ifyou are in Rome*. A véglegesítő – XIII. = Élet és Irodalom, december 6. 14. p.
966. NÉMETH Gábor: *„Kézirat nem ég el”*. A véglegesítő – XV. = Élet és Irodalom, december 19. 29. p.
967. NYERGES András: *Mirabile Dictu*. (regényrészlet). = Új Forrás, 10/63–72. p.
968. SÁNDOR Iván: *Az idő tárnái (III.)* [Regényrészlet]. = Élet és Irodalom, december 19. 38. p.
969. SÁNDOR Iván: *Az Idő tárnái (IV)*. [Regényrészlet]. = Jelenkor, 12/1329–1345. p.
970. SARUSI Mihály: *Nebéz igaznak maradni*. Jelenetek a Kurtucz–Chlotni–(Kis)Sarusi-Kakuja nagycsaládból. [Regényrészlet]. = Kortárs, 11/22–31. p.
971. SOLYMOSSI Bálint: *Vakrepülés*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 9/20–30. p.
972. SZABÓ R. Ádám: *Európa hullámai*. (részlet). = Helikon, november 10. 16–17. p.
973. SZENDI Nóra: *Hogy érezze a törődést*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 9/49–58. p.
974. SZÖLLŐSY Máttyás: *Illegál*. [Regényrészlet]. = Mozgó Világ, 11/50–64. p.
975. SZÖLLŐSY Máttyás: *Vendégjáték*. [Regényrészlet]. = Jelenkor, 12/1346–1355. p.
976. TAMÁS Dénes: *A tő*. Regényrészlet. = Látó, 11/33–39. p.
977. TÓTH Krisztina: *Ezer őz*. Részlet A majom szeme című készülő regényből. = Eső, 4/37–41. p.
978. TÓTH Krisztina: *A majom szeme*. Erika. [Regényrészlet]. = Alföld, 11/8–12. p.
979. WODIANER-NEMESSURI Zoltán: *Alkony*. (regényrészlet). = Hítel, 12/25–44. p.
980. ZALÁN Tibor: *Papírváros-szilánkok*. Részlet egy lassúdad regényből. = Eső, 4/35–36. p.
981. ZALÁN Tibor: *Papírváros-szilánkok*. Részlet egy lassúdad regényből. = Jelenkor, 11/1185–1189. p.
982. ZALÁN Tibor: *Papírváros-szilánkok*. Részlet egy lassúdad regényből. = Kortárs, 11/8–16. p.
983. ZELEI Miklós: *Gyilkos idők*. Epikus improvizáció. II. rész. = Forrás, 11/8–37. p.
984. ZELEI Miklós: *Gyilkos idők*. Epikus improvizáció. III. rész. = Forrás, 12/30–61. p.

Közönség előtti előadásra szánt mű

985. GION Nándor: *Nem akármilyen utazás*. [Rádiójáték]. = Forrás, 12/82–89. p.
986. GÖKHAN, Ayhan: *Henger*. = Látó, 8–9/62–75. p.
987. HATHÁZI András: *Ideologizáló kabaré-jelenet – angol módra*. = Látó, 8–9/5–25. p.
988. KISS Noémi: *Frau Holle*. Színmű. = Látó, 8–9/76–96. p.
989. LÉNÁRD Róbert: *Y elágazás*. (dráma). = Híd, 9/34–69. p.
990. MÁRTON László: *Bátor csikó*. = Látó, 8–9/26–61. p.
991. MARTON Mária: *A zürichi járat*. [Dramolett]. = Kalligram, 10/66–76. p.
992. NOVÁK Valentin: *Kirügottak bálja* avagy aki a mélységet látta. Tragikomédia három felvonásban. = Napút-füzetek, 139/1–32. p.
993. POZSGAI Zsolt: *A Miniszterelnök és a Fiú*. = Napút, 8/3–24. p.
994. SZABÓ Róbert Csaba: *Agamemnón kutyája*, avagy a győzelemre várva. Dráma. = Látó, 8–9/133–153. p.
995. VISKY András: *A test történetei*. Éva. (Hang-szem). = Látó, 8–9/97–113. p.
996. VISKY András: *A test történetei*. Lina. (Idő-kép). = Látó, 8–9/114–132. p.

Kevert műfajok

997. BAKONYI Péter: *Kolduskövön...* (Elbeszélő vers: egy majdani cletrajz kis fejezete...) = Napút, 8/33–66. p.

Átmeneti műfajok

998. DEBRECZENY György: *csak épp ez*. kollázs Tandori Dezső műveiből. = Pannon Tükör, 5/34–35. p.

999. DEBRECZENY György: *ennek is el kell jönnie*. kollázs Tandori Dezső műveiből. = *Mozgó Világ*, 12/46. p.
1000. DEBRECZENY György: *Kollázs a négyzetben – Tandori Dezső verseiből*. = *Várad*, 10/38–40. p.
1001. DEBRECZENY György: *minden oly teljes*. kollázs Tandori Dezső műveiből. = *Mozgó Világ*, 12/46–47. p.
1002. DEBRECZENY György: *valamit elindított bennem*. kollázs Tandori Dezső műveiből. = *Mozgó Világ*, 12/45. p.
1003. DEBRECZENY György: *a verebet meg a verset*. kollázs Tandori Dezső műveiből. = *Pannon Tükör*, 5/34. p.
1004. DARVASI László: *Az asszony, aki nem balt meg*. (Kleist átírat). = *Műhely*, 5–6/56–57. p.
1005. HEGEDŰS Mária: *La femme*. Vizuális versek. = *Magyar Műhely*, 4/18–29. p.
1006. HEGEDŰS Mária: *Ősszeszótt éjszaka*. Vizuális versek. = *Magyar Műhely*, 4/10–17. p.
1007. TANDORI Dezső: *Buda-iskola*. (Száz-évföldnapló). = *Műhely*, 297–299. p.

Képregények

1008. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Csigamese*. = *Helikon*, november 10. 22. p.
1009. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Ha eljön a medve...* = *Helikon*, november 25. 22. p.

(Összeállította: ZAHARI ISTVÁN)

SZÁMUNK SZERZŐI

BÍRÓ BERNADETT (2000) a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola hallgatója

CHONKA TETJANA (1976) a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatója

CSORDÁS LÁSZLÓ (1988) irodalomkritikus, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatója

DEMUS ZSÓFIA (1989) a PTE doktorandája, a Szépirodalmi Figyelő képregényszerkesztője

ERŐSS ÁGNES (1980) a Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont tudományos munkatársa

HUSZTI ALEXANDRA (1998) a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola hallgatója

KALAPOS ÉVA VERONIKA (1983) író, műfordító

KÁLI ANITA (1990) a ME doktorandája, az MTA Irodalomtudományi Intézetének fiatal kutatója

MAKKAI T. CSILLA (1994) a Szépirodalmi Figyelő gyakornoka

NÉMETH LEVENTE (1971) grafikus

GRAHAM PRICE (1982) irodalomtörténész, a University College Dublin oktatója

SERES LILI HANNA (1993) költő, író, az ELTE doktorandája

SZAKÁL IMRE (1986) történész, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatója

SZ. KÁRPÁTHY KATA (1999) a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola hallgatója

TÍTOR ZOLTÁN (2001) a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola hallgatója

VARRÓ ANNAMÁRIA (1988) irodalomtörténész, kritikus

VERÉB ÁRNIKA (1995) költő, kritikus

MOZAIK
múzeumtúra

**Tarts velünk és fedezd fel
Magyarország múzeumait!**

Ingyenesen letölthető az AppStore-ból és a Google Play Áruházból!

www.mozaikmuzeumtura.hu

NÉMETH ORSOLYA

POSZTSZOVJET NON-FICTION

A volt Szovjetunió országai és a lengyel tényirodalom

NYUGAT-EURÁZSIAI IDŐ

**Keresse a
könyves-
boltokban!**

www.oroksegintezet.hu

www.nyugateurazsiaiido.hu

ÖRÖKSEC
KULTÚRPOLITIKAI
INTÉZET

NYUGAT-EURÁZSIAI IDŐ

WACLAW
FELCZAK
ALAPÍTVÁNY

A kötet megjelenését a Waclaw Felczak Alapítvány támogatta.

Velence

Az Etyek-Budai borvidék
játékos kincse

rozé cuvée

zöld veltelini

vörös cuvée

rajnai rizling-
chardonnay

cserszegi
fűszeres

12

BORI TAMÁS

TAJTÉKOS DALOK

FÖLDES TAMÁS
GUBIK PETRA
KOCSIS DÉNES
GYÖRGYI ANNA

LÁTVÁNYTERVEZŐ: **BERZSENYI KRISZTINA**

VIDEÓTERVEZŐ: **MARUSCSÁK DÁVID**

KOREOGRÁFUS: **KOCSIS TAMÁS**

A RENDEZŐ MUNKATÁRSA: **BORI TAMÁS**

KÁRMESTER: **HERMANN SZABOLCS**

BUDAPESTI

OPERETTSHÁZ

ZENEI VEZETŐ/KÁRMESTER:
KOVÁCS ADRIÁN

RENDEZŐ:
KISS CSABA

WWW.OPERETT.HU | [OPERETTSHÁZ](#)

FELELŐS KIADÓ: **KISS-B. ATILLA** | FŐIGAZGATÓ

2019
172 oldal
1875 Ft

Vincze Géza (1889–1964) *A Kalota partján* című kötete hosszú ideig kiadásra várt a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltárában. A szerző református lelkészként és irodalomtörténészként elsősorban a két világháború közötti és közvetlenül azt követő időszakban foglalkozott a családjá rokonaként számon tartott Ady Endre életrajzával és költészetével. Emellett Ady édesanyjának volt a fi a halála után támasza és segítője.

Jelen kötet az 1950-es években nyerte el végső formáját, a szerző rendezte sorrendbe írásait, és alakította hosszú éveken keresztül. Az írások műfajukat tekintve az életrajzi tanulmánytól kezdve az esszén át a riportig és a tudósításig érnek, elsősorban Ady Endre és édesanyja, Ady Lőrincné személye köti össze őket. Egyszerre pillanthatunk be általuk Ady családtörténetébe és érhetjük tetten az Ady-kultusz alakulását és nem utolsósorban alakítását.

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a kiadó szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20.
Telefon: 06-1 321-8023 • e-mail: racio@racio.hu • www.racio.hu

ISSN 1585-3829

9 771585 382195

20001

Ára: 600 Ft

